

Adótudatosság, fiskális
illúziók és az állami
újraelosztással kapcsolatos
preferenciák 2007-ben
Magyarországon

Budapest, 2007. augusztus 31.

A kutatást a TÁRKI Zrt.
a Miniszterelnöki Hivatal
megrendelésére készítette

A kutatást vezette: **MEDGYESI MÁRTON**
TÓTH ISTVÁN GYÖRGY

Az elemzést készítették: **GÁBOS ANDRÁS**
KELLER TAMÁS
MEDGYESI MÁRTON
TÓTH ISTVÁN GYÖRGY

Adatfelvételi vezető: **BALOGH ANIKÓ**

TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt.
1112 Budapest, Budaörsi út 45.
Tel.: 309 7676, Fax: 309 7666
E-mail: tarki@tarki.hu
Internet: www.tarki.hu

TARTALOMJEGYZÉK

1. Vezetői összefoglaló	5
1.1. Előzmények	5
1.2. Módszertan	6
1.3. Eredmények.....	7
1.3.1. Adótudatosság	7
1.3.2. Az állami újraelosztással kapcsolatos vélemények	9
1.3.3. az adókkal és kiadásokkal kapcsolatos információk és újraelosztási preferenciák.....	11
1.3.4. Adótudatosság és újraelosztási preferenciák	12
2. Az állampolgárok adótudatossága és főbb meghatározói (<i>Gábos András</i>).....	14
2.1. Az állam bevételei.....	15
2.1.1. Bevételi források általában.....	15
2.1.2. A munkabért közvetlenül terhelő adók és járulékok	17
2.2. A társadalombiztosítás kiadásai	26
2.3. Adótudatosság és fő meghatározói	29
3. Az állami kiadásokkal kapcsolatos preferenciák leírása (<i>Keller Tamás</i>)	33
Bevezetés	33
3.1. Az újraelosztási preferenciák alakulása Magyarországon az utóbbi évtizedben	34
3.2. Az állami kiadásokkal kapcsolatos preferenciák szocio-ökonómiai meghatározottsága	45
3.3. Az adótudatosság és a kiadási preferenciák kapcsolata.....	58
4. Tanulás és információfeldolgozás (<i>Medgyesi Márton</i>).....	63
4.1. Bevezetés: újraelosztási preferenciák és kérdezési módszertan.....	63
4.2. Állami kiadásokra vonatkozó preferenciák és a kérdés megszövegezése	64
4.3. Újraelosztás iránti preferenciák és a kérdőív szerkezete	66
4.4. Eltérések a háttérváltozóknál a két csoport között.....	72
4.5. Kérdőív-szerkezet hatása a háttérváltozók kiszűrésével	75
4.6. Összefoglalás	77
5. Az állami újraelosztással kapcsolatos preferenciák magyarázó modelljei (<i>Keller Tamás</i>).....	78
5.1. Az állami kiadások függő változói.....	78
5.2. Szocio-ökonómiai magyarázóváltozók	78
5.3. Az egyes kiadásokkal kapcsolatos preferenciák – hipotézisek	79
5.3.1. Az adótudatosság mint magyarázóváltozó	80
5.3.2. A „POUM” hipotézis	80
5.3.3. Várható nyereségek az újraelosztás kapcsán	85
5.4. Az egyes kiadásokkal kapcsolatos preferenciák magyarázó modellje.....	90
5.5. Az állami újraelosztással kapcsolatos általános beállítottságok (<i>Tóth István György</i>)	98
Irodalom.....	104
Függelék.....	106

1. Vezetői összefoglaló

1.1. Előzmények

- Az elmúlt évtizedben a TÁRKI számos alkalommal készített elemzést az adóreform, a nyugdíjreform és az egészségügyi reform lakossági megítélésének témakörében. Ezen túl a TÁRKI kétszer is végzett vizsgálatot az állampolgárok adótudatosságáról. Ezek, a Kornai János, Csontos László és Tóth István György által vezetett kutatások számos új eredményt mutattak be az adók és az állami kiadások percepciójáról, fiskális illúziókról és az állampolgároknak az adók felhasználásával való preferenciáiról. Az első vizsgálat alapja 1996-ban egy 1000 fős, az aktív népességre kiterjedő minta volt. A kutatás második lépcsőjében, 1999-ben egy 1500 fős, az ország felnőtt lakosságát reprezentáló mintán folyt a felmérés. A kutatásokból számos műhelytanulmány mellett hazai és külföldi szakmai folyóirat publikációk sora született, az eredmények jelentős közvélemény-formáló szerepet játszottak és hatást gyakoroltak a politikaformálódás folyamatára is. A kutatások eredményei bemutatták, hogy szükség van az állampolgárok adótudatosságának fokozására és ha az állampolgárok számára világossá tehető az egyes intézményi megoldások költségei, akkor nagy valószínűséggel nem ideológiai premisszák alapján, hanem racionális kalkulus segítségével fognak dönteni. A kutatások jelentései megállapították, hogy a sikeres reformlépések előfeltételei közé tartozik a világos, személyre szóló és egyfajta individuális költséghaszon elemzéssel alátámasztott alternatívák megfogalmazása.
- Ez a kutatás harmadik a sorban. Ezen a ponton érdemes kiemelni a három kutatás eltérő társadalompolitikai kontextusát. 1996-ban a kutatás a rendszerváltás utáni első igazi költségvetési megszorító intézkedéssorozat, az ún. „Bokros csomag” bevezetését követő sokk időszakában zajlott le. 1999-ben a közbeszédben nem volt szó explicit, a lakosságot érintő megszorító intézkedésekről, 2007-ben viszont már az adatfelvétel időszakában jól érzékelhetőek voltak a 2006-os választásokat követő konszolidációs csomag lakosságot érintő hatásai, ráadásul egy viszonylag hosszabb ideig tartó fedezet nélkül folytatott állami költekezési periódust követően. Mindezt azért kell előrebocsátani, mert míg 1996-ban a rendszerváltás követő első igazi költségvetési konszolidáció esetében még volt esély azt várni, hogy az efféle intézkedések hitelessége és eredményei révén a lakossági válaszreakciók (tettekben

és gondolatokban egyaránt) érdemiek és jól kiszámíthatóak lesznek, az időközben bekövetkezett „húzd meg-ereszd meg” politika nyilvánvalóan emelte lakossági percepcióknak és válaszreakcióknak az ingerküszöbét.

1.2. Módszertan

- A 2007-es kutatás a módszertant tekintve az előzőekhez képest vett folytonosságot és változást egyaránt hozott. Alapvető kiindulópontunk nem változott: továbbra is abból indultunk ki, hogy téves és félrevezető eredményeket kapunk, ha a szavazópolgároknak az állami kiadásokkal kapcsolatos preferenciáit hagyományos módszerekkel próbáljuk feltárni. A kutatás megtervezésekor szem előtt tartottuk, hogy csak akkor kaphatunk reális képet a jóléti reformok során várható viselkedési reakciókról, ha a megkérdezetteket döntési helyzetekkel szembesítjük és a lehetséges döntési alternatívákhoz (legalább vázlatosan és utalásszerűen) árakat, költségeket is hozzárendelünk. A kutatási koncepció és a kérdőív megtervezésekor mindezt folyamatosan szem előtt tartottuk.
- A kutatás empirikus adatfelvételét 2007 május–júniusban bonyolítottuk le, egy összesen 3000 fős, országosan reprezentatív, a felnőtt népességet reprezentáló mintán. Ez az 1996-os kutatáshoz képest annyiban volt más, hogy most nem csak a gazdaságilag aktív népességet kérdeztük, hanem (egyezően az 1999-es koncepcióval) úgy terveztük a mintát, hogy minden 18 év fölötti, nem intézményi háztartásban élő állampolgárnak egyenlő esélye legyen a mintába kerülésre.
- A kutatási koncepció szerint a vizsgálat az adók és járulékok ismeretét (vagyis az állampolgárok adótudatosságát), az állami kiadásokkal kapcsolatos preferenciákat vizsgálta, valamint a kutatás egy terjedelmes blokkban adófizetéssel, adómorállal kapcsolatos kérdéseket is tartalmazott.
- Kutatásunk első két hullámának hagyományát követtük akkor is, amikor módszertani kísérletet folytattunk arra vonatkozóan, hogy miképpen befolyásolja az állami programokkal kapcsolatos attitűdöket a megkérdezettek adó- és költségtudatossága. Ennek érdekében 1999-ben például a vizsgálatba bevont szavazópolgárok adó- és költségtudatosságát a jóléti programok adóárára és költségeire vonatkozó információk szelektív (a minta egyik felének történő) „adagolásával” igyekeztünk befolyásolni. A jelenlegi kutatásban szintén két egyenlő (ezeröttszáz fős) csoportra osztottuk a mintát, most azonban a minta egyik felének a kérdőív elején, a másik felének pedig a kérdőív végén tettünk fel az állami újraelosztással kapcsolatos

attitűdöket firtató kérdéseket. Emellett mindegyik mintában voltak olyan, az állami kiadásokkal kapcsolatos véleményeket kutató kérdések, amelyek „tét nélkül” hangzottak el és aztán ugyanezeket a kérdéseket bizonyos költségek hozzárendelésével is feltettük. Várakozásaink szerint a kérdőív kontextus és az adóárak hozzárendelése egyaránt befolyásolja az újraelosztási preferenciákat, méghozzá úgy, hogy azok, akiket a kérdőív végén kérdeztünk, kisebb államot preferálnak, valamint azokra a kérdésekre, ahol adó-árak is vannak az elosztási preferenciákhoz rendelve, alacsonyabb lesz az újraelosztási igény.

1.3. Eredmények

- A kutatás eredményeit a legfontosabb kutatási kérdésekhez igazodva ismertetjük. Előbb az adókkal és kiadásokkal kapcsolatos ismeretek (adótudatosság) időbeni változását és társadalmi-gazdasági meghatározóit mutatjuk be. Utána az állami kiadások egyes tételeivel kapcsolatos preferenciákat elemezzünk. Ezt követi annak a módszertani kísérletnek az ismertetése, amelyben a kérdőív-kontextus és az adóár-hozzárendelés hatásait elemezzük, majd a jelentés végén az adótudatosság és az állami újraelosztás iránti preferenciák összefüggésének elemzésére teszünk kísérletet.

1.3.1. ADÓTUDATOSSÁG

- A kutatás során az állampolgároknak az állam bevételeivel és kiadásaival kapcsolatos ismeretei után érdeklődtünk. Kérdések hangzottak el az állam bevételi forrásainak összetételéről, a személyi jövedelemadóról és a munkavállalói járulékokról, mint az adófizetők bruttó bérét terhelő közvetlen levonásokról, a munkaadók által befizetett járulékokról, a fogyasztást terhelő közvetett adókról, valamint a társadalombiztosítás kiadásairól.
- A magyar állampolgárok adótudatosságát jellemezve megállapíthatjuk, hogy megkérdezettek jelentős része nincs tisztában azzal, hogy az államnak milyen forrásokból származnak bevételei és azokat mire költi. Az adók kivételével, a magyarok döntő többségének spontán módon nem jut eszébe más állami bevételi forrás. Miközben a felnőtt népesség több mint háromnegyede tud arról, hogy az SZJA-n kívül a munkavállaló bérét más levonások is terhelik és többségük legalább egy járulék típust spontán módon meg is tud nevezni, a munkaadói levonások

tekintetében a helyzet sokkal rosszabb. A megkérdezettek kétötöde egyetlen munkaadói járulékot sem tudott megemlíteni, további egynegyedük pedig csupán egyet. Az állampolgárok 16 százaléka a társadalombiztosítás egyetlen kiadását sem tudta megnevezni, további közel egyharmaduk pedig csupán egyetlen tételt tudott megemlíteni.

- A kutatás korábbi hullámaival összehasonlítva a 2007-es eredményeket, megállapíthatjuk, hogy, bár az egyes területek esetében megfigyelhetők – jellemzően inkább a növekvő adótudatosság irányába történő – elmozdulások, áttörésről azonban semmiképpen sem beszélhetünk az állampolgárok adótudatossága terén. A fontosabb bevételi források, továbbá a munkavállalói és munkaadói járulékok említési gyakorisága nőtt, bár ez utóbbi esetében kisebb elbizonytalanodás is megfigyelhető. Javult ugyanakkor a magyarok ismerete az elmúlt évtizedben arról, hogy a munkaadók is elkülönítetten fizetik a nyugdíj- és az egészségbiztosítási járulékot. Mérésünk szerint a felnőtt lakosság körében nem nőtt a társadalombiztosítás kiadásainak ismerete.
- A személyi jövedelemadóval kapcsolatban egyértelmű elbizonytalanodás tapasztalható az előző hullámmal való összevetésben: 13 százalékról 20 százalékra nőtt a teljes népesség körében azok aránya, akik nem tudták megmondani, hogy fizettek-e adót a kérdezést megelőző évben vagy sem. Az elbizonytalanodás egyik összetevője lehet az SZJA-szabályozás változása, esetleg a minimálbér adómentessé tétele (részletesebb elemzés szükséges azonban ahhoz, hogy a jelenséget pontosabban megmagyarázzuk).
- Az adótudatosság főbb szocioökonómiai meghatározóinak elkülönítéséhez többváltozós lineáris regressziót futtattunk, egyúttal összevetve a meghatározók időbeli változását is az előző hullám és az ideai vizsgálat közötti időszakban. Az adótudatosság legfontosabb meghatározója az iskolai végzettség. A magasabb iskolai végzettséghez egyértelműen nagyobb adótudatosság társul. Ugyancsak fontos szerepe van – azonos iskolai végzettség mellett is – a jövedelemnek és a gazdasági aktivitásnak. Magasabb jövedelem nagyobb adótudatossággal jár együtt, és az is megállapítható, hogy az önállók, vállalkozók adótudatosabbak, a nyugdíjasok és az egyéb inaktív kategóriába soroltak viszont kevésbé adótudatosak az alkalmazottaknál. Az alkalmazottak és a munkanélküliek között nincs statisztikailag is szignifikáns különbség. Szintén statisztikailag szignifikánsnak mutatkozott az életkor, a lakóhely és az alternatív nyugdíjtakarékossággal rendelkezés hatása. Vizsgálatunk szerint a háztartás létszáma pozitív kapcsolatot mutat az adótudatossággal. Az eddig

említett hatásokon felül, egyik időpontban sem találtunk kapcsolatot a nem és az adótudatosság között. Szintén nem szignifikáns az eltartott gyermekek száma.

- Összehasonlítva az idei és a nyolc évvel ezelőtti kutatás eredményeit, megállapíthatjuk, hogy az iskolázottság és a lakóhely jelentősége valamelyest csökkent az adótudatosság meghatározásában, miközben jelentősen nőtt a jövedelem és a gazdasági aktivitás szerepe.

1.3.2. AZ ÁLLAMI ÚJRAELOSZTÁSSAL KAPCSOLATOS VÉLEMÉNYEK

- Több egymástól független kutatás bizonyította az elmúlt évtizedekben, hogy Magyarországon kiemelkedően magasak az állami újraelosztással kapcsolatos várakozások. Nemzetközi összehasonlításban is sokan vannak, akik alapvetően az állam beavatkozását várják el számos területen (jóléti újraelosztásban és gazdasági szerepvállalás tekintetében egyaránt). Ennek a redisztribúció iránti keresletnek a magyarázata nyilván vissza kell nyúljon a szocializmusban (és bizonyos tekintetben már előtte) kialakult paternalista hagyományokra. A helyzetet még nehezítette az utóbbi időkben az is, ahogy a többségi szavazáson alapuló demokratikus játékszabályok keretei között a konkrét közpolitikai döntési rendszer kialakult, továbbá ahogy az egymást követő kormányok és általában a politikai elit politikai-szociológiai szerkezete létrejött és ahogy mindezek az éltek az államra és az újraelosztási mechanizmust kezelték. Hasonlóképpen az állami újraelosztás iránti kereslet növekedése irányába hathatott a kialakult piacgazdasági mechanizmusnak (ezen belül az érvényesülés társadalmi előfeltételeinek) a legitimációs deficitje is. Akkor tehát, amikor a kutatásaink eredményeit értékeljük, nem tekinthetünk el attól, hogy ezeket a történeti előzményeket és szociálpszichológiai mechanizmusokat figyelembe vegyük.
- Kutatásunk most is megerősíti az állami újraelosztással kapcsolatos fokozott várakozások jelenlétét. Az újraelosztással kapcsolatos vélemények tekintetében megállapítottuk, hogy amikor az embereket általánosságban kérdeztük meg arról, hogy nagyobb vagy kisebb államot szeretnének – a kiválasztott indikátortól függően egyenletesen szóródtak a két véglet között. Abban az esetben, amikor nem általánosságban, hanem a konkrétumokra koncentrálnak tettük fel nekik a kérdést – úgy, hogy megneveztük azokat a területeket, amelyekre az újraelosztási preferenciák vonatkoznak – szintén azt láttuk, hogy az emberek nagyobb mértékben értenek egyet az állami kiadások növelésével, mint csökkentésével. Lényeges azonban, hogy

kiadásnövekedést inkább az állami jóléti funkcióinak tekintetében várnak el a megkérdezettek (elsősorban a jóléti kiadások területein szeretnék nagyobb mértékben a kiadások növelését, és kisebb mértékben azok csökkenését). Mostani eredményeinket időben összehasonlítva a korábbi kutatási eredményekkel azt találtuk, hogy egyértelműen látszik a kisebb államot preferálók számának időbeli növekedése legalábbis ha külön-külön vizsgáljuk az egyes kiadási területeket. Összességében azonban még mindig magasak az állammal kapcsolatos várakozások.

- Az állami újraelosztással kapcsolatos vélemények társadalmi meghatározóit vizsgálva megállapíthatjuk, hogy érintettség alapján különbségek vannak a megkérdezetteknek az állami kiadások növelésével kapcsolatos preferenciáiban. Érdekes (és a várakozásoknak megfelelően alakul) mindenekelőtt az állami újraelosztás iránti kereslet generációs profilja. Az idősebb emberek nagyobb mértékben támogatnák a nyugdíjra fordított állami kiadások növelését, még akkor is, ha ez az adók növelését jelentené. A 30-39 év közötti korosztály jobban támogatná a családi kiadások növelését – vélhetően ők a kisgyermekes családok –, ugyanakkor az oktatásra és kultúrára fordított kiadásokat is növelnék. A másik fontos dimenzió az iskolázottságé. A magasabb iskolázottságúak alacsonyabb állami kiadási preferenciái ugyanakkor számos tényezővel függnek össze. Egyfelől a magasabb iskolázottság egyben az adók és támogatások szerkezetének nagyobb fokú ismeretével is együtt jár, másfelől a magasabb iskolázottság egyben magasabb jövedelmet és redistribúció iránti kisebb mértékű kiszolgáltatottságot jelenthet (bár az értelmiség esetében mindezt nyilván kompenzálja valamelyest egyfajta ideológiai, az állami szereppel kapcsolatos pozitív beállítottság is). Ugyanakkor nyilván szerepet játszik az iskolázottság abban is, hogy a magas iskolázottságúak egy része az állami újraelosztás kedvezményezett csoportjába is tartozik. Az oktatásra és kultúrára fordított kiadásokat például az érettségizettek és felsőfokú végzettséggel rendelkezők is jobban támogatnák, ugyanakkor a szakmunkás végzettségűek, és azok, akik maximum nyolc általános iskolai évet töltöttek az iskolapadban, kevésbé növelnék az oktatásra szánt állami kiadásokat. Az érintettség harmadik nagyobb csoportjába az egyes az állami programok potenciális recipiensei tartoznak. A gyerekesek értelemszerűen a családi kiadások növelését szeretnék. Mindezeket az állításokat akkor is visszaigazolván találtuk, amikor nem az állami kiadások kívánt növelésének, hanem azok kívánt csökkentésének területeit vizsgáltuk. A nyugdíjakat az idősebb korosztály kevésbé, míg a fiatalabbak inkább akarják csökkenteni. Az oktatási

kiadásokat a szakmunkás képzőt végzetek inkább csökkentenék, míg a felsőfokú végzettségűek kevesebb csökkenésnek örülnének.

1.3.3. AZ ADÓKKAL ÉS KIADÁSOKKAL KAPCSOLATOS INFORMÁCIÓK ÉS ÚJRAELOSZTÁSI PREFERENCIÁK

- Amint arról az előzőekben már szó volt, kutatásunk egy módszertani kísérletre is lehetőséget biztosított. A kutatás mintáját kettéosztottuk, a minta egyik felének az újraelosztással kapcsolatos kérdéseket rögtön a kérdőív elején tettük fel, míg a minta másik fele a kérdőív végén, az adótudatossággal és adómorállal kapcsolatos kérdések után válaszolta meg ezt a kérdésblokkot. Várakozásunk szerint az adótudatosság kérdésblokk megválaszolásának ugyanis önmagában lehetett olyan hatása, hogy felhívja a figyelmet az állami programok költségeire, adóárára. Ebben az esetben a várakozásunk az volt, hogy azok a válaszadók, akik az adótudatosság kérdésblokk megválaszolása után felelnek az újraelosztási preferenciákkal kapcsolatos kérdésblokkra, kevésbé lesznek újraelosztás-pártiak, mint azok, akik rögtön a kérdőív elején válaszolnak meg az újraelosztással kapcsolatos véleményekre vonatkozó kérdésblokkra.
- Eredményeink szerint a kérdőív-szerkezet szignifikánsan befolyásolta az újraelosztással kapcsolatos nézeteket, akkor, amikor az adóvonzatra való hivatkozás nélkül kérdeztük a válaszadókat arról, hogy növelnék vagy csökkentenék az adott területen az állami kiadásokat. Ebben az esetben várakozásunknak megfelelően az újraelosztási kérdéseket az adótudatosság kérdésblokk után megválaszolóknak kevésbé újraelosztáspárti véleményt fogalmaztak meg, hiszen kevesebb területen tartják szükségesnek az állami kiadások növelését. Ez az eredmény az összetétel hatások kiszűrése után is fennáll. A többi függő változó esetében nem volt kimutatható a kérdőív-szerkezet hatása. Tehát abban az esetben sem, amikor az adóvonzatra való hivatkozás mellett kérdeztük, hogy az egyes területeken növelné vagy csökkentené az állami kiadásokat a válaszadó.
- Ennél az „implicit”, a kérdőív szerkezetből fakadó hatásnál azonban erősebb volt az a hatás, ami az adó-ár közvetlenebb hozzárendeléséből származott. Mindkét kérdőív-típusban és szinte valamennyi kiadási tétel esetében kimutatható volt ugyanis az, hogy az egyes állami kiadásokkal kapcsolatos igények alacsonyabbnak mutatkoztak akkor, ha az egyes kiadási tételek növeléséhez feltételként hozzárendeltük a szükséges adó-növelést is.

1.3.4. ADÓTUDATOSSÁG ÉS ÚJRAELOSZTÁSI PREFERENCIÁK

- Az adótudatosságnak az újraelosztással kapcsolatos véleményekre való hatását többváltozós elemzés keretében vizsgáltuk, számos alternatív magyarázat figyelembe vételével a modelleket előbb külön az egyes kiadási tételek tekintetében építettük fel, majd egy általános újraelosztási attitűd meghatározóit kerestük. Úgy gondoltuk, az állami kiadásokat illető preferenciák terén mindent megelőző módon játszik szerepet az informáltság. Azok az emberek, akik tudják mibe is kerül nekik az állami újraelosztás intézményeinek fenntartása, vagyis tudják, milyen jogcímeken vannak le bruttó fizetésükből, vélhetően kevésbé lesznek újraelosztást pártolók. Azzal a feltételezéssel éltünk tehát, hogy az adótudatosság összefüggést mutat az újraelosztási preferenciákkal. Azt feltételeztük, hogy azok, akiknek magasabb a jövedelmük, kisebb államot szeretnének, mint az alacsony jövedelműek, hiszen ezek az emberek több adót fizetnek, és kevésbé részesülnek az állami támogatásokból. A jövedelem esetében nem csak az aktuális jóléti szintet, hanem a jövedelmek alakulásával kapcsolatos középtávú várakozásokat külön is tekintetbe vettük. Gondolhatjuk tehát azt is, hogy nem csak az a fontos, kinek-kinek mekkora jövedelme van most, hanem az is, milyen anyagi körülményekre számít a jövőben. Azok, akik bár most nem élnek jó módban, de várakozásaik szerint a jövőben jól fognak élni, minden bizonnyal kevésbé lesznek újraelosztás pártiak, mert arra számítanak, hogy ha majd ők gazdagok lesznek, akkor nekik kell jövedelmükből nagyobb mértékben finanszírozni az állami támogatásokat. Az önérdek motiválta újraelosztási preferenciákkal összefüggésben vizsgálhatjuk azt is, hogy vajon azok az emberek, aki úgy érzik, az állami támogatásokból sokat profitálnak, jobban pártolják-e az állami újraelosztást. Az, hogy ki milyen mértékben jár jól bizonyos támogatásokkal, attól is függ, hogy vannak-e potyautasok, olyan emberek, akik nem járulnak ugyan hozzá egy adott intézmény fenntartásához, de mégis részesülnek belőle. Azt feltételeztük tehát, hogy azok az emberek, akik úgy gondolják, hogy az állam a potyautas-magatartást szankcionálja, mivel jobban biztosítva érzik önmagukat arról, hogy nem fognak elesni a profittól, inkább támogatni fogják az állami kiadások növekedését.
- Az adótudatosság – melyet a bruttó fizetésből történő munkavállalói levonások ismeretével definiálunk – és az állami kiadások növelése között negatív kapcsolatot tételeztünk fel. A nyugdíjak és az államadósság kezelése esetében igazolódott is ez a várakozásunk. Az oktatás esetében azonban minél adótudatosabbak az emberek, annál nagyobb eséllyel szeretnék az oktatási kiadások növelését. Az állami kiadások

csökkentésének területei közül is – a családi támogatások és a gazdaságfejlesztés területén – a várakozásainknak megfelelő eredményeket kapunk. Ezeknek a területeknek az esetében fordult ugyanis csak elő, hogy a két változó közötti összefüggés nem a véletlen műve volt.

- Az állami újraelosztással kapcsolatos preferenciákat elsősorban a megkérdezettek általános gazdaság-és társadalompolitikai beállítottsága, világnézeti predispozíciója szabja meg. Ennek a kialakulása nyilván szocializációs tényezők, életút, foglalkozási pálya és sok más által befolyásolt, de mindenesetre az általános paternalizmus attitűd nagyon erős hatást gyakorol az állam/piac opciók közötti választásra. Nagyon fontos az iskolázottság szerepe. A magasabb iskolázottságúak kisebb mértékben preferálják az állami megoldásokat (természetesen egyéb tényezők változatlansága mellett és természetesen azzal a megszorítással, hogy az értelmiségen belül is nagyfokú, de ebben az elemzési keretben nem vizsgálható heterogenitást gyaníthatunk). Az állami újraelosztással kapcsolatos preferenciákra jelentős szerepet gyakorol a megkérdezettek jövedelme, de annak nem csak a ténylegesen realizált összege, hanem a jövedelmek percipiált dinamikája is (a múltban „megélt” jövedelem dinamika ugyanúgy, mint a jövőben várható jövedelemváltozás mértéke. Önmagában a foglalkoztatási helyzet (a megkérdezett egyének munkaerőpiaci státusa) a többváltozós kontextusban nem mutat szignifikáns hatást. Általában a budapestiek és a falusiak kisebb mértékben preferálják az állami megoldásokat. A nők a férfiakhoz képest inkább vannak az állami újraelosztást igénylő intézményi opciók mellett.

2. Az állampolgárok adótudatossága és főbb meghatározói (*Gábos András*)

Az Állam és polgárai kutatás korábbi hullámainak egyik kiemelt területe volt a felnőtt magyar lakosság adótudatosságának és fiskális illúzióinak vizsgálata. A fiskális illúzió kifejezés (Puviani 1903, idézi Cullis és Jones 2003) arra utal, hogy az adófizetők alulbecsülik a közkiadások költségeit, ezért szavazóként a kiadások növelését preferálják. Ennek fő oka, hogy a költségek sok befizető között oszlanak meg, az adótudatosság pedig – gyakran az adózási szabályok átláthatatlansága miatt – alacsony. Ennek szellemében az Állam és polgárai első két, 1996-os és 1999-es hulláma során a kutatók alapvető feltételezése az volt, hogy a posztszocialista társadalmakban, tehát Magyarországon is, a szavazópolgárok torzítottan észlelik az állam gazdasági és szociális szerepvállalásával, valamint a kormányzati programok költségeivel kapcsolatos fiskális paramétereket. (Csontos és Tóth, 1996; Janky és Tóth, 1999)

A 2007-es kutatás nem tűzte ki célul a fiskális illúziók kérdésének újbóli vizsgálatát, ám az magyar állampolgárok adótudatosságának mérése céljából a kérdőív ezúttal is tartalmazta a közpénzek keletkezésének és felhasználásának különböző formáit. A kutatás során az állampolgároknak az állam bevételeivel és kiadásaival kapcsolatos ismeretei után érdeklődtünk Kérdések hangzottak el az állam bevételi forrásainak összetételéről, a személyi jövedelemadóról és a munkavállalói járulékokról, mint az adófizetők bruttó bérét terhelő közvetlen levonásokról, a munkaadók által befizetett járulékokról, a fogyasztást terhelő közvetett adókról, valamint a társadalombiztosítás kiadásairól.

A fentieknek megfelelően a tanulmány adótudatosságra vonatkozó részének struktúráját a bevételek és a kiadások, a bevételeken belül pedig a munkabért, illetve a fogyasztást terhelő elvonások megkülönböztetése adja. A leíró statisztikák mellett vizsgáljuk a válaszoknak a válaszadó fő szocio-ökonómiai ismérvei (nem, kor, iskolai végzettség, jövedelem és gazdasági aktivitás) szerinti megoszlását is. Az adótudatosság így bemutatott elemeinek együttes figyelembevételével egy adótudatosság-indexet alakítunk ki, majd megkíséreljük annak legfontosabb meghatározóit többváltozós statisztikai módszerrel feltérképezni. A

mostani adatfelvétel alapmegoszlásainak ismertetése mellett, az eredményeket idősorosan is összevetjük az előző két hullám megfelelő adataival.¹

Az elemzés során a válaszadók társadalmi, gazdasági és demográfiai jellemzésére az alábbi paramétereket használtuk: nem, életkor (három és hat kategóriás változatban), iskolai végzettség, jövedelmi helyzet (öt kategória a mediánjövedelem százalékában), munkaerőpiaci státus (öt kategóriás bontásban). Az adótudatosság meghatározóinak többváltozós statisztikai vizsgálatok más változókat is bevonunk az elemzésbe: a lakóhely, az alternatív időskor takarékosagra való hajlandóság, a háztartás létszáma és a gyermekszám.

Ebben a fejezetben tehát három kérdésre keressük a választ:

- Mennyire adótudatosak a magyar állampolgárok 2007-ben?
- Hogyan változott az adótudatosságuk az elmúlt évtizedben?
- Melyek az adótudatosság fő meghatározói?

2.1. Az állam bevételei

2.1.1. BEVÉTELI FORRÁSOK ÁLTALÁBAN

A kérdőívben nyitott kérdés formájában érdeklődtünk arról, hogy az állampolgárok mennyire ismerik állam (a központi költségvetés és a társadalombiztosítási alapok) bevételi forrásait. A válaszokat a kérdezőbiztos rögzítette, azokat utólag kódoltuk.

Az eredmények alapján elmondhatjuk, hogy minden tíz állampolgárból kilenc spontán módon említette az adókat, mint bevételi forrásokat, ám csupán minden ötödik sorolta fel a járulékokat és még ennél is kevesebben más forrásokat, mint például a vámokat és illetékeket vagy az állam gazdasági bevételeit (11-11%), a kölcsönöket pedig szinte senki sem említette (2%). (1a és 1b táblázatok)

A bevételi források ismertsége jellemzően nőtt a korábbi felvételekhez képest, különösen szembevetve ez a járulékok esetében. Ugyanakkor valamelyest csökkent az elmúlt

¹ A TÁRKI 2006-ban is végzett egy kutatást, melynek több kérdésblokkja, így az adótudatossággal kapcsolatos is, átfedtek az Állam és polgárai kutatásával. Az adótudatossággal összefüggő és ebben a fejezetben elemzett kérdések esetében, melyek a korábbi, illetve az idei kutatásban nyitott kérdésként szerepeltek, melyeket utólag kódoltunk, a 2006-os adatfelvételkor az ún. vonal alatti kódolás módszerével rögzítettük. Ez azt jelenti, hogy a kutató előre összeállítja a lehetséges válaszok vagy választípusok listáját és azt szerepelteti a kérdőívben, ám a kérdés nyitottan hangzik el. A kérdezőbiztosnak így már az interjú közben be kell karikáznia a spontán módon kapott választ. A 2006-os kutatás esetében az adótudatossággal kapcsolatos kérdésekre adott válaszok gyakorisága több esetben is jelentősen meghaladja a az utólagos kódolás esetén kapott válaszokét, tehát mindhárom Állam és polgárai kutatás esetén regisztráltát. A kérdezéstechnikai különbség hatása az eredményekre ez esetben tehát egyértelműnek tűnik.

időszakban állam gazdasági bevételeinek és egyéb forrásoknak az említése mind a teljes népesség, mind pedig a gazdaságilag aktívak körében.

2.1a. táblázat. Ön szerint az államnak honnan van bevétele, vagyis milyen erőforrásokból gyűjti be a működéséhez szükséges pénzeket? — az összes kérdezett körében (%)

	1999 (N=715)	2007 (N=2998)
Adók	83,7	91,0
Járulékok	8,7	18,0
Vámok, illetékek	10,0	10,8
Kölcsönök	1,8	2,2
Gazdasági bevételek	15,5	10,9
Egyéb	10,0	6,7
Nem tudja	9,8	7,2

2.1b. táblázat. Ön szerint az államnak honnan van bevétele, vagyis milyen erőforrásokból gyűjti be a működéséhez szükséges pénzeket?* — a gazdaságilag aktívak körében (%)

	1996 (N=917)	1999 (N=384)	2007 (N=1549)
Adók	94,4	89,8	92,6
Járulékok	10,9	10,9	22,3
Vámok, illetékek	11,9	12,9	12,7
Kölcsönök	30,1	1,8	2,5
Gazdasági bevételek	-	15,9	12,5
Egyéb	6,1	10,1	7,5
Nem tudja	3,0	4,6	5,5

A spontán válaszok aránya. 2007-ben során nem korlátozták a válaszlehetőségek számát, a kódolás utólag történt. 1996-ban és 1999-ben a kérdőív három említést engedett meg, a válaszokat utólag kódolták.

A 2007-es vizsgálat során a megkérdezettek 7%-a egyetlen állami bevételi forrást sem tudott megnevezni. Többségük (57%) egyetlen választ adott (100-ból 97 esetben az adókat), mintegy egynegyedük kettőt, egytizedük pedig három vagy annál is több tételt említett. Az aktívakat vizsgálva láthatjuk, hogy az említési gyakoriságok körükben magasabbak, ám az eltérés nem mindható jelentősnek. (2a és 2b táblázatok)

A válaszadás során említett bevételi források számában jelentős elmozdulásokat nem tapasztalhatunk. Az egynél több választ adók száma valamelyest növekedett a második hullámhoz képest, mind a teljes népesség, mind pedig az aktívak körében. Ebben szerepet játszhat azonban az a tény is, hogy 2007-ben a lehetséges válaszok számát nem határoztuk meg a kérdőívben.

2.2a. táblázat: Hány állami bevételi forrást említett? — az összes megkérdezett körében (%)

	1999 (N=715)	2007 (N=2998)
Egyet sem*	9,8	7,2
Egyet	58,2	56,6
Kettőt	24,5	26,5
Többet	7,5	9,7

2.2b. táblázat: Hány állami bevételi forrást említett? — a gazdaságilag aktívak körében (%)

	1996 (N=917)	1999 (N=384)	2007 (N=1549)
Egyet sem*	3,2	4,6	5,5
Egyet	49,9	58,7	52,6
Kettőt	37,2	27,5	29,3
Többet	9,7	9,3	12,6

* 'Nem tudja' választ adott.

A nők között a férfiaknál valamelyest magasabb azok aránya, akik egyetlen bevételi forrást sem tudtak említeni, míg a férfiak között az egynél több választ adók aránya magasabb. Más korcsoportoknál magasabb arányban nem adtak egyetlen választ sem vagy tettek egy említést a 60 év felettiek, míg a 60 év alattiak az idősebbeknél nagyobb arányban neveztek meg egynél több bevételi forrást. A legfeljebb általános iskolát végzettek között mindenki másnál nagyobb arányban voltak olyanok, akik egyetlen tételt sem neveztek meg. Ezzel szemben a felsőfokú végzettségűek mindenki másnál nagyobb arányban említettek legalább két bevételi forrást. Az egynél több említések aránya az alkalmazottak és a vállalkozók között szignifikánsan meghaladja az inaktívak körében megfigyelt arányokat. (F1. táblázat)

2.1.2. A MUNKABÉRT KÖZVETLENÜL TERHELŐ ADÓK ÉS JÁRULÉKOK**2.1.2.1. A személyi jövedelemadó**

A személyi jövedelemadó az állampolgárokat legközvetlenebbül érintő elvonás. Ennek mértéke, és a munkavállalói járulékoké, határozza meg, hogy keresetének mekkora hányadát költheti el vagy takaríthatja meg. Az állampolgárok jelentős része évente jövedelemadó-bevallást nyújt be, bár az esetek többségében a nyomtatványokat a

munkaadó tölti ki.² Éppen ezért azt várjuk, hogy a gazdaságilag aktívak körében az adózással kapcsolatos ismeretek erre a területre terjednek ki a leginkább.

A személyi jövedelemadóhoz kapcsolódó ismereteket két kérdés segítségével térképeztük fel. Először azt kérdeztük, hogy a kérdezést megelőző adóévben (tehát 2006-ban) munkajövedelmük hány százalékát fizették be SZJA formájában. Ezt követően arról érdeklődtünk, hogy mekkora volt a legmagasabb kulcs, mellyel adóztak. A munkavállalói járulékokkal kapcsolatos ismereteket a következő pontban tárgyaljuk.

A felvétel tanúsága szerint a magyar felnőtt népesség 30%-a fizetett személyi jövedelemadót az adatgyűjtést megelőző naptári évben, egyötödük pedig nem tudott válaszolni erre a kérdésre.³ A megkérdezettek fele nem adózott ebben a formában vagy veszteséges volt. A befizetett személyi jövedelemadó átlaga a válaszok alapján mintegy 27% volt.⁴ Az aktívak között értelemszerűen magasabb az SZJA-t fizetők (53%) és a 'Nem tudja' választ adók aránya. (3a és 3b táblázatok)

Az eredmények idősoros összevetéséből láthatjuk, hogy a saját bevallásuk szerint az SZJA-t fizetők aránya csökkent mind 1999-hez (a teljes népesség és a gazdaságilag aktívak körében egyaránt), mind pedig 1996-hoz képest (az aktívak körében). Az APEH makroadatai ilyen mértékű csökkenésről nem tanúskodnak. A bevallók abszolút száma mintegy 30 ezer fővel nőtt 1999-hez képest, a felnőtt népességhez viszonyított arányuk pedig gyakorlatilag megegyezik a két említett évben. Ezek az eredmények egyfajta elbizonytalanodásra utalnak ezen a területen. Emögött vélhetően részben az adószabályok változása, például a minimálbér adóztatásával kapcsolatos változások állhatnak. A vizsgálat második, 1999. évi hullámához képest csökkent valamelyest a válaszokból becsült befizetett jövedelemadó-hányad is, ám az eltérés statisztikailag nem mondható szignifikánsnak.⁵

² Az APEH közlése szerint 2005-ben a személyi jövedelemadót bevallók száma 4,374 millió volt, körükben az önbevallók aránya 54,6%-ot tett ki. <http://www.ap eh.hu/adostatisztika/szja.html>

³ Az APEH által nyilvántartott közel 4,4 millió adófizető a felnőtt magyar lakosság mintegy 55%-a.

⁴ A 2006-ban érvényben lévő adószabályok szerint 1,55 milliós éves jövedelemig annak 18%-át, felette pedig 36%-át kellett befizetni. Az adójóváírási szabályokat úgy állapították meg, hogy a minimálbért ne terhelje személyi jövedelemadó. Az APEH által publikált adatok szerint 2005-ben az átlagos adóterhelés 18,9% volt. Az APEH az adóterhelést jövedelemsávokra bontva is közli. Eszerint az 500 ezer forint alatti jövedelmek esetében az adóterhelés 3%, 500 ezer és 1,5 millió forint között 14-15%, 1,5 és 2 millió között 12%, míg 2 millió felett 27-29% volt 2005-ben.

⁵ 1999-ben az átlagos adóterhelés közel 21% volt. Vagyis a válaszokban megmutatkozó csökkenő tendenciát APEH adatai megerősítik.

2.3a. táblázat. A tavalyi jövedelmének mekkora részét fizette be SZJA formájában? — az összes megkérdezett körében (%)

	1999 (N=713)	2007 (N=2988)
Fizetett adót	37,6	29,8
Nem adózott, vagy veszteséges volt	49,5	50,7
Nem tudja	12,9	19,6
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
A befizetett SZJA átlaga*	28,3	26,3

2.3b. táblázat. A tavalyi jövedelmének mekkora részét fizette be SZJA formájában? — a gazdaságilag aktívak körében (%)

	1996 (N=917)	1999 (N=382)	2007 (N=1535)
Fizetett adót	71,8	64,5	53,2
Nem adózott, vagy veszteséges volt	15,5	14,5	16,4
Nem tudja	12,7	21,0	30,3
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
A befizetett SZJA átlaga*	24,9	28,7	26,5

**Az átlagokat a Huber-féle eljárással becsültük (a súlykonstans értéke 1,339).

A megkérdezettek háromnegyede válaszolt igennel arra a kérdésre, hogy a bruttó bérből vannak-e le más jogcímen is pénzt, míg 8% szerint ilyenre nem kerül sor. A válaszadók 15 százaléka nem tudott válaszolni erre a kérdésre. Az aktívak között az 'Igen' válaszok aránya közel 90%.

A korábbi felvételekhez képest valamelyest nőtt azok aránya, akik szerint a bruttó keresetet az SZJA-n kívül más levonás is terheli, és csökkent azoké, akik szerint mást nem vonnak le.

2.4a. táblázat. Egy alkalmazott bruttó fizetéséből munkahelyén, az SZJA-n kívül vannak-e le más jogcímen is pénzt? — az összes megkérdezett körében, %

	1999 (N=716)	2007 (N=3007)
Igen	72,5	77,5
Nem	10,0	7,6
Nem tudja	17,6	14,9

2.4b. táblázat. Egy alkalmazott bruttó fizetéséből munkahelyén, az SZJA-n kívül vannak-e le más jogcímen is pénzt? — a gazdaságilag aktívak körében, %

	1996 (N=903)	1999 (N=384)	2007 (N=1550)
Igen	85,4	86,1	88,9
Nem	10,3	8,2	4,6
Nem tudja	4,3	5,7	6,5

Annak ismerete, hogy az SZJA-n kívül vannak-e le más jogcímen is pénzt a bruttó fizetésből, mindenekelőtt az életkorral, az iskolai végzettséggel és a gazdasági aktivitással mutat összefüggést, de a kapcsolat a jövedelem esetében is statisztikailag szignifikáns. A középkorúak, az általános iskoláinál magasabb végzettséggel rendelkezők és foglalkoztatottak az átlagosnál nagyobb arányban rendelkeznek ezzel az ismerettel. A 70 év felettiak körében az átlagnál kétszer magasabb a kérdésre nemmel válaszolók aránya. Magas a bizonytalanok száma a 70 év felettiak, a legfeljebb általános iskolát végzettek és az egy főre jutó háztartásjövedelem mediánjának fele alatt élők körében. (F2. táblázat)

2.1.2.2. Munkavállalói járulékok

Azoktól, akik tudták, hogy egy alkalmazott bruttó jövedelmét az SZJA-n kívül más levonások is terhelik, megkérdeztük a levonások jogcímét és mértékét is. A bruttó jövedelemből a személyi jövedelemadón kívül 2006-ban levontak még összesen 14,5% társadalombiztosítási járulékot, ezen belül 8,5% nyugdíj- illetve 6% egészségbiztosítási járulékot, továbbá 1,5% ún. munkavállalói járulékot, melyet a munkanélküli járadék finanszírozására fordítanak. A megkérdezettek legfeljebb öt választ adhattak, ezeket a fentieknek megfelelően csoportosítottuk és kódoltuk. Bár a társadalombiztosítási járulék magában foglalja a nyugdíj-, illetve egészségbiztosítási járulékot, ezeket külön válaszként fogadtuk el és használtuk a továbbiakban.

Az SZJA-n felüli munkavállalói járulékokról azokat nem kérdeztük meg, akik az előző kérdésre nemmel vagy nem tudjával válaszoltak. Az 5a és 5b táblázatokban ez utóbbiakat az utolsó sorban tüntettük fel, a válaszok megoszlásakor tehát őket is figyelembe vettük..

A válaszadók közül legtöbben a tb-járulékokat együttesen említették (51%), de közel hasonló arányban sorolták fel a nyugdíjjárulékot is (44%). Ennél kevesebben említették az egészségügyi járulékot (28%). Egyéb járulékokat 29%, míg más levonásokat 6% említett. Az

aktívak között az említések gyakorisága minden tétel esetében magasabb, mint a teljes népességben. (5a és 5b táblázatok)

Az említések gyakorisága nőtt, esetenként nagymértékben, a korábbi vizsgálatokhoz képest. Így az aktívak körében 1996 és 2007 között 50%-ról 60%-ra nőtt a járulékokat együttesen említők aránya. Ennél is nagyobb növekedést látunk a munkavállalói nyugdíjjárulék (41%-ról 55%-ra) és egészségügyi járulék (18%-ról 36%-ra) esetében. Csökkent ugyanakkor az egyéb járulékok (58%-ról 41%-ra) és az egyéb levonások (17%-ról 8%-ra) aránya. Az 1999-es hullám eredményei minden esetben az 1996-os és a 2007-es hullám megfelelő értékei közé esnek.

2.5a. táblázat. A személyi jövedelemadó előlegén kívül milyen jogcímen vannak még le a bruttó fizetésből? — az összes megkérdezett körében (%)

	1999 (N=718)	2007 (N=3011)
TB járulék (együtt)	46,2	50,6
Nyugdíj járulék	31,5	43,6
Egészségügyi járulék	17,2	27,7
Egyéb járulék	32,5	28,6
Egyéb levonások	6,7	5,8
Nem tudja	4,1	5,6
Szerinte nincs más levonás, nem válaszolt	27,8	22,5

2.5b. táblázat. A személyi jövedelemadó előlegén kívül milyen jogcímen vannak még le a bruttó fizetésből? — a gazdaságilag aktívak körében (%)

	1996 (N=903)	1999 (N=386)	2007 (N=1551)
TB járulék (együtt)	49,9	54,3	59,7
Nyugdíj járulék	41,3	42,2	54,6
Egészségügyi járulék	18,1	24,5	36,4
Egyéb járulék	58,0	48,1	40,9
Egyéb levonások	17,0	10,3	7,7
Nem tudja	1,4	3,1	4,1
Szerinte nincs más levonás, nem válaszolt	14,6	14,4	11,1

A kérdőív mindhárom adatfelvétel során öt említést engedett meg, a válaszokat utólag kódolták.

A tb-járulékokat együttesen említőknek kevesebb, mint fele vállalkozott arra, hogy annak mértékét is megtippelje. Ennél valamivel magasabb volt azok aránya, akik az egyes járulékok esetében számszerű választ is adtak.

A válaszadók alulbecsülték a járulékok együttes mértékét, hiszen a válaszok 11%-os átlaga alacsonyabb, mint a tényleges, 14,5%-os mérték. Meg kell említenünk ugyanakkor, hogy a járulékok több ízben is számottevően változtak az adatfelvételt megelőző egy éven belül. Megfigyelhetjük viszont, hogy az egyes járulékok esetében a becsült értékek meglehetősen közel vannak a tényleges járulékokhoz. Nincs tudásunk arról, hogy a válaszadók mire gondoltak egyéb levonás alatt, az adószabályok alapján a tb-járulékok és a munkavállalói járulék kivételével más nem terheli a bruttó bért. (6. táblázat)

2.6. táblázat. A személyi jövedelemadó előlegén kívül milyen jogcímen vannak még le a bruttó fizetésből?

	Említette a megkérdezettek %-ában	Említette, de nem tudja a mértékét* (%)	Az adott tétel becsült nagysága** (átlag, %)	Az adott forrás tényleges nagysága (%)
Tb járulék	50,6	55,7	9,7	14,5
Nyugdíjjárulék	43,6	54,5	8,6	8,5***
Egészségbiztosítási járulék	27,7	48,3	6,2	6,0
Egyéb járulék****	28,6	41,6	2,1	1,5
Egyéb levonás	5,8	45,8	7,7	n.a.

*Az adott forrást említők százalékában.

**Az átlagokat a Huber-féle eljárással becsültük (a súlykonstans értéke 1,339).

***Nem magánnyugdíjpénztári tag esetében.

****Munkavállalói járulék.

A személyi jövedelemadón felüli munkavállalói terhek közül a kérdésre válaszolók 70%-a legalább két tételt említett, a 'Nem tudja' válaszok aránya 10% alatt maradt. Az aktívak körében a legalább két tételt megnevezők aránya még magasabb, közel 80%.

Az említések gyakorisága összességében magasabb volt az idei kutatás során, mint korábban. A kérdésre válaszolók egyharmada legalább három járulékot nevezett meg, szemben az 1999-es 25%-kal. Ezzel párhuzamosan azonban valamelyest magasabb volt az egy tételt sem említők aránya is. Ha csupán az aktívak válaszait vesszük figyelembe, a legalább három tételt említők aránya 2007-ben 43%, míg 1999-ben 33%, 1996-ban pedig 31% volt.

2.7a. táblázat. Hány munkavállalói járulékot említettek? — az összes megkérdezett körében, aki tudott arról, hogy az SZJA-n kívül mást is levonnak a bruttó fizetésből, %

	1999 (N=518)	2007 (N=2333)
Egyet sem*	5,7	7,7
Egyet	31,2	21,6
Kettőt	37,8	37,7
Legalább hármat	25,2	33,0

2.7b. táblázat. Hány munkavállalói járulékot említettek? — a gazdaságilag aktívak körében, aki tudott arról, hogy az SZJA-n kívül mást is levonnak a bruttó fizetésből, %

	1996 (N=903)	1999 (N=329)	2007 (N=1379)
Egyet sem*	1,7	3,6	4,9
Egyet	17,3	20,7	16,5
Kettőt	49,7	42,4	36,0
Legalább hármat	31,4	33,2	42,6

*A 'Nem tudja' válaszok aránya.

A kétváltozós elemzés szerint a munkavállalói levonások ismerete az életkorral, az iskolázottsággal és a gazdasági aktivitással függ össze. Az átlagosnál magasabb volt a legalább három munkavállalói járulékot említők aránya a 30-49 évesek, a felsőfokú végzettségűek és a gazdaságilag aktívak körében. Ezzel szemben az egyetlen járulékot sem említők egyértelműen felülreprezentáltak a 70 év felettiek, a legfeljebb általános iskolát végeztek és a nem foglalkoztatottak körében. (F3. táblázat)

2.1.2.3. Munkaadói járulékok

A munkaadók által, az alkalmazottak bruttó bérének százalékában megállapított járulékokról mindenkit megkérdeztünk. Várakozásainknak megfelelően az állampolgárok kevesebb ismerettel rendelkeznek ezekről, mint a munkavállalói járulékokról. Különösen az nem egyértelmű számukra, hogy a munkaadó által fizetett társadalombiztosítási járulék a nyugdíjjárulékból és az egészségbiztosítási járulékból tevődik össze, hiszen e kettő említési aránya (18%, illetve 16%) alatta marad a társadalombiztosítási járulékénak (41%). Ugyancsak a nagyobb fokú tájékoztatlanságról tanúskodik a 'Nem tudja' válaszok nagyon magas aránya (42%).

A válaszadók 42%-a egyetlen tételt sem tudott említeni. A legtöbben a tb-járulékokat együttesen említették (44%), a nyugdíj- és az egészségügyi járulékot ennél lényegesen kevesebben (18-, illetve 16%). A válaszadók egyötöde említett egyéb járulékot. Az aktívak körében az említési gyakoriságok minden tétel esetében magasabbak.

Az időbeli összehasonlítás is alátámasztja, hogy a válaszadók lényegesen tájékozatlanabbak a munkaadói, mint a munkavállalói levonásokat illetően. Megfigyelhetjük, hogy az aktívak körében csökkent a tb-járulékok együttes említése, nőtt viszont a nyugdíj- és egészségügyi járulék önálló megnevezése. Ugyancsak az aktívak körében tapasztalható a bizonytalanok részarányának kismértékű növekedése 1999 és 2007 között.

2.8a. táblázat. Milyen jogcímen fizet járulékot a munkaadó? — az összes megkérdezett körében

	1999 (N=712)	2007 (N=2988)
TB járulék (együtt)	48,5	44,1
Nyugdíj járulék	14,8	17,8
Egészségügyi járulék	12,2	16,1
Egyéb járulék	22,9	21,8
Egyéb levonások	6,3	5,3
Nem tudja	39,2	41,7

2.8b. táblázat. Milyen jogcímen fizet járulékot a munkaadó? — a gazdaságilag aktívak körében

	1996 (N=903)	1999 (N=380)	2007 (N=1543)
TB járulék (együtt)	64,3	61,1	51,9
Nyugdíj járulék	10,0	18,5	21,5
Egészségügyi járulék	7,9	16,0	20,3
Egyéb járulék	23,0	32,6	30,2
Egyéb levonások	16,2	6,9	5,7
Nem tudja	23,2	24,2	31,4

A kérdőív mindhárom adatfelvétel során öt említést engedett meg, a válaszokat utólag kódolták.

A munkaadói tb-járulékokat együttesen említőknek kevesebb, mint fele vállalkozott arra, hogy annak mértékét is megtippelje, ám a munkavállalói járulékokkal ellentétben, az egyes járulékok esetében a 'Nem tudja' válaszok aránya még ennél is magasabb volt. Az előzőek során már említették túl, ez ismét annak jele, hogy a válaszadók a munkaadói járulékok mértékét illetően lényegesen bizonytalanabbak, mint a munkavállalói járulékok esetében voltak. (9. táblázat)

A válaszadók alulbecsülték a járulékok együttes mértékét, hiszen a válaszok 22%-os átlaga alacsonyabb, mint a tényleges, 29%-os mérték. Itt is meg kell azonban említenünk hogy az egyes járulékok esetében a becsült értékek ennél közelebb vannak a tényleges járulékok-mértékekhez.

2.9. táblázat. Milyen jogcímen kell, hogy járulékot fizessen a munkaadó?

	Említette a megkérdezettek %-ában	Említette, de nem tudja a mértékét* (%)	Az adott tétel becsült nagysága** (átlag, %)	Az adott forrás tényleges nagysága (%)
TB járulék (együtt)	44,1	56,7	21,6	29,0
Nyugdíj járulék	17,8	61,7	14,3	18,0
Egészségügyi járulék	16,1	55,9	9,1	11,0
Egyéb járulék	21,8	58,2	4,3	3,0
Egyéb levonások	5,3	64,7	11,2	12,5

*Az adott forrást említők százalékában (N=1318).

**Az átlagokat a Huber-féle eljárással becsültük (a súlykonstans értéke 1,339).

*** Munkaadói járulék.

**** Egészségügyi hozzájárulás (EHO). Százalékos EHO: 11%, tételes EHO: 1950 Ft/hó. Szakképzési hozzájárulás: 1,5%.

Mint arról már számot adtunk, a munkaadói járulékok esetében lényegesen magasabb azok aránya, akik egyetlen levonást sem tudtak említeni, mint amit a munkavállalói járulékok esetében tapasztaltunk. (10a és 10b táblázatok) Arányuk az összes megkérdezett körében 42%, míg az aktívak között 31% volt. Az előbbi csoport egynegyede egy, egyötöde két, egytizede pedig három vagy több munkaadói levonást sorolt fel. Az aktívak között az egy és két tételt említők aránya elérte a válaszadók felét, 16%-uk pedig legalább három tételt említett.

Az említési gyakoriságok növekedését 1996 és 1999 között tapasztaltuk, 2007-re számottevő változás nem következett be. Ezzel szemben növekedést tapasztalhatunk 1999 és 2007 között a 'Nem tudja' válaszok arányában.

2.10a. táblázat. Hány munkaadói járulékot említettek? — az összes megkérdezett körében, %

	1999 (N=712)	2007 (N=2988)
Egyet sem	39,2	41,7
Egyet	29,3	25,0
Kettőt	20,8	21,6
Legalább hármat	10,7	11,9

2.10b. táblázat. Hány munkaadói járulékot említettek? — a gazdaságilag aktívak körében, %

	1996 (N=903)	1999 (N=380)	2007 (N=1543)
Egyet sem	24,0	24,2	31,4
Egyet	38,8	35,2	25,9
Kettőt	29,9	24,8	26,6
Legalább hármat	7,3	15,7	16,1

A munkaadói járulékok ismerete az életkorral, az iskolázottsággal, a jövedelemmel és a gazdasági aktivitással is kapcsolatot mutat. Legalább három levonást említettek az átlagnál nagyobb arányban a 40-49 évesek (19%), a diplomások (24%), a medián kétszeresénél nagyobb jövedelemmel rendelkezők (21%) és az önállók, vállalkozók körében (25%). (F4. táblázat)

2.2. A társadalombiztosítás kiadásai

A társadalombiztosítás kiadásaira vonatkozó állampolgári ismereteket, az előzőekhez hasonlóan, nyitott kérdéssel teszteltük. A megkérdezettek tetszőleges számú kiadást említhettek, ezeket a kérdőívek feldolgozása során nyolc csoportba sűrítettük. Bár sem a családi pótlékot, sem a gyermekgondozási segélyt nem a társadalombiztosítás, hanem a központi költségvetés fizeti, ezeket nem tekintettük hibás válaszoknak és az elemzés során teljes értékűként használtuk.

Legtöbben az egészségügyi ellátásokat nevesítik (60%), a nyugdíjak említési gyakorisága lényegesen alacsonyabb (39%). Hasonló arányokat figyelhetünk meg az aktívak körében is. Relatív gyakori említés még a táppénz, a gyes/gyed, valamint a családi pótlék. A gyógyszerek ártámogatását csak a válaszadók 15%-a említette, ugyanennyien választották összességében a költségvetési hiányt, a fejlesztéseket és az egyéb kategóriába kódolt más válaszokat. A bizonytalanok, egyetlen tételt sem megnevezők aránya 16% (aktívak között 13%).

Meglehetősen vegyes képet mutat a válaszok időbeli alakulása. A gazdaságilag aktívak között valamelyest csökken a nyugdíjak említési gyakorisága, a gyógyszerek ártámogatásáé, valamint az egyéb kiadási tételek megnevezése (pl. költségvetési hiány, fejlesztések). Jelentősen növekedett viszont 1996 és 1999 között az egészségügyi ellátásoké, 1999 és 2007 között pedig a táppénzé.

2.11a. táblázat. Mire költik a társadalombiztosítási járulékot? — az összes megkérdezett körében, %

		1999 (N=715)	2007 (N=2991)
Nyugdíj		43,0	39,2
Egészségügyi ellátás		59,3	60,3
Gyógyszerek ártámogatása		29,7	14,5
Táppénz		17,5	23,0
Terhességi-gyerekágyi segély		3,2	3,8
Gyes, gyed		16,5	16,7
Családi pótlék		16,5	14,9
Egyéb	Költségvetési hiány	-	2,7
	Fejlesztésekre	-	2,0
	Egyéb	-	10,7
	Összesen	19,2	14,6
Nem tudja		16,0	16,2

2.11b. táblázat. Mire költik a társadalombiztosítási járulékot? — a gazdaságilag aktívak körében, %

		1996 (N=916)	1999 (N=383)	2007 (N=1540)
Nyugdíj		49,5	45,7	40,2
Egészségügyi ellátás		25,8	62,8	63,9
Gyógyszerek ártámogatása		25,3	30,6	14,6
Táppénz		20,0	20,8	28,1
Terhességi-gyerekágyi segély		3,1	3,0	4,7
Gyes, gyed		13,4	20,4	19,4
Családi pótlék		13,9	18,2	17,0
Egyéb	Költségvetési hiány		-	3,6
	Fejlesztésekre		-	2,0
	Egyéb		-	10,4
	Összesen	23,9	19,3	15,0
Nem tudja			12,3	13,3

A spontán válaszok aránya. 2007-ben kódolás utólag történt. 1999-ben a a kérdezőbiztos a spontán válaszokat helyben kódolta.

Az említési gyakoriságokat aggregáltan elemezve megállapíthatjuk, hogy egyáltalán nem említett kiadási tételt az érvényes választ adók 16%-a. A relatív többség (30%) egy kiadási tételt említett válasza során. A válaszadók közel egynegyede két kiadási tételről adott számot, 17%-uk hármat is említett, további 13% pedig legalább négyet. Az aktívak körében az említési gyakoriság valamivel magasabb, de az eltérés nem mutatkozik lényegesnek.

A kettő és annál gyakoribb említések esetében időbeli változást nem figyelhetünk meg. Megállapíthatjuk ugyanakkor, hogy az idei kutatásban valamelyest kevesebb az egyetlen kiadást sem említők aránya, mint 199-ban volt, és lényegesen magasabb az egyetlen kiadási tételt megnevezők aránya.

2.12a. táblázat. Hány, a társadalombiztosítási járulékokból finanszírozott, kiadást említettek?
— az összes megkérdezett körében

	1999 (N=715)	2007 (N=2991)
Egyet sem	16,0	16,2
Egyet	22,6	29,9
Kettőt	26,6	24,2
Hármat	20,1	17,0
Legalább négyet	14,8	12,7

2.12b. táblázat. Hány, a társadalombiztosítási járulékokból finanszírozott, kiadást említettek?
— a gazdaságilag aktívak körében

	1996 (N=916)	1999 (N=384)	2007 (N=1540)
Egyet sem	17,2	12,3	13,4
Egyet	19,2	22,2	28,1
Kettőt	27,3	26,8	24,4
Hármat	18,6	21,0	19,2
Legalább négyet	17,7	17,6	15,1

A társadalombiztosítás kiadásainak ismerete és a fő szocioökonómiai változók között statisztikailag is szignifikáns kapcsolat figyelhető meg. Az átlagosnál magasabb arányban említettek legalább négy kiadást a 30-39 évesek, a diplomások, a mediánjövedelem kétszeresénél magasabb jövedelemből élők és az önállók, vállalkozók. A 40-49 évesek között a három tételt felsorolók voltak felülreprezentáltak, míg a 60-69 évesek az átlagosnál magasabb arányban neveztek meg két tételt. Az egyetlen tételt sem megnevezők az átlagosnál magasabb arányban fordultak elő a 70 év felettiek, a legfeljebb általános iskolát végzettek, a legalacsonyabb jövedelmi kategóriába soroltak között és a nem foglalkoztatottak (tehát az inaktívak és a munkanélküliek) körében. (F5. táblázat)

2.3. Adótudatosság és fő meghatározói

Az eddigiek során áttekintettük azokat a részterületeket, melyek az állampolgárok adótudatosságának összetevőit jelenthetik. Az előzőekben egyenként elemzett kérdésekre adott válaszok alapján nyert információkat a továbbiakban megkíséreljük együttesen értékelni és az adótudatosságot egyetlen változóval írjuk le. Ezt követően kísérletet teszünk az így meghatározott adótudatosság fő magyarázóinak elkülönítésére.

A rendelkezésre álló információk alapján két adótudatosság-indexet is előállítottunk. Mindkettő ugyanazokon a változókon alapult:

- az állam bevételei forrásainak száma általában,
- az SZJA-n felüli munkavállalói levonások száma,
- a munkaadói levonások száma,
- a társadalombiztosítás kiadási tételeinek száma.

A négy változót folytonosnak tekintettük és nem vettük figyelembe, hogy egyes említések akár hibásak is lehetnek (pl. ötödik tétel említése a munkavállalói levonásoknál vagy a családi pótlék felsorolása a társadalombiztosítás kiadásai között). Az első index képzéséhez e négy változó főkomponens-elemzését végeztük el. A statisztikai tesztek eredményei (F6. táblázat) azt mutatták, hogy az elemzés elvégezhető és egy főkomponens különíthető el. Ezt adótudatosság főkomponensnek neveztük el és a továbbiakban így hivatkozunk rá. A változó eloszlását az F1. ábra mutatja. Az értelmezés szempontjából a negatív értékek az átlagnál alacsonyabb, a pozitív értékek pedig az átlagosnál nagyobb adótudatosságra utalnak.

Ezzel párhuzamosan egy második indexet is képeztünk, az előzőekben jelzett négy folytonos változó értékeinek egyszerű számtani összeadása révén. Az így kapott index és az adótudatosság főkomponens közötti korrelációt 0,981-es együttható jellemzi. Ezért a továbbiakban ezek közül csak az adótudatosság főkomponenst használjuk.

Az adótudatosság főkomponens fő szocioökonómiai paraméterek szerinti megoszlását az F7. táblázat mutatja. Ezek az eredmények megerősítik a részterületenkénti kétváltozós elemzéseket. Eszerint egyrészt az adótudatosság, másrészt az életkor, az iskolai végzettség és a gazdasági aktivitás között szignifikáns kapcsolat mutatható ki. Az életkor vizsgálatakor egyértelműen megállapítható, hogy a középkorúak az átlagosnál adótudatosabbak, a 70 év felettiek azonban alig rendelkeznek ilyen ismeretekkel. Az iskolai végzettség esetében a diplomások átlagosnál nagyobb, az általános iskolát végzettek átlagosnál alacsonyabb adótudatossága szembetűnő. A gazdaságilag aktívak közül a foglalkoztatottak, tehát az alkalmazottak és az önállók az átlagosnál adótudatosabbak, az inaktívak, mindenekelőtt a nyugdíjasok körében viszont meglehetősen alacsony az

adótudatosság foka. A munkanélküliek ismeretei ebben a témakörben az átlag körül vannak. A jövedelmi helyzet az előzőekben elemzett három változónál lényegesen gyengébb kapcsolatot mutat az adótudatossággal. Az azonban egyértelműen megállapítható, hogy a legmagasabb jövedelmi kategóriába tartozók, tehát az egy főre jutó mediánjövedelem kétszeresénél többel rendelkezők adótudatossága megközelíti a diplomásokét és a vállalkozókéét.

Az adótudatosság fő meghatározóinak elkülönítéséhez többváltozós lineáris regressziót futtattunk. Ugyanezt a modellt megbecsültük az 1999-es adatállományon is. Ennek során arra törekedtünk, hogy a változóstruktúra és a változók tartalma a lehető legnagyobb mértékben átfedjen a két időpontban. A változóstruktúra esetében az átfedés teljes, ám a változók tartalma esetenként eltérő. A függő változó esetében eltérést jelent a megengedett válaszok száma a kiinduló változók alapjául szolgáló kérdések során. A nyugdíjtakarékosság változó képzésekor nem ugyanazok az információk álltak rendelkezésre, ami visszavezethető a kínálat eltérő szerkezetére is a két időpontban. Az összehasonlítást korlátozhatja a minták nagyságában mutatkozó több, mint háromszoros különbség.

Az elemzés eredményei (2.13. táblázat) az alábbiak szerint foglalhatók össze.

- Az adótudatosság legfontosabb meghatározója az iskolai végzettség. A magasabb iskolai végzettséghez egyértelműen nagyobb adótudatosság társul. Az iskolázottság szerepe azonban valamelyest csökkent a legutóbbi vizsgálat óta.
- Ugyancsak fontos szerepe van – azonos iskolai végzettség mellett is – a jövedelemnek és a gazdasági aktivitásnak. Magasabb jövedelem nagyobb adótudatossággal jár együtt, és szembetűnő, hogy a legmagasabb jövedelmi kategóriába tartozás a kontrollváltozók bevonását követően is lényegesen nagyobb adótudatossággal jár együtt. Azt is megállapíthatjuk, hogy – amennyiben becslésünk helytálló – 1999-hez képest jelentősen nőtt jövedelem szerepe az adótudatosság meghatározásában, hiszen az előző hullám során a kapcsolat az adótudatosság és a jövedelmi helyzet között egyetlen kategóriában sem volt szignifikáns.
- A gazdasági aktivitás és a munkaerőpiaci helyzetet vizsgálva láthatjuk, hogy az önállók, vállalkozók adótudatosabbak, a nyugdíjasok és az egyéb inaktív kategóriába soroltak viszont kevésbé adótudatosak az alkalmazottaknál. Az alkalmazottak és a munkanélküliek között statisztikailag is szignifikáns különbség nem mutatható ki.
- Egyértelműen adótudatosabbnak mutatkoznak azok, akik rendelkeznek valamilyen nyugdíjtakarékossággal a társadalombiztosítási és a kötelező magánnyugdíjon felül, szemben azokkal, akik csak ez utóbbi két forma valamelyikével számolnak. A

gazdasági aktivitás esetében is érvényes az, amit a jövedelemnél már megfigyeltünk: jelentősen nőtt a szerepe az adótudatosság meghatározásában az előző hullám óta.

- Szintén statisztikailag szignifikánsnak mutatkozott az életkor hatása. Eszerint az idősebb fiatalok és a középkorúak (30-59 évesek) – *ceteris paribus* – adótudatosabbak, mint a 18-29 évesek és a nyugdíjaskorúak. Ugyanez a hatás nem mutatható ki a nyolc évvel ezelőtti adatokból. Akkor a fiatalok és középkorúak adótudatossága között nem volt szignifikáns különbség, az idősek ismeretei viszont jelentősen elmaradtak mind a fiatalok, mind pedig a középkorúak ismereteitől.
- Ugyancsak statisztikailag szignifikáns kapcsolatot becsültünk a lakóhely esetében: a városokban és községekben élők kevésbé adótudatosak a fővárosiaknál, a megyeszékhelyen élők és a budapestiek adótudatossága között azonban nem találtunk eltérést. Megállapíthatjuk, hogy a lakóhely szerepe valamelyest csökkent 1999 óta.
- Az idei vizsgálat adatai szerint a háztartás létszáma pozitív kapcsolatot mutat az adótudatossággal. Az eddig említett hatásokon felül, egyik időpontban sem találtunk kapcsolatot a nem és az adótudatosság között. Szintén nem szignifikáns az eltartott gyermekek száma.

2.13. táblázat Az adótudatosság fő meghatározói — többváltozós lineáris regresszió

	AP 2007	AP 1999
NEME (férfi)	0,031	-0,037
ÉLETKOR (18-29)		
30-39	0,200	-0,107
40-49	0,289	-0,185
50-59	0,220	-0,165
60-69	<i>0,150</i>	-0,393
70+	<i>-0,174</i>	-0,605
ISKOLAI VÉGZETTSÉG (legfeljebb általános)		
Szakmunkásképző	0,307	0,459
Érettségi	0,430	0,709
Felsőfokú	0,749	0,992
JÖVEDELEM – a medián %-ában (-50)		
50-80	0,178	0,091
80-120	0,203	-0,030
120-200	0,285	0,086
200+	0,405	0,176
GAZDASÁGI AKTIVITÁS (alkalmazott)		
Önálló, vállalkozó	0,329	-0,103
Munkanélküli	-0,069	-0,025
Nyugdíjas	-0,196	-0,135
Egyéb inaktív	-0,250	-0,241
LAKÓHELY (Budapest)		
Megyeszékhely	<i>0,093</i>	-0,335
Város	-0,171	-0,288
Község	-0,125	-0,318
HÁZTARTÁS LÉTSZÁMA	0,068	-0,006
GYERMEKEK SZÁMA A HT-BAN	-0,045	0,076
NYUGDÍJTAKARÉKOSSÁG (nincs alternatív előtakarékoság)	0,279	0,093
Konstans	-0,757	0,125
R2	0,253	0,326
Súlyozatlan esetek száma	2483	629

Függő változó: adótudatosság főkomponens.

A cellákban található regressziós együtthatók **1 százalékos**, **5 százalékos** vagy **10 százalékos** szinten szignifikánsak.

3. Az állami kiadásokkal kapcsolatos preferenciák leírása (*Keller Tamás*)

Bevezetés

A tanulmány általános célkitűzése az állami újraelosztással kapcsolatos preferenciák megmagyarázása. A 2007-ben végzett Állam és polgárai című kutatásnak vannak ugyan bizonyos előzményei – 1996-ban és 1999-ben hasonló címen és témában végeztünk kutatásokat –, a kutatás három hulláma között azonban mind mintaválasztásban mind a kérdőív felépítésében vannak eltérések. Ennek következtében csak korlátozott mértékben van módunk időbeli összehasonlításokat tenni. Abban az esetben, amikor a kérdőívek felépítése lehetővé teszi, igyekszünk tágabb perspektívából is bemutatni a vizsgálandó kérdéseket.

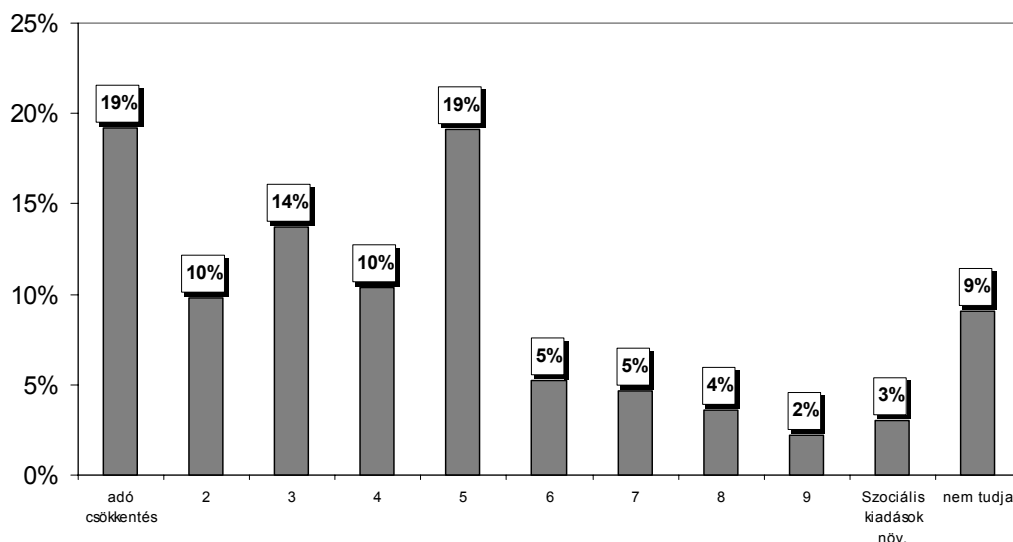
Az elemzés a következő szerkezeti elemekből épül fel. Először megvizsgáljuk, hogy az egyes kiadásokkal kapcsolatos preferenciákban milyen változások következtek be Magyarországon az utóbbi évtizedben (3.1. fejezet), lényegében a későbbi magyarázó modell függő változóját mutatjuk be egy *tágabb* perspektívából. A tanulmány további részeiben pedig a 2007-es kiadási preferenciákat magyarázzuk meg. Célunk egy általános magyarázó modell felállítása. A tanulmány második részében (3.2. fejezet) a kiadási preferenciák társadalmi meghatározottságát vizsgáljuk. A harmadik részben (3.3. fejezet) egy alternatív magyarázási lehetőséggel élünk. Azt vizsgáljuk meg, hogy vajon azok, akik bizonyos területen az állami kiadások változtatását szeretnék, azok mennyire vannak tudatában annak, hogy az állami kiadások és az adózási rendszer egymással kapcsolatban vannak. Több állami kiadás több adót igényel, és fordítva: az állami kiadások csökkentése az adók csökkentését is jelenti. A második és harmadik fejezetek után már látni fogjuk, hogy az újraelosztási preferenciák milyen tényezőkkel függenek össze. Az 5. fejezetben többváltozós elemzést végzünk, melynek során az újraelosztási preferenciák társadalmi meghatározottságán és az adótudatosságon mint alternatív magyarázaton kívül más magyarázó tényezőket is figyelembe veszünk.

3.1. Az újraelosztási preferenciák alakulása Magyarországon az utóbbi évtizedben

Ha válaszolni akarnánk arra a kérdésre, hogy vajon egy kiterjedtebb állami újraelosztás inkább egy kisebb állam a kedvesebb a magyar lakosságnak, válaszunk nagymértékben függene attól a szemponttól, amelyet a bennünket érdeklő jelenség indikátoraként választunk. A kutatás során az adók csökkentésének preferálását a kisebb állam, míg a szociális kiadások növekedését a nagyobb szociális állam támogatásának vesszük.

Ha az adók csökkentését és a szociális kiadások növekedését egymás ellentéteiként képzeljük el, mondjuk egy szakasznak, amelynek egyik végpontján az adók csökkentésének, míg a másikon a szociális kiadások növekedésének a vágya áll, akkor az emberek ezen a képzeletbeli skálán a legkülönbözőbb helyeket foglalhatják el. Lehet, hogy valaki ezen a képzeletbeli skálán inkább az adók csökkentését jelentő pólushoz áll közel, az is lehet, hogy inkább a szociális kiadásokat jelentő pólushoz. Elképzelhető olyan ember is, aki közömbös. Olyan, aki ezen a képzeletbeli skálán valahol középen helyezkedik el. Az, hogy mit jelent az egyik pólushoz való közelség, és mi pontosan a középen állás ezen a skálán, kutatói döntés kérdése. A 2007-es Állam és polgárai kutatás során az adók csökkentésétől a szociális kiadások növelésének preferálást a folytonos skála helyett, amelyen végtelen sok pozíció lenne lehetséges, egységnyi hosszúságú kisebb szakaszokra osztott skálát használtunk. A megkérdezetteket pedig arra kértük, hogy véleményüket ezeknek az egységnyi hosszúságú szakaszoknak a végpontjaihoz viszonyítsák, vagyis helyezték el véleményüket egy 1-től 10-ig terjedő skálán, ahol az 1-es jelentése az adók csökkentésének, a 10-es pedig a szociális kiadások növelésének a vágya. A megkérdezettek eloszlása ezen a képzeletbeli skálán a következő képet mutatta:

3.1. ábra Újraelosztási preferenciák eloszlása egy képzeletbeli skálán az adók csökkentésétől a szociális kiadások növelésének preferálásáig

A kérdés szövege: Ha a kormány mérlegelné, hogy az adókat csökkentse vagy pedig a szociális kiadásokat növelje, akkor Ön szerint hogyan kellene az államnak állást foglalnia. Jelölés adó (-) =adók csökkentése; sz.k.(+), szociális kiadások növelése.

Hogyan lehet értelmezni az 1. ábrát? Vajon milyen preferenciái vannak Magyarországon a megkérdezetteknek az újraelosztási preferenciák terén? Az egyik kínálgató megoldás, hogy a 3.1. ábrán látható eloszlást az átlag alapján jellemezzük. A kérdésre adott válasz átlaga 3,95. Az eloszlás értelmezéséhez segítségünkre lehet a medián is. A medián lényegében annak a megkérdezettnek a véleménye, akitől a képzeletbeli skálánkon felfelé és lefelé ugyanannyi ember van. A mi esetünkben 4-es ennek az összes megkérdezettet figyelembe vevő középső embernek a véleménye. Ezekből a számokból arra lehet következtetni, hogy 2007-ben az emberek a szociális kiadások növekedésével szemben inkább az adók csökkentését preferálják.

A 3.1. ábráról is kiolvasható (a változó egyes értékeit jelölő hasábok fölé írt számból), hogy a leggyakrabban előforduló válasz (módusz) az 1-es, bár szinte azonos az 1-es és az 5-ös válaszok száma, ami felveti a kétmódusú eloszlás gyanúját. Ez lényegében azt jelentené, hogy a megkérdezettek véleménye, vagy az adók csökkentése vagy pedig a kérdésben való semlegesség irányába húz. Arról, hogy valóban kétmódusú eloszlásról van-e szó, megbizonyosodhatunk akkor, ha az 1. ábrán látható eloszlást a normális – haranggörbe alakú – eloszláshoz hasonlítjuk. Az összehasonlítást az eloszlás több momentuma alapján megtehetjük, mi itt az eloszlás ferdeségére voltunk kíváncsiak. A ferdeség mérésére olyan statisztikát alkalmaztunk, amelynek 0-hoz közeli értéke a normális eloszláshoz hasonló

eloszlást mutat, míg a -1 és 1 szélső értékek a balra vagy jobbra való ferdeség mutatói. Esetünkben ennek a statisztikának az értéke $0,63$, ami azt jelenti, hogy az eloszlás lényegében tekinthető normális eloszlásúnak, bár egy kicsit jobbra húz, vagyis egy kicsit balra van az eloszlás csúcspontja, nem éppen középen, mint a normális eloszlás esetében. Mindezek alapján megalapozottan állíthatjuk azt, hogy *2007-ben egy átlagos magyar a semleges állásponthoz képest egy kicsit nagyobb mértékben támogatná az adók csökkentését* (az adók csökkentése, mint ahogyan az ábrából látszik a bal oldalon van, és a mérőszámunk is azt mutatták, hogy az eloszlás csúcspontja a bal oldalhoz van közelebb). A 2007-es adat sajnálatos módon nem összehasonlítható az előző évek eredményeivel. A kutatás korábbi hullámaiban nem tízfokú skálán kellett elhelyezniük véleményüket a válaszadóknak, hanem csupán a képzeletbeli skála két végpontjával való egyetértést kérdeztük meg. 1996-ban $70,5\%$, 1999-ben $67,3\%$ ⁶ választotta volna inkább az adók csökkenését.

A fejezet első bekezdésében azt mondtuk, hogy az újraelosztás vagy piaci verseny megítélése erősen függ attól, hogy milyen szempontot választunk a vizsgálandó jelenség indikátorául. Nézzünk meg most egy másik kérdést, és vizsgáljuk meg annak alapján is az újraelosztási preferenciákat. A kiválasztott kérdés nem annyira közvetlenül kérdez rá az adók és állami kiadások egymást bizonyos mértékig kizáró viszonyára, mint az előbbieken bemutatott kérdés. Ugyanakkor két, egymást szintén kizáró, alternatíva között kellett választaniuk a megkérdezetteknek. Ez a két alternatíva pedig logikailag megfeleltethető annak a világszemléletnek, amely az adók csökkentése és a jóléti kiadások növekedése mögött húzódik. Hangsúlyozzuk, hogy a két változó közötti kapcsolatot *logikai* kapcsolatnak nevezzük, *nem statisztikai* értelemben beszélünk kapcsolatáról, hiszen azt a két változó együttes eloszlásának vizsgálatával lehetne empirikusan bebizonyítani. Mi pedig most azt szeretnénk megvizsgálni, hogy amennyiben a megkérdezetteknek egy másik skálán kell elhelyezni önmagukat, amely bizonyos fokig szintén a piaci és állami közötti különbséget méri, akkor milyen megoszlást tapasztalunk a vizsgált sokaságban? Vagyis a most kiválasztott változónk szerinti eloszlás hasonló lesz-e ahhoz az eloszláshoz, amelyet a vizsgált populációnk a korábbi kérdésünk alapján mutatott. Tehát azt szeretnénk megvizsgálni, hogy amikor azt mondtuk, hogy 2007-ben Magyarországon az emberek a semleges állásponthoz képest inkább a piacot semmint az állami újraelosztást pártolják, akkor ez az eredmény mennyire következménye a kiválasztott kérdésnek. Ha ugyanis a vizsgált populáció egy bizonyos, bennünket érdeklő probléma esetében, más – de ugyanazt

⁶ Janky Béla – Tóth István György (szerk): *Adótudatosság, fiskális illúziók és az egészségbiztosítás reformjával kapcsolatos vélemények*, kutatási jelentés, TÁRKI, 1999: 134.

a problémát mérő – indikátorok alapján hasonló megoszlást mutat, akkor nagyobb biztonsággal gondolhatjuk azt, hogy a kiválasztott indikátoroktól *függetlenül* a bennünket izgató kérdés viszonylatában az *adott* megoszlás jellemzi a vizsgált népességet.

Arra kértük a válaszadóinkat, hogy helyezték el önmagukat két ellentétes állítás közötti képzeletbeli skálán. Az egyik állítás az volt, hogy az embereknek saját maguknak kell vállalniuk a felelősséget sorsuk alakulásáért, a másik állítás pedig, hogy az államnak nagyobb felelősséget kell vállalnia az emberekről való gondoskodásban. A skála ebben az esetben négyfokozatú volt. A megkérdezettnek a határozott egyetértés és az inkább egyetértés fokozatai álltak rendelkezésre, hogy elhelyezze véleményét a két egymással ellentétes állítás között. Az adatok a következő megoszlást mutatják:

3.1a. táblázat Újraelosztási preferenciák eloszlása egy képzeletbeli skálán az egyéni felelősségvállalástól a nagyobb állami gondoskodásig

Az embereknek saját maguknak kell vállalniuk a felelősséget sorsuk alakulásáért/avagy az államnak nagyobb felelősséget kell vállalnia		
	Gyakoriság	%
a.) határozottan maguknak	613	20,91
a.) inkább maguknak	900	30,70
b.) inkább az államnak	897	30,59
b.) határozottan az államnak	473	16,13
nem tudja	49	1,67
Összesen	2932	100,00

Megjegyzés: A táblázatban nem, kor, iskola és település alapján súlyozott adatok szerepelnek. 100%= az érvényes választ adók.

A 3.1a. táblázatból lényegében ugyanarra a következtetésre juthatunk, mint amelyet az 3.1. ábrából levontunk. Az emberek inkább a kisebb állam, nagyobb egyéni felelősségvállalás opciót választják, mint a biztonságot nyújtó államot, az eltérés azonban nem jelentős. A saját szerepvállalás fokozásával a népesség 51,61%-a ért egyet valamilyen formában, míg a másik – ellentétes opcióval – a populáció 46,72%-a szimpatizál valamilyen mértékben.

Lehetőségünk volt a 3.1a. táblázat adatait összehasonlítani szűk egy évvel korábbi adatokkal. A TÁRKI 2006 őszén a CIB Bank megbízásából empirikus kutatást végzett a felnőtt magyar lakosság körében, melyben többek között vizsgálta az állampolgárok adótudatosságát, és a jóléti rendszert érintő preferenciáit is. Az adatokat Sági Matild (Sági, 2006) dolgozta fel. A 2006-os kutatás során szinte teljesen ugyanezt a kérdést tették fel a válaszadóknak. Az egyetlen különbség az volt, hogy a „*határozottan egyetértés*” helyett nyelvileg a „*feltétlen egyetértés*” szerepelt. Az eredményeket a 3.1b táblázatban közöljük.

3.1b. táblázat Újraelosztási preferenciák eloszlása egy képzeletbeli skálán az egyéni felelősségvállalástól a nagyobb állami gondoskodásig, 2006-os adatok

Az embereknek saját maguknak kell vállalniuk a felelősséget sorsuk alakulásáért/avagy az államnak nagyobb felelősséget kell vállalnia		
	Gyakoriság	%
a.) feltétlenül maguknak	134	13,65
a.) inkább maguknak	349	35,57
b.) inkább az államnak	318	32,42
b.) feltétlenül az államnak	164	16,67
nem tudja	17	1,69
Összesen	981	100,00

Megjegyzés: A táblázatban nem, kor, iskola és település alapján súlyozott adatok szerepelnek. 100%= az érvényes választ adók.

A két táblázat összevetéséből látszik, hogy kevéssel ugyan, de növekedett azoknak az aránya, akik sorsuk alakulásáért önmaguknak tulajdonítottak nagyobb szerepet, miközben a bizonytalan – *nem tudja* – választ adók száma gyakorlatilag nem változott. A saját szerepvállalás fokozásával a népesség 49,22%-a (a 2007-ben mért eredmény 51,61%) értett egyet valamilyen formában, míg az állami szerepvállalást választók a népesség 49,06%-át tették ki (a 2007-es 46,72% helyett).

Hasonlítsuk most össze a 3.1. ábra és a 3.1. a. és 3.1b. táblázatok eredményeit. Lényegében két kérdést használtunk ugyanannak a jelenségnek a megvizsgálásra, vagyis arra, hogy az emberek *általában* nagy vagy kicsi államot szeretnének. Az 3.1. ábrán azt láttuk, hogy az emberek, ha azt kérdezzük tőlük, hogy az adók csökkenjenek, vagy a szociális kiadások növekedjenek, akkor inkább az adók csökkenését szeretnék. A 3.1. a és 3.1b. táblázatokból pedig azt látjuk, hogy amikor saját felelősségvállalás vagy az állami felelősségvállalás között kellett választaniuk az embereknek, akkor körülbelül ugyanakkora arányban választottak a két opció között, bár a saját sors alakulásáért érzett saját felelősségvállalás jelentősége 2006-ról 2007-re kis mértékben növekedett.

Nézzük most meg az újraelosztási preferenciákat egy harmadik indikátor alapján. Olyan kérdéseket választottunk, amelyekkel nem általánosságban, hanem bizonyos területekhez köthetően tudakolta, hogy azok az állam vagy a piac hatáskörébe tartoznak-e a megkérdezettek szerint. Mind az állami, mind az egyéni szerepvállalással való egyetértésüket két fokozattal fejezhették ki, a határozott egyetértéssel és az inkább egyetértéssel, azonban valahol el kellett helyezniük önmagukat a két véglet között. A táblázatból látható, hogy az emberek jelentős többsége az adott területek ellátását az államtól várja. Az a tendencia egyébként, hogy ha az embereket konkrét területekről kérdezzük, akkor inkább az államtól várnak támogatást, megegyezik a TÁRKI által 2006-ban felvett adatokból Sági Matild által kiszámolt eredményekkel⁷ (Sági, 2006, 20-1).

⁷ Az adatainkat technikailag nem lehetett összehasonlítani a 2006-os adatokkal. Itt öt válaszkategória volt, és kérdésként feltett területek sem egyeztek meg.

3.2. táblázat Az állami vagy egyéni – piaci – szerepvállalás preferálásának %-os megoszlása egyes területeken.

	Munkanélküliek ellátása*	Hazai termelés a külföldi vállalatokkal szemben**	Tanulás támogatása***	Privatizáció****
a.) határozottan állampárti	42,44	44,75	33,54	46,61
a.) inkább állampárti	34,80	33,31	33,02	31,97
b.) inkább piacpárti	14,86	13,65	19,46	11,29
b.) határozottan piacpárti	5,75	4,43	10,14	4,65
nem tudja	2,15	3,86	3,84	5,48
Összesen	100,00	100,00	100,00	100,00

A kérdések eredeti szövege:

*Az állam kötelessége, hogy munkát biztosítson a munkanélkülieknek *vagy* a foglalkoztatással kapcsolatos problémák megoldását a piaci viszonyokra kell bízni

**Az államnak aktívan támogatnia kell a hazai termelést, hogy versenyképes tudjon lenni a külföldi vállalatokkal szemben *vagy* a versenyképesség megteremtése a piac szereplőinek, az egyes vállalkozásoknak a feladata.

***A tanulás is befektetés, ami megtérül az egyének számára, ezért szükséges és igazságos dolog a tandíj fizettetése *vagy* az államnak kötelessége, hogy tandíj nélkül is biztosítsa a fiatalok felsőfokú képzését

****Magántulajdonba kell adni (privatizálni kell) az állami vállalatokat *vagy* meg kell tartani állami tulajdonban a mostani állami vállalatokat.

Az újraelosztási preferenciákat mérő következő indikátor szintén *nem általánosságban* kérdezi meg, hogy a megkérdezett pártolja-e az újraelosztást vagy nem, hanem tételesen, különböző területekre bontva az állami kiadásokat. Ebben az esetben azonban a kérdések arra vonatkoztak, hogy az emberek a jelenlegi állami szerepvállaláshoz képest mit preferálnak. Az elemzés későbbi részében majd ez a kérdésblokk, fogja alkotni a regressziós modell függőváltozóját. A kérdés szövege a következőképpen hangzott:

Tegyük fel, hogy a kormány többet szeretne költeni bizonyos célokra és ez csak úgy lehetséges, ha fölemeli az adókat. Ön a felsorolt területek közül mely területeken támogatná az állami kiadások növekedését abban az esetben is, ha ennek következtében az adók növekednének, az adózók kézhez kapott jövedelme viszont csökkenne?

A kérdés után közvetlenül az is megkérdezésre került, hogy a megkérdezett mely területeken csökkentené az állami kiadásokat, tudván azt, hogy ez az adók csökkenését is magával hozza.

A kérdésblokk választásával abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy eredményeinket – bizonyos korlátok között – össze tudjuk hasonlítani a kutatás előző hullámainak eredményeivel. Az adatok összehasonlíthatóságának két jelentősebb korlátja van. Az egyik az, hogy az 1996-os mintában csak a gazdaságilag aktívak szerepelnek. A másik korlátozó

tényező nyelvi természetű, és a kérdések megszövegezésére vonatkozik. 1996-ban és 1999-ben a felsorolt területek a családi támogatások, egészségügy, honvédelem, környezetvédelem, kultúra, munkanélküli segély, nyugdíjak, oktatás, rendőrség, szociális segélyek voltak, míg 2007-ben az állami működés; védelem és biztonság; egészségügy; családi támogatások; társadalombiztosítási ellátások; szociális ellátások; nyugdíjak; oktatás és kutatás; szabadidő, kultúra és vallás; közlekedés; környezetvédelem; gazdaságfejlesztés, tartálék; államadósság kezelése. A felsorolt területek nem csupán mennyiségükben különböznek – 2007-ben tizenhárom, míg a korábbi kutatások alkalmával tíz területet érintettek a kérdések –, hanem tartalmukban is.

Az összehasonlító táblázatokban mindhárom időpontot szerepeltetjük, de csak 1999. és 2007. között teszünk összehasonlításokat, mert itt a teljes minta rendelkezésünkre állt. Az állami kiadások területeinek eltérését pedig úgy próbáltuk kiküszöbölni, hogy megkerestük azokat a területeket, amelyek megegyeztek a három kérdezésen. Összesen hat darab ilyen területet találtunk: egészségügy, család, oktatás, nyugdíj, környezetvédelem, kultúra. További három területet szintén párba állítottunk. Ezeknek a területeknek az esetébe a 2007-es kérdőívben megfogalmazott területek rendre tágabbak, és azoknak mintegy *részhalmazát* képzik a két korábbi kérdőív által megfogalmazott területek. Bár ezeket a területeket a következő 3.3. és 3.4. táblázatokban grafikailag egymás mellé helyeztük, ez csupán a könnyebb áttekinthetőséget szolgálja, nem gondoljuk, hogy a területek teljes mértékben megfeleltethetők egymásnak. Ezeket a területeket dőlt betűvel szedtük a táblázatban. Végül vannak olyan területek, amelyek vagy a korábbi kérdőívekben, vagy az idén lekérdezettben szerepelnek csupán. Ezeknek a területeknek az esetében nem áll módunkban a közel egy évtized alatt lezajlott változásokat nyomon követni.

3.3. táblázat Az adott területen növelné az állami kiadásokat

Az adott területen növelné az állami kiadásokat, akkor is, ha ez az adók növelésével jár						
Az adott területet választók %-os megoszlása. 100% = a mintában (N) érvényes választ adók száma. Érvényes válasz: választotta, nem választotta, nem tudja						
A terület megnevezése 1996-ban és 1999-ben	1996* (gazdaságilag aktív népesség)	1999 (teljes minta)	A terület megnevezése 2007-ben	2007 (teljes minta)	A kiadások növelését és csökkentését preferálók aránya közötti különbség (2007)	1999 és 2007 közötti különbség %-ban
N	917	1478	N	3011		
Egészségügy	61,0	66,3	Egészségügy	56,1	42,5	-10,2
Család	46,6	62,2	Családi támogatások	40,3	23,9	-21,9
Oktatás	47,8	41,8	Oktatás, kutatás területén	24,5	4,2	-17,3
Nyugdíj	38,9	48,3	Nyugdíjak	31,9	16,2	-16,4
Környezetvédelem	29,3	25,8	Környezetvédelem, mező- erdő- és vadgazdálkodás	19,3	-1,1	-6,5
Kultúra művészet	17,4	16,2	Szabadidő, kultúra, vallás	5,7	-29,9	-10,5
<i>Szociális segély</i>	<i>25,9</i>	<i>31,4</i>	<i>Szociális ellátások</i>	<i>27,3</i>	<i>7,4</i>	<i>-4,1</i>
<i>Rendőrség</i>	<i>20,2</i>	<i>20,8</i>	<i>Védelem, biztonság</i>	<i>12,9</i>	<i>-19,1</i>	<i>-7,9</i>
<i>Munkanélküli segély</i>	<i>12,8</i>	<i>16,2</i>	<i>Társadalombiztosítási ellátások (táppénz, munkanélküli ellátások, rokkantnyugdíjak)</i>	<i>25,3</i>	<i>9,0</i>	<i>9,1</i>
Honvédelem	4,9	8,4				
			Állami működés, törvénykezés	4,7	-50,7	
			Közlekedés	12,3	-11,6	
			Gazdaságfejlesztés, tartalék	13,5	-11,2	
			Államadósság kezelése	6,2	-27,2	

Megjegyzés: Az 1996-os adatok esetében nem használtunk súlyváltozót, mert nem szerepelt ilyen az adatbázisban. Az 1999-es és 2007-es adatok nem, kor, iskola és település alapján vannak súlyozva.

3.4. táblázat Az adott területen csökkentené az állami kiadásokat

Az adott területen csökkentené az állami kiadásokat, akkor is, ha ez az adók csökkenésével jár						
Az adott területet választók %-os megoszlása. 100% = a mintában (N) érvényes választ adók száma. Érvényes válasz: választotta, nem választotta, nem tudja						
A terület megnevezése 1996-ban és 1999-ben	1996* (gazdaságilag aktív népesség)	1999 (teljes minta)	A terület megnevezése 2007-ben	2007 (teljes minta)	A kiadások csökkentését és növelését preferálók aránya közötti különbség (2007)	1999 és 2007 közötti különbség %-ban
N	917	1478	N	3011		
Egészségügy	2,3	3,3	Egészségügy	13,6	-42,5	10,3
Család	6,9	5,3	Családi támogatások	16,4	-23,9	11,1
Oktatás	3,4	4,1	Oktatás, kutatás területén	20,3	-4,2	16,2
Nyugdíj	5,1	5,1	Nyugdíjak	15,7	-16,2	10,6
Környezetvédelem	15,2	9,7	Környezetvédelem, mező- erdő- és vadgazdálkodás	20,4	1,1	10,7
Kultúra művészet	23,4	18,6	Szabadidő, kultúra, vallás	35,6	29,9	17,0
<i>Szociális segély</i>	<i>18,9</i>	<i>16,2</i>	<i>Szociális ellátások</i>	<i>19,9</i>	<i>-7,4</i>	<i>3,7</i>
<i>Rendőrség</i>	<i>21,3</i>	<i>14,0</i>	<i>Védelem, biztonság</i>	<i>32,0</i>	<i>19,1</i>	<i>18,0</i>
<i>Munkanélküli segély</i>	<i>28,6</i>	<i>25,0</i>	<i>Társadalombiztosítási ellátások (táppénz, munkanélküli ellátások, rokkantnyugdíjak)</i>	<i>16,3</i>	<i>-9,0</i>	<i>-8,7</i>
Honvédelem	59,0	33,2				
			Állami működés, törvénykezés	55,4	50,7	
			Közlekedés	23,9	11,6	
			Gazdaságfejlesztés, tartalék	24,7	11,2	
			Államadósság kezelése	33,4	27,2	

Megjegyzés: Az 1996-os adatok esetében nem használtunk súlyváltozót, mert nem szerepelt ilyen az adatbázisban. Az 1999-es és 2007-es adatok nem, kor, iskola és település alapján vannak súlyozva.

A közölt két táblázat egyrészt megerősíti azt, amit már eddig is láttunk: az emberek abban az esetben is kiterjedt szociális államot szeretnék, ha konkrétan felsoroljuk nekik azokat a területeket, amelyekre az állami szerepvállalás vonatkozhat. Az összehasonlító táblázatokban szerepeltettünk egy olyan oszlopot, amelyben 2007-re vonatkozóan számoltuk ki a kiadások növelését és csökkentését preferálók aránya közötti különbséget. Összességében ugyan több olyan terület van, ahol az emberek inkább az állami kiadások csökkenését szeretnék, mint növelését. Ugyanakkor az összes jóléti kiadással kapcsolatos területen (egészségügy, család, oktatás, nyugdíjak, szociális ellátások, társadalombiztosítási ellátások) a megkérdezettek nagyobb aránya szeretné a kiadások növekedését, mint azok csökkentését.

Most fordítsuk figyelmünket az időbeli változásokra. A fejezet elején említettük, hogy bizonyos koratok között van lehetőségünk időbeli összehasonlításokra. 1999 és 2007 között, a táblázatok utolsó oszlopában, egyértelműen látható az a változás (amit egyébként már a 3.1a. és 3.1b. táblázatokból is kiolvastunk): az emberek kisebb aránya mondja, hogy növekedjenek az adók, és nagyobb, hogy csökkenjenek. A vizsgált két időpont között 21,9%-kal csökken azok aránya, akik növelnék a család területét érintő kiadásokat és 17 % növekszik azoknak a száma, akik a kultúra területén kisebb állami kiadásokat szeretnének. Az oktatás területe az, ahol a leginkább összhangban van egymással a kiadások csökkentésének növekedését, illetve növekedésének csökkenését preferálók aránya. Körülbelül 17% szeretné a kiadások növekedésének csökkenését, és 16% pártolja a kiadások csökkenésének növelését az oktatás területén 1999 és 2007 között. A legkevésbé a környezetvédelem területét érintő állami kiadások növelésének szándéka csökkenne 1999 és 2007 között (6,5%-kal), ugyanakkor a nyugdíjakra fordított kiadások csökkentésének szándéka növekedne a legkevésbé (10,3%).

Azt, hogy 1999 és 2007 között csökkent a nagyobb államot vágyók aránya és növekedett a kisebb államot akarók száma, az is megerősíti, ha azt vizsgáljuk meg, átlagosan mennyi területen kívánták a megkérdezettek az állami kiadások növekedését, és hogyan alakult a kiadások csökkentését kívánók száma. A 3.5. táblázatban azt foglaltuk össze, hogy átlagosan hány olyan területet említene a mintában szereplő emberek, amelyen változást szeretnének látni. Először csak azt a hat területet vesszük figyelembe, amelyeket összevethetőnek tartottunk, majd azt is megvizsgáljuk, hogy az adott évben megkérdezett összes terület közül átlagosan hányat említ a megkérdezett. Ha azokat a területeket vizsgáljuk, amelyek megegyeztek a különböző időpontban lekérdezett kérdőívekben, láthatjuk, hogy növekszik azoknak a területeknek a száma, ahol a megkérdezett az adók csökkentését szeretné, az 1999-es 0,46-ról 2007-re 1,21 területet említettek átlagosan a

megkérdezettek. Ugyanez – az adócsökkentést célzó területek számának növekedése – mondható el akkor is, ha az összes vizsgálatba bevont területet figyelembe vesszük. Nem ennyire egyértelmű a kép azoknak a területeknek az átlagos számában történő változásban, ahol az adók növekedése a kívánatos. Itt az egyező területeknél az 1999-es évben mondták átlagosan a legkevesebbet, ugyanakkor, ha a vizsgálatba bevont összes területet figyelembe vesszük, akkor ebben az évben említették a megkérdezettek átlagosan a legtöbb területet.

3.5. táblázat Az adók növelésével illetve csökkentésével kapcsolatos területek átlagos száma

	Csak az egyező kérdéseket számítva*			A kérdésblokk összes kérdését számítva		
	1996	1999	2007	1996	1999	2007
	(Gazdaságilag aktív népesség)	(Teljes minta)	(Teljes minta)	(Gazdaságilag aktív népesség)	(Teljes minta)	(Teljes minta)
Hány területen növelné az adókat (átlag)	1,83	1,35	1,77	3,04	3,36	2,79
Hány területen csökkentené az adókat (átlag)	0,56	0,46	1,21	2,41	2,60	3,27

*Egyező területek: Egészségügy, család, oktatás, nyugdíj, szociális segélyek, környezetvédelem, kultúra.

Megjegyzés: Az 1996-os adatok esetében nem használtunk súlyváltozót, mert nem szerepelt ilyen az adatbázisban. Az 1999-es és 2007-es adatok nem, kor, iskola és település alapján vannak súlyozva.

Az eddigiekből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy abban az esetben, ha az elmúlt közel tíz évben bekövetkezett változásokat vesszük figyelembe, az emberek inkább kisebb államot preferálnak a nagyobb és gondoskodó állammal szemben. Azt is megállapítottuk, hogy ebben az időszakban csökkent az újraelosztást pártolók száma. A kérdőív három hullámában azokról az állami kiadásokat jelentő területekről, amelyek megegyeztek, elmondhatjuk, hogy növekedett a kiadásokat csökkenteni szándékozók száma.

Amikor az elmúlt tíz évet érintő változásról beszélünk, érdemes megemlíteni a méréssel együtt járó hibának a változást. Természetesen minden mérés valamiféleképpen pontatlan. A pontatlanság rengeteg forrásból származhat: eredhet a mintavételi eljárásból, lehet statisztikai természetű, illetve lehet olyan hiba is, aminek a forrását nem ismerjük. Mi ennek az elemzésnek a keretei között csupán egy lehetséges hibáról fogunk beszélni. Ez a hiba pedig a megkérdezettekre vonatkozik, és valahogy úgy jellemezhetnénk, hogy mennyire megfontoltan válaszolnak az emberek a nekik feltett kérdésekre. A megfontoltságot azzal mérjük, hogy a megkérdezettek mennyire adnak konzisztens válaszokat. Emlékszünk még talán arra, hogy az oktatás volt az a terület, amelyen a legnagyobb mértékű változást tapasztaltuk az elmúlt tíz év során, legyen ez a változás akár az adók csökkentése, akár növelése. Nos, megnéztük, hogy 1996-ban és 2007-ben, a mintában szereplő érvényes válaszokat adók (választotta, nem választotta, nem tudja) közül hány százalék szeretné az

oktatás területén egyszerre az adók csökkenést és a növelését is. 1996-ban ez a szám 0,77%, míg 2007-ben 3,81%. Az elmúlt tíz évben tehát nemcsak a bennünket érdeklő preferenciák változtak jelentősen, hanem az emberek majdnem 4 százalékponttal kevésbé körültekintően válaszolnak a kérdésekre. Tudjuk, hogy itt csupán egyetlen hibaforrásról beszéltünk, és emellett léteznek még más hibalehetőségek is, mindenképpen fontos azonban a változások mértékről beszélve megjegyeznünk, hogy bizonyos tekintetben a mérést torzító hiba is nőtt, nőhetett az elmúlt tíz év során.

Az eddigieket összefoglalva a következő megállapításokat tehetjük az újraelosztási preferenciák alakulásáról. Amikor az embereket *általánosságban* kérdezzük meg arról, hogy nagyobb vagy kisebb államot szeretnének – a kiválasztott szemponttól függően ugyan – ingadoznak a két opció között (3.1. ábra; 3.1a. és 3.1b. táblázatok). Abban az esetben, amikor nem általánosságban, hanem a *konkrétumokra koncentrálna* tesszük fel nekik a kérdést – úgy, hogy megnevezzük azokat a területeket, amelyekre az újraelosztási preferenciák vonatkoznak – azt látjuk, hogy az emberek nagyobb mértékben értenek egyet az állami kiadások növelésével, mint csökkentésével. Lényeges azonban, hogy az emberek elsősorban a szociális gondoskodás területein szeretnék nagyobb mértékben a kiadások növelését, és kisebb mértékben azok csökkenését. Abban az esetben, ha az *idő dimenzióját* is be vesszük az elemzésbe, akkor egyértelműen látszik a kisebb államot preferálok számának időbeli növekedése.

3.2. Az állami kiadásokkal kapcsolatos preferenciák szocio- ökonómiai meghatározottsága

Az előző fejezetben megvizsgáltuk, hogy az elmúlt tíz év során milyen változást láttunk az állami kiadások növekedésének és csökkenésének preferálása területén. Ebből az összehasonlításból azonban nem derül ki, hogy milyen típusú emberek milyen területen szeretnének változásokat látni a kiadásokban.

Az embereket társadalmi-gazdasági jellemzőik alapján hét szempont alapján hét szempont alapján osztályozzuk. A válaszadók életkora szerint hat csoportot alakítottunk ki: 18-29, 30-39, 40-49, 50-59, 60-69, és végül a 70, vagy annál idősebb emberek csoportját. Iskolázottság szerint négy csoportba osztottuk a mintába szereplő embereket. Maximum 8 általános iskolát végzettek, szakmunkások, érettségivel rendelkezők (ide soroltuk a gimnáziumi vagy szakközépiskolai érettségivel rendelkezőket, illetve az érettségit követő akkreditált felsőfokú képzéssel rendelkezőket), illetve felsőfokú végzettséggel rendelkezők (ide soroltuk a főiskolai vagy egyetemi végzettségűeket, illetve a doktori vagy mester

fokozattal rendelkezőket). A negyedik csoportosítási szempont a településtípus volt. Itt is négy csoportot alakítottunk ki: a Budapesten élők, a megyeszékhelyekben élők, a városokban élők, valamint a községekben élők csoportját. Egy ötödik kategóriában a gazdasági aktivitásuk alapján csoportosítjuk az embereket, és elkülönítjük egymástól az alkalmazottak, önálló vállalkozók, munkanélküliek, nyugdíjasok és egyéb inaktívok kategóriáit. A hatodik csoportosítási szempont a gyerekszám volt. Itt a négy csoportot különítettünk el egymástól, 0, 1, 2, 3 vagy annál több gyerekeseket. Végül az utolsó csoportba a jövedelmük szerint soroltuk be a megkérdezetteket. Kiszámoltuk a háztartások egy főre jutó havi jövedelmének mediánját, majd megnéztük, hogy az adott háztartásban élő ember jövedelme mekkora mértékben tér el ettől. Külön csoportba soroltuk azokat, akik a medián jövedelem 50% alatt élnek, majd az 50-80%, a 80-120%, a 120-200% és a 200% felett élők szintén külön csoportokat alkottak.

Az említett csoportosítási elvek szerint megvizsgáltuk, hogy az adott csoportban az emberek hány százaléka ért egyet az állami kiadások növekedésével, akkor, ha ez az adók növekedését is maga után vonja. Az eredményeinket a 3.6. táblázatban közöljük. A táblázatban először azt szerepeltettük, hogy a teljes mintában mekkora arányban értettek egyet az állami kiadások növelésével. Ez a szám mintegy képezheti azt a viszonyítási alapot, amelyhez képest meg tudjuk mondani, hogy vajon az adott szempont szerint létrehozott csoportba tartozók a teljes népességhez képest alacsonyabb vagy nagyobb mértékben értenek egyet az állami kiadások növelésével.

Természetesen azonnal adódik a kérdés, mi legyen az a mértékegység, amelytől azt mondhatjuk, hogy az adott csoportba tartozók preferenciái eltérnek a teljes népességtől, legyen ez az eltérés akár pozitív, akár negatív irányú. Egy olyan küszöbértéket keresünk, amely alapján megmondhatjuk, hogy mely eltérés számít lényegesnek, és melyik nem. A keresendő küszöbértéknek nem szabad túlságosan magasnak lenni, mert akkor minden eltérést lényegtelennek kezelnénk, ha azonban túl alacsony a küszöbérték, minden eltérést lényegesnek fogunk tartani. Ebben az esetben pedig nem lesz sikeres eredeti célkitűzésünk, hogy a kapott eltéréseket megrostáljuk.

A küszöbértéket nem elméleti úton kerestük meg, hanem heurisztikusan. Azt mondtuk, ha egy adott csoportban az állami kiadások növelésével egyetértők arányának és a teljes népességben ugyanennek az állami kiadásoknak a növelésével egyetértők arányában a különbség nagyobb, mint 10%, ez már elég lényeges eltérés. Első lépésben a 3.6. táblázat

minden egyes cellája esetében a $K_i = \left[\left(\frac{w_i}{n_i} \right) * 100 \right] - 100$ formula segítségével kiszámoltuk,

hogy mekkora az adott csoportban egy adott területet érintő állami kiadás növelésével

egyetértők (w_i) és ugyanennek az állami kiadásoknak a növelésével a teljes mintában egyetértők (n_i) hányadosa, majd ha K_i érték nagyobb volt, mint 10%, azt mondtuk, jelentős különbséget találtunk. Hangsúlyozni szeretnénk, hogy ebben a fejezetben, amikor küszöbértékekről beszélünk, akkor a küszöbértéket nem abban az értelemben használjuk, mint a nevezetes eloszlások esetében (t-eloszlás, χ^2 eloszlás). Az elemzésnek ebben az esetében tehát nem szignifikancia-próbát végeztünk.

Nyilvánvalóan választhatnánk más értéket is. Mivel a küszöbérték kiválasztása önkényes, elemzésünkben három küszöbértéket is kiválasztottunk: a 10%-os küszöböt, a 20%-os küszöböt és a 40%-os küszöböt. A 3.7. táblázatban a 3.6. táblázat eredményei szerepelnek, miután a megadott formulával átalakítottuk a cellákban szereplő számokat, és a kiválasztott küszöbértékek segítségével meghatároztuk, mi számít jelentős eltérésnek. + jelzi a pozitív irányú 10%-os küszöbérték melletti jelentős eltéréseket, ++ a pozitív irányú 20%-os küszöbérték melletti jelentős eltéréseket, +++ a pozitív irányú 40%-os küszöbérték melletti jelentős eltéréseket. Természetesen, ami 40%-os szinten lényeges különbség, az 20%-os és 10%-os szinten is az. Ugyanezt a logikát alkalmazva – jelzi a negatív, 10%-os küszöbérték melletti jelentős eltéréseket, -- a negatív, 20%-os küszöbérték melletti jelentős eltéréseket, --- pedig a negatív, 40%-os küszöbérték melletti jelentős eltéréseket. Itt is elmondhatjuk azt, hogy a 40%-os szinten lényeges eltérés 20%-os és 10%-os szinten is jelentős.

3.6. táblázat Az állami kiadások növekedését adóemelések arán is támogatók aránya a különféle társadalmi csoportokban

	Állami működés	Védelem, biztonság	Egészségügy	Családi támogatások	Társadalombiztosítási ellátások	Szociális ellátások	Nyugdíjak	Oktatás, kutatás	Szabadidő, kultúra, vallás	Közlekedés	Környezetvédelem	Gazdaságfejlesztés	Államadósság kezelése
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) a teljes mintában												
	4,7	12,9	56,1	40,3	25,3	27,3	31,9	24,5	5,7	12,3	19,3	13,5	6,2
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) nemek szerint												
Férfi	4,9	13,5	52,8	38,0	25,1	25,5	30,9	24,5	6,4	13,4	20,8	15,8	6,3
Nő	4,5	12,4	58,9	42,3	25,5	28,8	32,8	24,4	5,0	11,3	17,9	11,5	6,1
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) életkor szerint												
18-29	3,9	12,5	57,7	40,6	22,9	27,0	21,3	26,5	5,9	17,6	20,2	13,0	7,1
30-39	4,8	12,1	58,0	51,1	26,2	29,5	22,2	28,4	8,1	12,7	19,2	14,8	8,0
40-49	4,1	9,6	52,9	40,4	23,2	26,5	24,9	27,6	4,4	10,6	17,2	12,0	5,5
50-59	4,4	11,7	59,7	36,4	27,4	25,4	37,9	22,9	4,6	11,4	20,4	15,1	3,7
60-69	5,8	17,6	55,3	35,2	26,9	28,1	46,6	20,1	5,4	9,8	16,9	12,6	6,6
70+	5,9	15,3	49,6	34,5	25,2	26,5	46,3	19,2	5,2	9,2	17,9	12,5	6,5
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) iskolai végzettség szerint												
Max. 8 általános	4,4	12,9	56,6	38,7	26,3	31,8	38,6	18,2	4,0	9,8	16,8	11,2	5,9
Szakmunkás-képző	4,2	12,1	54,9	43,1	23,9	24,0	30,9	20,5	5,2	11,0	15,7	12,3	4,4
Érettségi	5,7	12,1	55,0	38,2	24,6	27,0	27,2	27,9	6,3	15,9	22,5	14,3	8,5
Felsőfokú	4,4	16,0	59,8	42,1	27,8	25,3	30,1	38,9	8,8	12,0	25,0	19,4	6,1
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) településtípus szerint												
Budapest	6,3	15,3	50,3	39,1	32,2	33,5	41,0	26,5	5,9	12,6	24,3	16,1	8,7
Megye-székhely	4,1	14,8	59,1	41,9	22,1	26,0	29,9	25,4	6,5	13,2	22,4	15,6	7,7
Város	2,5	9,6	58,8	44,3	20,3	22,4	29,1	25,5	3,6	13,5	20,5	9,9	3,4
Község	5,9	12,5	54,9	36,8	27,7	28,3	30,5	22,0	6,5	10,5	13,2	13,1	5,8

A 3.6. táblázat folytatása

	Állami működés	Védelem, biztonság	Egészségügy	Családi támogatások	Társadalombiztosítási ellátások	Szociális ellátások	Nyugdíjak	Oktatás, kutatás	Szabadidő, kultúra, vallás	Közlekedés	Környezetvédelem	Gazdaságfejlesztés	Államadósság kezelése
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) a teljes mintában												
	4,7	12,9	56,1	40,3	25,3	27,3	31,9	24,5	5,7	12,3	19,3	13,5	6,2
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) gazdasági aktivitás szerint												
Alkalmazott	4,3	12,6	57,2	42,1	25,4	25,3	24,2	28,0	6,5	13,8	20,2	14,2	6,0
Önálló vállalkozó	2,0	10,8	45,2	38,3	24,6	21,1	22,5	20,4	3,6	8,1	17,0	10,3	5,9
Munkanélküli	5,3	7,0	52,4	38,4	26,3	32,8	13,8	13,6	3,2	11,0	11,6	16,6	4,6
Nyugdíjas	6,5	16,5	52,2	35,0	25,7	27,5	47,2	20,1	5,6	10,5	18,6	12,1	6,7
Egyéb inaktív	4,1	11,1	61,6	44,1	24,9	30,7	34,9	25,6	5,4	12,7	19,7	13,9	6,0
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) gyerekszám szerint												
Nincs gyerek	4,4	12,1	53,6	35,1	24,2	27,1	31,8	22,0	5,8	12,8	19,1	12,3	5,4
1 gyerek	5,4	14,3	56,8	40,6	25,8	26,2	35,2	23,3	5,2	11,4	18,3	14,1	5,9
2 gyerek	4,7	12,9	58,3	45,4	27,3	27,9	28,4	29,5	7,0	13,0	21,9	15,4	9,7
3+ gyerek	4,1	11,6	59,3	50,2	24,6	30,4	28,2	28,4	4,3	11,4	18,0	13,0	4,0
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) jövedelem szerint (a medián százalékában)												
>50	5,2	14,9	63,0	54,1	31,0	37,0	30,4	22,4	4,0	15,6	20,6	12,2	9,1
50-80	6,0	12,7	58,0	44,1	26,7	28,6	32,0	23,5	7,0	11,6	15,7	13,7	5,6
80-120	4,8	11,8	59,4	40,1	24,0	24,7	33,0	24,2	4,9	11,0	19,4	12,7	4,9
120-200	4,3	13,8	52,0	34,8	23,6	26,4	33,6	23,4	7,3	12,8	19,5	12,8	6,4
200<	8,5	19,2	55,6	40,7	32,4	26,0	32,1	36,3	3,3	14,1	28,8	20,2	5,6

3.7. táblázat Az állami kiadások növekedését adóemelések árán is támogatók közötti eltérések a különböző társadalmi csoportokban a mintában lévő támogatottsághoz képest

	Állami működés	Védelem, biztonság	Egészségügy	Családi támogatások	Társadalombiztosítási ellátások	Szociális ellátások	Nyugdíjak	Oktatás, kutatás	Szabadidő, kultúra, vallás	Közlekedés	Környezetvédelem	Gazdaságfejlesztés	Államadósság kezelése
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) a teljes mintában												
	4,7	12,9	56,1	40,3	25,3	27,3	31,9	24,5	5,7	12,3	19,3	13,5	6,2
	Jelentős eltérések nemek szerint												
Férfi	0	0	0	0	0	0	0	0	+	0	0	+	0
Nő	0	0	0	0	0	0	0	0	-	0	0	-	0
	Jelentős eltérések életkor szerint												
18-29	-	0	0	0	0	0	--	0	0	+++	0	0	+
30-39	0	0	0	++	0	0	--	+	+++	0	0	0	++
40-49	-	--	0	0	0	0	--	+	--	-	-	-	-
50-59	0	0	0	0	0	0	+	0	-	0	0	+	---
60-69	++	++	0	-	0	0	+++	-	0	--	-	0	0
70+	++	+	-	-	0	0	+++	--	0	--	0	0	0
	Jelentős eltérések iskolai végzettség szerint												
Max. 8 általános	0	0	0	0	0	+	++	--	--	--	-	-	0
Szakmunkás-képző	-	0	0	0	0	-	0	-	0	-	-	0	--
Érettségi	++	0	0	0	0	0	-	+	+	++	+	0	++
Felsőfokú	0	++	0	0	0	0	0	+++	+++	0	++	+++	0
	Jelentős eltérések településtípus szerint												
Budapest	++	+	-	0	++	++	++	0	0	0	++	+	+++
Megyeszékhely	-	+	0	0	-	0	0	0	+	0	+	+	++
Város	---	--	0	0	-	-	0	0	--	0	0	--	---
Község	++	0	0	0	0	0	0	-	+	-	--	0	0

Megjegyzés: 0 = nincs jelentős eltérés +/- = 10%-os szinten jelentős eltérés ++/-- = 20%-os szinten jelentős eltérés, +++/--- = 40%-os szinten jelentős eltérés

A 3.7. táblázat folytatása

	Állami működés	Védelem, biztonság	Egészségügy	Családi támogatások	Társadalombiztosítási ellátások	Szociális ellátások	Nyugdíjak	Oktatás, kutatás	Szabadidő, kultúra, vallás	Közlekedés	Környezetvédelem	Gazdaságfejlesztés	Államadósság kezelése
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) a teljes mintában												
	4,7	12,9	56,1	40,3	25,3	27,3	31,9	24,5	5,7	12,3	19,3	13,5	6,2
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) gazdasági aktivitás szerint												
Alkalmazott	0	0	0	0	0	0	--	+	+	+	0	0	0
Önálló vállalkozó	---	-	-	0	0	--	--	-	--	--	-	--	0
Munkanélküli	+	---	0	0	0	+	---	---	---	-	--	++	--
Nyugdíjas	++	++	0	-	0	0	+++	-	0	-	0	-	0
Egyéb inaktív	-	-	0	0	0	+	0	0	0	0	0	0	0
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) gyerekszám szerint												
Nincs gyerek	0	0	0	-	0	0	0	-	0	0	0	0	-
1 gyerek	+	+	0	0	0	0	+	0	0	0	0	0	0
2 gyerek	0	0	0	+	0	0	-	++	++	0	+	+	+++
3+ gyerek	-	0	0	++	0	+	-	+	--	0	0	0	--
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) jövedelem szerint (a medián százalékában)												
>50	+	+	+	++	++	++	0	0	--	++	0	0	+++
50-80	++	0	0	0	0	0	0	0	++	0	-	0	-
80-120	0	0	0	0	0	0	0	0	-	-	0	0	--
120-200	0	0	0	-	0	0	0	0	++	0	0	0	0
200<	+++	+++	0	0	++	0	0	+++	---	+	+++	+++	0

Megjegyzés: 0 = nincs jelentős eltérés +/- = 10%-os szinten jelentős eltérés ++/-- = 20%-os szinten jelentős eltérés, +++/--- = 40%-os szinten jelentős eltérés

Mi látszik ezekből a táblázatokból? Hogyan értelmezhetjük a kapott eredményeket? Látszik például, hogy a kiválasztott hét szempont közül a nem az, amely alapján a legkevésbé különböznek az emberek. Férfiak és nők körülbelül ugyanúgy gondolkodnak az állami kiadások növeléséről. A férfiak csupán a szabadidővel kapcsolatos területeken és a gazdaságfejlesztés területén szeretnék többet költeni, mint a nők.

Megállapíthatjuk azt is, hogy *érintettség* alapján különbségek vannak a megkérdezetteknek az állami kiadások növelésével kapcsolatos preferenciáiban. Az idősebb emberek nagyobb mértékben támogatnák a nyugdíjra fordított állami kiadások növelését, még akkor is, ha ez az adók növelését jelentené. A 30-39 év közötti korosztály jobban támogatná a családi kiadások növelését – vélhetően ők a kisgyermekes családok –, ugyanakkor az oktatásra és kultúrára fordított kiadásokat is növelnék. Az oktatásra és kultúrára fordított kiadásokat egyébként az érettségizettek és felsőfokú végzettséggel rendelkezők is jobban támogatnák, ugyanakkor a szakmunkás végzettségűek, és azok, akik maximum nyolc általános iskolai évet töltöttek az iskolapadban, kevésbé növelnék az oktatásra szánt állami kiadásokat. A gyerekesek értelemszerűen a családi kiadások növelését szeretnék.

Az érintettségen kívül megfogalmazhatunk egy másik hipotézist is. Gondolhatjuk azt, hogy a magasabb jövedelmű emberek kisebb államot szeretnék, hiszen ők kevésbé részesülnek az állami támogatásokból, azonban nagyobb mértékben járulnak hozzá azokhoz. Így azt a hipotézist fogalmaztuk meg, hogy azok az emberek, akik jómódban élnek, kevésbé lesznek újraelosztás pártiak, mert a piacon is meg tudják venni azt, amire szükségük van. Tehát a jómódban élő emberek inkább fogják az állami kiadások csökkentését kívánni és kevésbé azok növelését. A kevésbé jómódban élő emberek pedig éppen fordítva: minden bizonnyal az állami kiadások növelését fogják preferálni nagyobb mértékben és kisebb mértékben azok csökkenését. Ezt a hipotézist *önérdek* hipotézisnek neveztük. Nagyon meglepő azonban, hogy a legmagasabb jövedelmű emberek a legtöbb területen nem a kiadások csökkentését, hanem éppen növelését szeretnék.

Meglepő továbbá az is, hogy a 70 év felettiek miért támogatnák kevésbé az egészségügyi ellátásokra fordított állami kiadásokat? Ugyanakkor az is meglepő, hogy miért éppen a Budapesten élők támogatnák a legtöbb területen az állami támogatások növelését, és miért éppen a városok lakói gondolják kevésbé lényegesnek a legtöbb állami kiadás növekedését?

Az előbbieken azt vizsgáltuk, hogy az általunk meghatározott különféle csoportalakítási szempontok szerint létrehozott csoportokban a megkérdezettek hány százaléka ért egyet az állami kiadások növelésével, még akkor is, ha ez az adók növekedését vonja maga után. Nézzük meg most azt, hogy ugyanezekben a csoportokban a megkérdezettek hány százaléka támogatja az állami kiadások csökkenését. Elemzésünkben minden lépést

hasonlóan hajtottunk végre, mint azt már a korábbiakban bemutattuk. Az eredményeket a 3.8. és 3.9. táblázatok mutatják.

A táblázatokból egyrészt látható, hogy a 40%-os küszöbérték mellett egyik különbség sem tekinthető jelentősnek, sem pozitív, sem negatív irányban. Találunk azonban jelentős különbséget a 10%-os és a 20%-os küszöbérték mellett. Hasonlóan ahhoz, amikor az állami kiadások növekedését vizsgáltuk, az állami kiadások csökkentése esetében sem láthatunk jelentős különbségeket nemek szerint. Az érintettség alapján ebben az esetben is látunk különbségeket. A nyugdíjakat az idősebb korosztály kevésbé, míg a fiatalabbak inkább akarják csökkenteni. Az oktatási kiadásokat a szakmunkás képzőt végzettek inkább csökkentenék, míg a felsőfokú végzettségűek kevesebb csökkenésnek örülnének. Nem egyértelmű azonban, hogy miért akarja az egészségügyi kiadásokat jobban csökkenteni az 50 és 69 éves közötti korosztály. Az, hogy a csak szakmunkás képzőt végzettek szinte minden területen az állami kiadás csökkenésének fokozását preferálnák, megmagyarázható azzal, hogy ők rövid távon gondolkodnak, és az aktuálisan magasabb elkölthető jövedelmek miatt szeretnék kisebb államot. Talán ennek, a most rövidtávú logikának nevezett gondolkodásmódnak alapján, érthetőbb, hogy miért a községben élők szeretnék inkább az állami kiadások csökkenésének fokozását, és miért a Budapesten élők gondolják azt, hogy az állami kiadások kisebb mértékű csökkentése lenne kívánatos. Érdekes azonban, hogy a családi kiadások csökkentésével pusztán a három vagy több gyerekkel rendelkezők értenek egyet az átlagosnál kevésbé.

Az *önérdek* hipotézisünkre azonban a várakozásoknak megfelelő eredményeket kapunk. Azok, akik a legmagasabb jövedelemmel rendelkeznek, a jóval kisebb jóléti államot szeretnék.

3.8. táblázat Az állami kiadások csökkenését adócsökkenés érdekében támogatók megoszlása a különféle társadalmi csoportokban

	Állami működés	Védelem, biztonság	Egészségügy	Családi támogatások	Társadalombiztosítási ellátások	Szociális ellátások	Nyugdíjak	Oktatás, kutatás	Szabadidő, kultúra, vallás	Közlekedés	Környezetvédelem	Gazdaságfejlesztés	Államadósság kezelése
	Az állami kiadások csökkentését támogatók aránya (%-ban) a teljes mintában												
	55,4	32,0	13,6	16,4	16,3	19,9	15,7	20,3	35,6	23,9	20,4	24,7	33,4
	Az állami kiadások csökkentését támogatók aránya (%-ban) nemek szerint												
Férfi	55,5	32,2	14,7	17,9	16,6	20,1	17,2	20,8	34,6	23,2	20,1	22,8	32,7
Nő	55,4	31,9	12,6	15,0	16,1	19,7	14,3	19,9	36,5	24,5	20,6	26,5	34,0
	Az állami kiadások csökkentését támogatók aránya (%-ban) életkor szerint												
18-29	56,7	30,6	12,3	16,6	14,7	18,1	16,8	20,0	34,9	21,1	19,0	22,0	35,3
30-39	56,0	36,5	13,2	16,8	17,1	22,9	20,4	20,1	34,3	24,0	20,3	25,3	34,6
40-49	56,4	30,9	13,3	17,2	17,4	20,3	16,6	19,7	36,8	26,6	18,4	24,2	29,6
50-59	59,1	33,7	15,7	16,8	17,4	19,0	13,4	20,9	38,5	24,6	20,6	27,1	34,3
60-69	56,7	31,6	15,1	17,4	15,7	19,4	13,8	24,3	37,4	26,5	24,9	25,9	34,3
70+	44,8	26,8	11,8	12,7	15,5	19,3	11,1	17,1	31,0	21,2	19,7	23,8	30,3
	Az állami kiadások csökkentését támogatók aránya (%-ban) iskolai végzettség szerint												
Max. 8 általános	49,8	30,5	9,2	13,5	14,2	16,3	11,5	18,4	35,0	21,7	20,1	24,0	30,3
Szakmunkás-képző	58,0	33,0	16,3	19,0	18,8	23,1	18,4	23,4	37,5	26,6	24,6	26,1	34,7
Érettségi	55,3	32,0	15,0	16,4	16,4	20,3	17,3	20,5	34,9	23,2	17,9	25,4	34,4
Felsőfokú	61,9	33,6	13,9	16,5	14,8	19,2	14,8	17,3	34,5	24,1	17,0	22,4	34,6
	Az állami kiadások csökkentését támogatók aránya (%-ban) településtípus szerint												
Budapest	50,0	26,7	13,6	14,0	12,4	15,9	13,0	20,3	34,1	21,9	16,9	20,0	29,7
Megye-székhely	60,2	28,7	15,1	18,1	18,5	22,7	18,7	20,4	35,8	24,4	21,6	27,3	34,2
Város	61,5	37,9	11,8	12,0	13,7	17,1	12,7	14,7	35,8	20,2	14,7	24,8	38,8
Község	50,4	33,3	13,8	19,4	18,7	21,8	16,9	24,3	36,0	27,2	25,3	25,5	30,9

A 3.8. táblázat folytatása

	Állami működés	Védelem, biztonság	Egészségügy	Családi támogatások	Társadalombiztosítási ellátások	Szociális ellátások	Nyugdíjak	Oktatás, kutatás	Szabadidő, kultúra, vallás	Közlekedés	Környezetvédelem	Gazdaságfejlesztés	Államadósság kezelése
	Az állami kiadások csökkentését támogatók aránya (%-ban) a teljes mintában												
	55,4	32,0	13,6	16,4	16,3	19,9	15,7	20,3	35,6	23,9	20,4	24,7	33,4
	Az állami kiadások csökkentését támogatók aránya (%-ban) gazdasági aktivitás szerint												
Alkalmazott	57,6	33,5	14,1	17,6	16,7	21,6	18,5	20,5	37,1	25,4	19,8	24,7	33,8
Önálló vállalkozó	68,9	41,3	16,9	17,7	22,9	24,7	19,1	19,9	40,2	23,8	22,3	27,8	34,9
Munkanélküli	53,4	26,5	15,6	16,3	15,9	16,3	15,8	19,6	32,5	18,5	18,7	18,6	24,2
Nyugdíjas	50,1	29,3	13,3	14,5	15,3	19,5	11,6	20,2	35,0	24,4	21,6	26,0	32,6
Egyéb inaktív	55,4	31,8	11,8	15,3	15,6	16,4	13,7	20,3	33,2	21,2	20,3	24,5	35,7
	Az állami kiadások csökkentését támogatók aránya (%-ban) gyerekszám szerint												
Nincs gyerek	54,0	29,3	14,1	17,0	15,9	18,5	14,7	18,5	32,9	20,9	19,1	23,4	31,9
1 gyerek	57,3	34,7	13,0	17,0	17,7	21,4	15,9	21,2	35,7	26,1	21,9	27,5	36,0
2 gyerek	56,1	34,3	14,6	15,5	15,9	22,5	17,4	22,7	37,7	26,9	19,8	23,3	33,2
3+ gyerek	53,6	29,9	11,8	13,2	14,5	15,5	15,3	20,5	42,1	22,7	21,7	24,1	30,9
	Az állami kiadások csökkentését támogatók aránya (%-ban) jövedelem szerint (a medián százalékában)												
>50	55,4	34,0	14,0	16,9	19,5	23,7	19,8	22,6	43,2	27,5	25,6	26,9	33,1
50-80	52,4	32,4	16,6	19,0	18,4	22,8	19,3	24,0	35,5	24,0	22,7	24,3	28,6
80-120	58,1	33,2	12,7	15,4	15,8	18,7	13,8	19,5	36,3	23,8	19,0	24,0	35,3
120-200	56,6	31,5	14,3	17,4	16,3	19,9	15,5	21,9	34,8	25,6	22,2	26,7	36,2
200<	57,8	36,0	18,3	19,1	20,8	24,7	18,9	21,4	32,7	20,3	23,0	21,6	28,9

3.9. táblázat Az állami kiadások csökkenését adócsökkentés érdekében támogatók közötti eltérések a különböző társadalmi csoportokban a mintában lévő támogatottsághoz képest

	Állami működés	Védelem, biztonság	Egészségügy	Családi támogatások	Társadalombiztosítási ellátások	Szociális ellátások	Nyugdíjak	Oktatás, kutatás	Szabadidő, kultúra, vallás	Közlekedés	Környezetvédelem	Gazdaságfejlesztés	Államadósság kezelése
	Az állami kiadások csökkentését támogatók aránya (%-ban) a teljes mintában												
	55,4	32,0	13,6	16,4	16,3	19,9	15,7	20,3	35,6	23,9	20,4	24,7	33,4
	Jelentős eltérések nemek szerint												
Férfi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Nő	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Jelentős eltérések életkor szerint												
18-29	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	0	-	0
30-39	0	+	0	0	0	+	++	0	0	0	0	0	0
40-49	0	0	0	0	0	0	0	0	0	+	0	0	-
50-59	0	0	+	0	0	0	-	0	0	0	0	0	0
60-69	0	0	+	0	0	0	-	+	0	+	++	0	0
70+	-	-	-	--	0	0	--	-	-	-	0	0	0
	Jelentős eltérések iskolai végzettség szerint												
Max. 8 általános	-	0	--	-	-	-	--	0	0	0	0	0	0
Szakmunkás-képző	0	0	+	+	+	+	+	+	0	+	++	0	0
Érettségi	0	0	+	0	0	0	+	0	0	0	-	0	0
Felsőfokú	+	0	0	0	0	0	0	-	0	0	-	0	0
	Jelentős eltérések településtípus szerint												
Budapest	0	-	0	-	--	--	-	0	0	0	-	-	-
Megyeszékhely	0	-	+	+	+	+	+	0	0	0	0	+	0
Város	+	+	-	--	-	-	-	--	0	-	--	0	+
Község	0	0	0	+	+	0	0	+	0	+	++	0	0

Megjegyzés: 0 = nincs jelentős eltérés +/- = 10%-os szinten jelentős eltérés ++/-- = 20%-os szinten jelentős eltérés, +++/--- = 40%-os szinten jelentős eltérés

A 3.9. táblázat folytatása

	Állami működés	Védelem, biztonság	Egészségügy	Családi támogatások	Társadalombiztosítási ellátások	Szociális ellátások	Nyugdíjak	Oktatás, kutatás	Szabadidő, kultúra, vallás	Közlekedés	Környezetvédelem	Gazdaságfejlesztés	Államadósság kezelése
	Az állami kiadások csökkentését támogatók aránya (%-ban) a teljes mintában												
	55	32	14	16	16	20	16	20	36	24	20	25	33
	Az állami kiadások csökkentését támogatók aránya (%-ban) gazdasági aktivitás szerint												
Alkalmazott	0	0	0	0	0	0	+	0	0	0	0	0	0
Önálló vállalkozó	++	++	++	0	+++	++	++	0	+	0	0	+	0
Munkanélküli	0	-	+	0	0	-	0	0	0	--	0	--	--
Nyugdíjas	0	0	0	-	0	0	--	0	0	0	0	0	0
Egyéb inaktív	0	0	-	0	0	-	-	0	0	-	0	0	0
	Az állami kiadások csökkentését támogatók aránya (%-ban) gyerekszám szerint												
Nincs gyerek	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	0	0	0
1 gyerek	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	+	0
2 gyerek	0	0	0	0	0	+	+	+	0	+	0	0	0
3+ gyerek	0	0	-	-	-	--	0	0	+	0	0	0	0
	Az állami kiadások csökkentését támogatók aránya (%-ban) jövedelem szerint (a medián százalékában)												
>50	0	0	0	0	+	+	++	+	++	+	++	0	0
50-80	0	0	++	+	+	+	++	+	0	0	+	0	-
80-120	0	0	0	0	0	0	-	0	0	0	0	0	0
120-200	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
200<	0	+	++	+	++	++	++	0	0	-	+	-	-

Megjegyzés: 0 = nincs jelentős eltérés +/- = 10%-os szinten jelentős eltérés ++/-- = 20%-os szinten jelentős eltérés, +++/--- = 40%-os szinten jelentős eltérés

3.3. Az adótudatosság és a kiadási preferenciák kapcsolata

A következőkben avval a kérdéssel fogunk foglalkozni, hogy az egyes kiadási tételek iránti preferenciák milyen összefüggést mutatnak az adótudatossággal. Abban, hogy az emberek minél kevesebb adót szeretnének fizetni, nincsen semmi rendkívüli. Ha racionális cselekvőknek gondoljuk az embereket – ami persze bizonyos fokig egy ideáltípushoz való hasonlítását jelenti a megkérdezetteknek, mivel tökéletesen racionális cselekvő nincsen –, akkor teljesen természetes, hogy minél kevesebb költségért, minél nagyobb hasznot várnak. Kérdés azonban egyrészt, hogy mennyire tudatosul az állampolgároknál, hogy az állam elvon bruttó fizetésükből különböző járulékokat, másrészt pedig tudják-e az emberek azt, hogy ahhoz, hogy az állam gazdálkodhasson – költhessen bizonyos szociális kiadásokra –, bevételekre van szüksége. Továbbá érdekes az is, hogy ismerik-e az emberek ezeknek a bevételeknek a forrását.

Az, hogy kiket nevezhetünk adótudatos állampolgároknak, definíció kérdése. Definíciónk persze nagyban befolyásolni fogja az általunk kapott eredményeket. Vehetjük adótudatosnak azt, aki meg tud nevezni legalább egy jogcímet, amelyen bruttó fizetéséből levonnak, így azokat, akik nem neveztek meg egyetlen területet sem, nem nevezzük adótudatosnak. De lehetünk szigorúbbak is. Mondhatjuk azt is, hogy adótudatos, aki pontosan meg tudja mondani, bruttó fizetéséből milyen jogcímen hány százalékot vontak el, és aki téved akár a jogcímben, akár a levont százalékban, nem nevezzük adótudatosnak.

Az Állam és polgárai kutatás első hullámában a szerzők többféle definícióval kísérleteztek, többek között megvizsgálták azt is, hogy a megkérdezettek meg tudják-e mondani pontosan bizonyos termékek esetében a termék adótartalmát. Itt nem csak a pontos választ adókat nevezték adótudatosnak, hanem definiáltak egy tűréshatárt, amelyen belül még adótudatosnak nevezték a megkérdezetteket, de abban az esetben, ha megkérdezett akár felfelé akár lefelé eltért ettől a tartománytól, nem nevezték őket adótudatosnak (Csontos – Kornai, Tóth 1996: 5-8.) Az Állam és polgárai kutatás első hullámának eredményei egyből a tudományos érdeklődés középpontjába kerültek. A Századvég folyóiratban tudományos vita robbant ki a kutatás eredményei, és bizonyos szempontból a kutatás során meghozott kutatói döntésekről. Így több bírálat is érte a szerzők adótudatosság definícióját. Ferge Zsuzsa (1996: 155) és Király Júlia (1997: 123) például megjegyzi, hogy nem biztos, hogy tudatlanság, ha valaki nem tudja pontosan megmondani azt, hogy az állam hány százalékot von el különböző jogcímenek a bruttó fizetésből, illetve nincsen tisztában bizonyos termékek adótartalmával, hiszen ezek évről évre változnak. A kutatási döntésekre érkezett kritikák már

a kutatás második – 1999-es – hullámában is figyelembe lettek véve. Gábos András többféle szempont alapján elemzi az adótudatosságot (lásd: Janky – Tóth (szerk.) 1999: II fejezet).

Mi a tanulmánynak ebben a részében az adótudatosságot annak alapján definiáltuk, hogy a megkérdezett mennyire van tudatában annak, hogy bruttó fizetéséből az állam a személyi jövedelemadón kívül is levonásokat tesz bizonyos területeken. Egy olyan változót hoztunk létre, amelyben összeszámoltuk, hogy válaszadónk hány ilyen jellegű területet említ. 2007-ben hatályban lévő – azóta többször módosított – 1997. évi LXXX. törvény szerint a személyi jövedelemadón kívül az állam a bruttó fizetésből még levon egészségbiztosítási hozzájárulást (7%), nyugdíjjárulékot (8,5%), valamint munkavállalói járulékot (1,5%). A köznyelv az egészségbiztosítási és nyugdíjjárulékot együttesen TB járuléknak is nevezi. Az eredmények a 2.5a. táblázatában vannak, az arra vonatkozó statisztikák pedig, hogy a megkérdezettek hány darab munkavállalói járulékot ismernek ugyanennek a tanulmánynak a 2.7a. táblázatában szerepelnek.

Az elemzésünk további részében azt vizsgáljuk, hogy milyen kapcsolat van az adótudatosság és az újraelosztási preferenciák között. Az adatok értelmezéséhez olyan hipotézist fogalmaztunk meg, amelyben az embereket racionális cselekvőként fogtuk fel, akik saját hasznukat akarják maximalizálni. Azok az egyének, akik több információval rendelkeznek általában az adózással kapcsolatban, jobban tudatában vannak a fizetésükből történő elvonásoknak, inkább szeretnék az állami kiadások csökkenését, ami egyúttal az adók csökkenését is jelenti.

Hipotézisünk tesztelésére logisztikus regressziós modellt illesztettünk az adatokra. A függő változónk az állami kiadások növelést preferálók voltak, 1-nek kódolva az ilyen preferenciával rendelkezőket, 0-val pedig az ilyen preferenciával nem rendelkezőket. A független változó pedig az adótudatosság, azt a bruttó fizetésből levont jogcímek említésének darabszámával definiálva. Miután minden egyes – a kérdőívben előforduló állami kiadást érintő – területre lefutattuk a modellt, az állami kiadások csökkentését preferálókra is ugyanilyen modellt illesztettünk. Ebben az esetben 1-nek kódoltuk az állami kiadások csökkentését preferálókat, 0-nak pedig a többieket, akik nem értettek egyet az állami kiadások csökkentésével.

A 3.10. és 3.11. táblázatokban csak azokra a területekre illesztett modellek eredményeit közöltük, amelyek az általunk választott küszöbérték mellett – $p = 0,05$ – szignifikáns eredményeket adtak. Az arra vonatkozó statisztika, hogy a talált eredmények vajon a véletlennek köszönhetőek-e vagy valamilyen szisztematikus magyarázatra vezethetőek vissza a táblázat *szignifikancia* sorában található. A *Nagelkerke-féle R^2* azt mutatja meg, hogy az modellekkel mekkora részét tudtuk megmagyarázni az adatoknak. Az *Exp B* sorból pedig azt

olvashatjuk ki, hogy hányszorosára változik a függő változó 1-gyel kódolt kategóriájába tartozás esélye a független változó egységnyi növekedésére. A mi esetünkben tehát, a jólétet mérő változónk egy egységnyi növekedése mennyire változtatja annak az esélyét, hogy valaki az adott területen az állami kiadások növelését szeretné. Ebben az esetben esélyen az ún. „odds”-ot értjük, vagyis ha a függő változó 1-gyel kódolt kategóriája p valószínűséggel következik be, akkor az „odds” vagy jelen esetben „esély” $p/(1-p)$. Az esélyben bekövetkező változást a könnyebb kezelhetőség érdekében százalékos formában fejeztük ki a táblázat utolsó sorában.

A táblázatok *Nagelkerke-féle R^2* oszlopából látható, hogy az adótudatossággal viszonylag kis mértékben tudjuk megmagyarázni, hogy ki miért szeretne változtatásokat látni az állami kiadásokban. A táblázatok viszonylag sok üres oszlopa is arról árulkodik, hogy az esetek többségében csupán a véletlennek, és nem valamilyen szisztematikus oknak köszönhető a két változó közötti kapcsolat.

A táblázat utolsó oszlopából olvasható ki közvetlenül a hipotéziseink tesztelése. Az állami kiadások csökkenésénél látható, hogy igazolódott hipotézisünk. Azokban az esetekben, ahol a két változó közötti kapcsolat nem a véletlen műve, az adótudatosság növekedésével növekszik annak esélye, hogy valaki az állami kiadások csökkenését szeretné az adott területen. Az oktatás és a gazdaságfejlesztés kivételével az állami kiadások növekedésénél is a várakozásainknak megfelelő a kapott összefüggés iránya: az adótudatosság növekedésével csökken annak esélye, hogy valaki az adott területen az állami kiadások növekedését szeretné.

Összességében azt a következtetést vonjuk le az adatokból, hogy várakozásainknak megfelelő kapcsolat van az egyes kiadásokkal kapcsolatos preferenciák és az adótudatosság között, a kapcsolat azonban nem általános érvényű, és viszonylag gyenge.

3.10. táblázat Az állami kiadások növelését támogatók regressziós becslése az adótudatossággal

	Állami működés	Védelem, biztonság	Egészségügy	Családi támogatások	Társadalombiztosítási ellátások	Szociális ellátások	Nyugdíjak	Oktatás, kutatás	Szabadidő, kultúra, vallás	Közlekedés	Környezetvédelem	Gazdaságfejlesztés	Államadósság kezelése
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) a teljes mintában												
	4,7	12,9	56,1	40,3	25,3	27,3	31,9	24,5	5,7	12,3	19,3	13,5	6,2
	Az állami kiadások növelését támogatók regressziós becslése a jólét nevű változóval (független változó)												
-2 Loglikelihood						2596,003	2713,569	2563,332				1840,512	1040,752
Chi négyzet						8,978	22,874	21,584				6,553	6,026
Szignifikancia						0,003	0,000	0,000				0,011	0,013
Nagelkerke féle R ²						0,006	0,015	0,014				0,005	0,007
Exp B						0,856	0,787	1,284				1,189	0,795
100*(ExpB-1)						-14,404	-21,338	28,388				18,853	-20,498

3.11. táblázat Az állami kiadások csökkentését támogatók regressziós becslése az adótudatossággal

	Állami működés	Védelem, biztonság	Egészségügy	Családi támogatások	Társadalombiztosítási ellátások	Szociális ellátások	Nyugdíjak	Oktatás, kutatás	Szabadidő, kultúra, vallás	Közlekedés	Környezetvédelem	Gazdaságfejlesztés	Államadósság kezelése
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) a teljes mintában												
	55,4	32,0	13,6	16,4	16,3	19,9	15,7	20,3	35,6	23,9	20,4	24,7	33,4
	Az állami kiadások csökkentését támogatók regressziós becslése a jólét nevű változóval (független változó)												
-2 Loglikelihood				1975,753				2206,072			2235,665	2478,205	
Chi négyzet				5,390				3,707			6,940	11,614	
Szignifikancia				0,020				0,054			0,008	0,001	
Nagelkerke féle R2				0,004				0,003			0,005	0,008	
Exp B				1,156				1,118			1,163	1,200	
100*(ExpB-1)				15,562				11,839			16,333	20,025	

4. Tanulás és információfeldolgozás (*Medgyesi Márton*)

4.1. Bevezetés: újraelosztási preferenciák és kérdezési módszertan

Tanulmányunk az adótudatosság és az állami újraelosztással kapcsolatos preferenciák összefüggését vizsgálja. Azt a hipotézist próbáljuk vizsgálni, hogy az adózással kapcsolatban jobban informált egyének általában óvatosabbak az állami beavatkozásokkal kapcsolatban és kevésbé újraelosztás-párti véleményeket fogalmaznak meg. Ugyanakkor figyelembe kell vennünk, hogy maga a kérdőív-szituáció is befolyásolhatja a véleményeket. Egyrészt a kérdések konkrét megfogalmazása és kontextusa meghatározza, hogy a válaszadó, hogyan érti, fogja fel a kérdést, ami kihat a válaszokra is. Másrészt a kérdezés olyan kommunikációs helyzet amely során a kérdezett nemcsak információkat ad hanem kap is, amelyek szintén valamilyen irányba terelhetik a véleményét. Attitűd-vizsgálatok esetén különösen fontos annak vizsgálata, hogy maga a kérdezési módszertan (kérdések megszövegezése, kérdések sorrendje a kérdőívben) hogyan hat a megfogalmazott véleményekre. Ebben a fejezetben ilyen problémákat vizsgálunk.

Egyrészt vizsgáljuk, hogy milyen eltérést okoz az újraelosztás iránti preferenciákban ha a kérdés megszövegezésében egyértelműen hivatkozunk arra, hogy az állami kiadások növekedése az adók emelését teszi szükségessé, illetve, hogy az állami kiadások csökkentése lehetővé teszi az adók csökkentését is. A másik módszertani kérdés amit vizsgálunk a kérdőív szerkezetével, a kérdések sorrendjével kapcsolatos. Felmerül ugyanis, hogy az adótudatossággal kapcsolatos kérdésblokk megválaszolásának önmagában lehet olyan hatása, hogy felhívja a figyelmet az állami programok költségeire, adóárára és ezáltal kevésbé újraelosztás és állam-párti véleményeket hív elő a kérdezettekben. Ezért módszertani kísérletként a minta egyik felétől az újraelosztással kapcsolatos véleményekre vonatkozó kérdéseket rögtön a kérdőív elején tettük fel, a minta másik felétől viszont az adótudatosság kérdésblokk után, a kérdőív utolsó harmadában kérdeztük meg az újraelosztással kapcsolatos véleményeiket. Az „A” jelű kérdőívben tehát először egy az adócsalás, adóelkerülés megítélésével kapcsolatos kérdésblokkra kellett válaszolni, ezt követte az adótudatosságot felmérő kérdéssor, majd utána következtek az újraelosztással kapcsolatos véleményeket felmérő kérdések. A „B” jelű kérdőív az újraelosztási véleményekkel kezdődött, utána következett az adócsalás megítélésére vonatkozó

kérdéssor és ezt követte az adókkal kapcsolatos informáltságot vizsgáló kérdéssor. Amennyiben az adótudatosság kérdésblokk megválaszolása valóban felhívja a válaszadók figyelmét az állami szerepvállalás adóvonzataira, akkor azt várhatjuk, hogy azok a válaszadók, akik az adótudatosság kérdésblokk megválaszolása után felelnek az újraelosztási preferenciákkal kapcsolatos kérdésblokkra (vagyis az „A” kérdőívet választják meg), -minden egyéb tényező kiszűrése mellett is – kevésbé lesznek újraelosztás-pártiak, mint azok, akik rögtön a kérdőív elején választják meg az újraelosztással kapcsolatos véleményekre vonatkozó kérdéseket (vagyis a „B” kérdőívet választják meg). Ez a módszertani kísérlet különbözik attól, amit az előző kutatásban, 1999-ben hajtottunk végre. Akkor az adótudatosság kérdésblokkot csak a minta egyik (véletlenszerűen kiválasztott) felétől kérdezték le, és így hasonlítottuk össze az adótudatosság kérdésblokkot megválaszolók és azt meg nem válaszolók véleményeit. Abban a kísérletben nem találtunk szignifikáns eltérést a kétféle kérdőívet megválaszolóknak az újraelosztásra vonatkozó véleményeiben. A jelenleg alkalmazott módszertan mellett viszont lehetőség van arra, hogy minden válaszadó esetében felmérjük az adókkal kapcsolatos tájékozottságot és ténylegesen megkülönböztessük a kérdőív-szerkezet hatását az adótudatosság hatásától.

A következőkben tehát azt fogjuk vizsgálni, hogy az újraelosztással kapcsolatos vélemények különböző indikátorai mutatnak-e eltérést aszerint, hogy a válaszadók mely kérdést illetve milyen szerkezetű kérdőívet választottak meg. A 4.2. fejezet az újraelosztási preferenciák és a kérdések megszövegezésének az összefüggését, a 4.3. fejezet pedig az újraelosztási preferenciák kérdőív-szerkezet szerinti eltérését vizsgálja. A 4.4. fejezet az „A” és „B” típusú kérdőívet megválaszolók csoportjainak társadalmi-demográfiai és adótudatosság szerinti összetételét elemzi, míg a 4.5. fejezet az összetétel hatások kiszűrésével vizsgálja a kérdőív szerkezetnek az újraelosztási véleményekre való hatását.

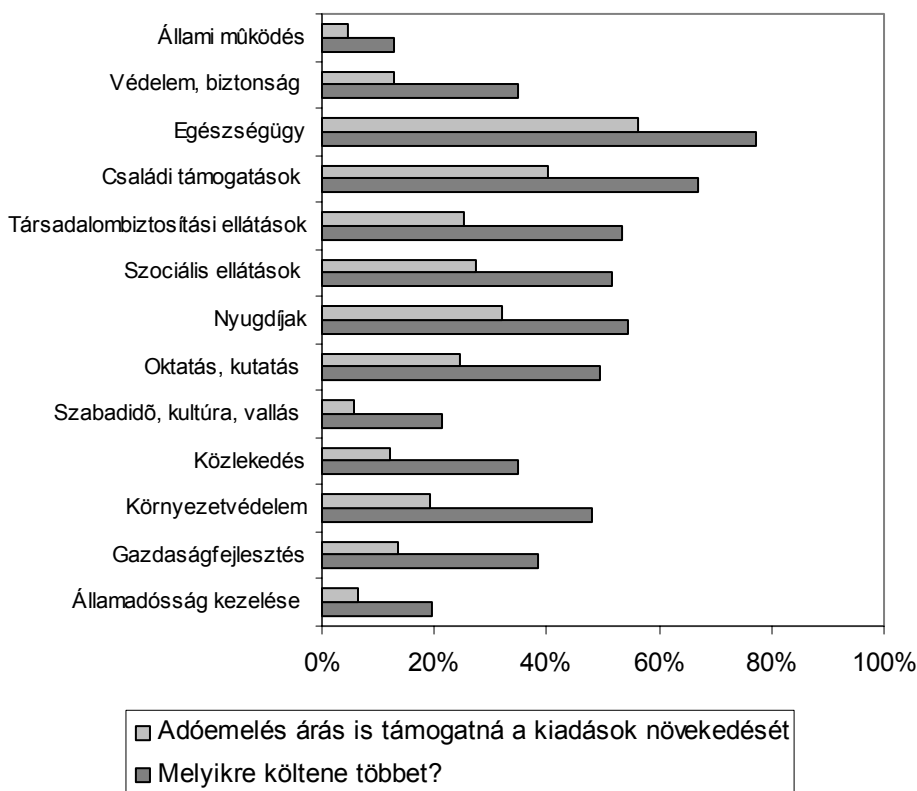
4.2. Állami kiadásokra vonatkozó preferenciák és a kérdés megszövegezése

Az állami kiadási területeken a kiadások növelésével illetve csökkentésével kapcsolatos véleményekre kétféleképpen is rákérdeztünk a kérdőívben. Először megkérdeztük, hogy a felsorolt tizenhárom területen a válaszadó szerint az államnak a jelenleginél többet, kevesebbet vagy ugyanannyit kellene-e költenie. A kérdés második verziója az állami kiadások növelésének illetve csökkentésének az adóvonzataira is hivatkozik a kérdés megfogalmazásában. Tehát megkérdeztük ugyanazokkal a kiadási területekkel kapcsolatban, hogy a válaszadó mely területeken növelni az állami kiadásokat akkor, ha ez az adók emelkedését vonná maga után. Másrészt megkérdeztük azt is, hogy a válaszadó

mely területeken fogadná el a kiadások csökkentését, ha ez lehetővé tenné az adók mérséklését is.

A 4.1. ábra mutatja az egyes kiadási területeken az állami kiadások növelését választók arányát a két kérdezési mód esetében. Megállapíthatjuk, hogy amikor a kiadásnövelés adóvonzatára való hivatkozással kérdezzük a válaszadók preferenciáit, lényegesen alacsonyabb az állami kiadásokat növelni szándékozók aránya, mint a kiadások növelésének adózási következményeit nem említő kérdés esetében. Ez az összefüggés ráadásul minden kiadási terület esetében érvényes. A legnagyobb eltérés (százalékos értelemben) a szabadidő, kultúra, államadósság-kezelés, gazdaságfejlesztés, közlekedés valamint védelem, biztonság területeken tapasztalható, tehát ezeken a területeken csökken legnagyobb mértékben a kiadások növelését választók tábora, ha egyértelműsítjük, hogy ez adóemelést von maga után. A legkisebb mértékű csökkenés az egészségügyi, a nyugdíj és a családtámogatási kiadások esetében figyelhető meg, tehát ezek azok a területek, amelyeknél az állami kiadások növekedését leginkább akarják az emberek, még akkor is, ha ez adóemeléssel párosul.

4.1. ábra Az állami kiadások növelését támogatók aránya a kétféle kérdésfeltevés esetén

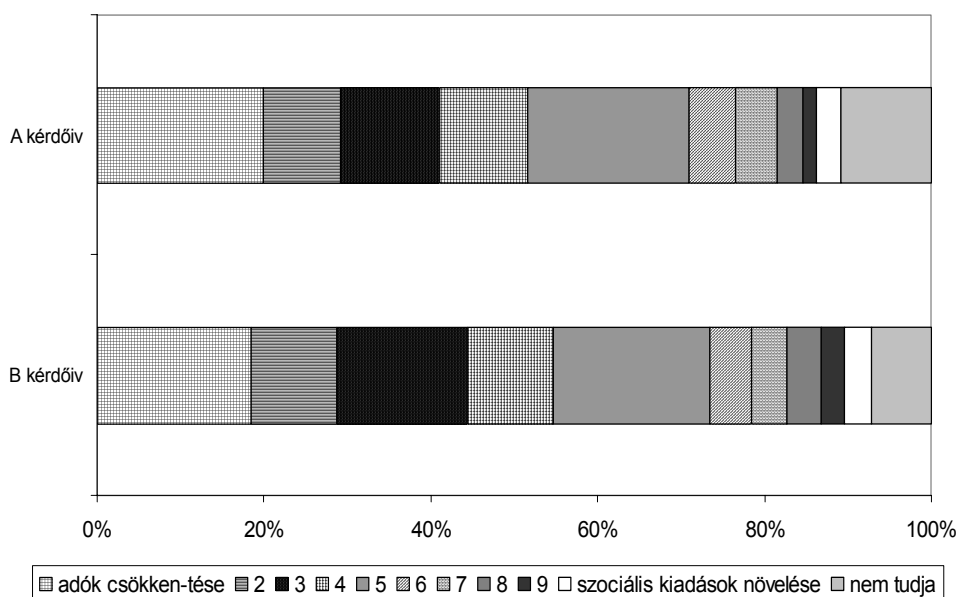

4.3. Újraelosztás iránti preferenciák és a kérdőív szerkezete

Ahogy már a korábbi elemzések során is láttuk, az újraelosztás iránti preferenciákat többféleképpen is mérte a kérdőív. Az egyik ilyen kérdés úgy szólt, hogyha a kormánynak azt kellene mérlegelnie, hogy az adókat csökkentse vagy a szociális kiadásokat növelje, akkor Ön szerint hogyan kellene az államnak állást foglalnia? A válaszokat az adók csökkentése (1-es kód) és a szociális kiadások növelése (10-es kód) közötti tízfokú skálán kódolták. A következő ábra mutatja a válaszok megoszlását a kétféle kérdőívre válaszolók esetében.

A kérdésre adott válaszok megoszlása alapján nehéz eldönteni, hogy melyik csoport jellemezhető inkább újraelosztás-párti véleményekkel. A „B” kérdőívre válaszolók 45%-a választotta a skálának első három, leginkább adócsökkentés-párti értékét, míg az „A” kérdőívre válaszoló között 41% volt ezeknek a kategóriáknak az elfogadottsága. Ugyanakkor a skála másik végén az „A” kérdőívre válaszolók körében valamelyest alacsonyabb a skála felső három, leginkább szociális kiadás-párti értékét választók aránya. Az „A” kérdőívre válaszolók között a nem tudja válaszok előfordulása is gyakoribb, ezek aránya 11%, a „B” kérdőívre válaszolók körében mért 7%-hoz képest.

4.2. ábra Ön szerint a kormánynak az adókat kellene csökkentenie vagy a szociális kiadásokat növelni (1-től 10-ig terjedő skálán)

Amennyiben a nem tudja válaszoktól eltekintünk, és a skálát intervallum-skálának fogjuk fel, kiszámíthatjuk az átlagos skálapontszámot mind a két csoport esetében. A következő táblázat mutatja a csoportok átlagpontszámainak egyezésére vonatkozó t-próba eredményét

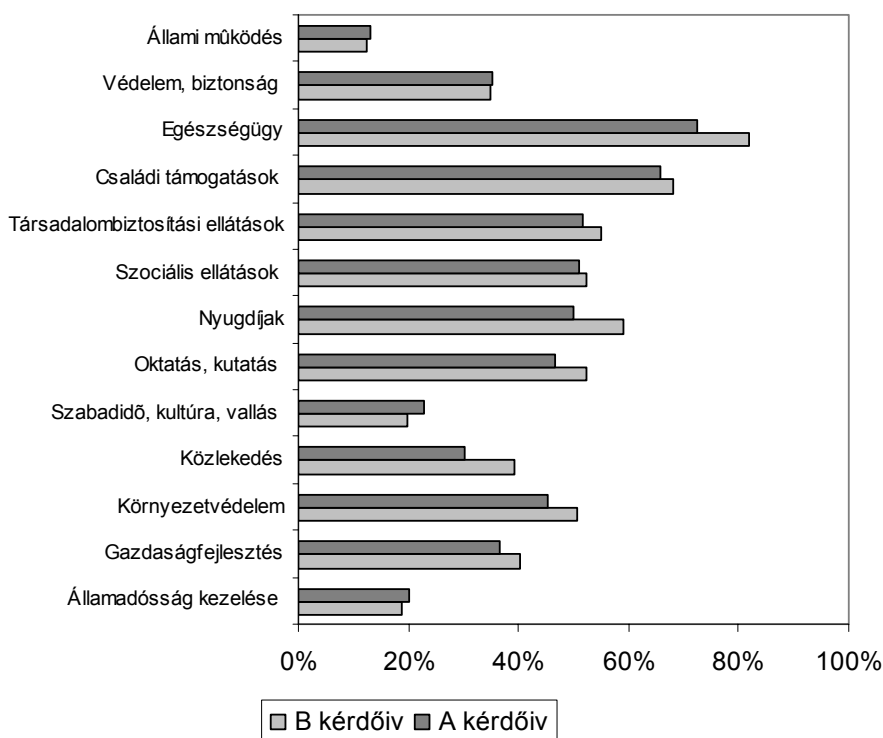
ebben az esetben és a fejezetben tárgyalt többi összesített újraelosztási-preferencia indikátor esetében is. A t-próba szerint nem utasíthatjuk el az átlagok egyezésére vonatkozó nullhipotézist.

4.1. táblázat Összesített újraelosztási indikátorok átlagainak eltérése

	Átlag	Szórás	N	t-próba szignifikancia (p)
Kormány az adókat csökkentse vagy pedig a szociális kiadásokat növelje?				
B kérdőív	3,99	2,43	1384	0,451
A kérdőív	3,92	2,38	1325	
Növelni kívánt kiadási tételek száma				
B kérdőív	5,83	3,09	1490	0,000
A kérdőív	5,41	3,35	1485	
Csökkenteni kívánt kiadási tételek száma				
B kérdőív	1,35	1,47	1490	0,792
A kérdőív	1,37	1,62	1485	
Adóemelés árán is növelni kívánt tételek száma				
B kérdőív	2,80	2,49	1481	0,789
A kérdőív	2,77	2,60	1499	
Adócsökkentés érdekében csökkenteni kívánt tételek száma				
B kérdőív	3,37	3,27	1488	0,064
A kérdőív	3,15	3,22	1489	
Redisztribúciós index				
B kérdőív	-4,68	288,34	1503	0,358
A kérdőív	4,67	269,90	1508	

A következő kérdés azt tudakolta a válaszadóktól, hogy az állam egyes kiadási területeire többet, kevesebbet vagy ugyanannyit költenének-e. A válaszok megoszlását mind a tizenhárom kiadási terület esetében a kétféle kérdőív esetében a függelék táblázata közli részletesen. Az alábbi, 4.3. ábra azt mutatja, hogy hogyan tér el azok aránya az A illetve a B kérdőívet megválaszolók között, akik fokoznák az állami kiadásokat az egyes területeken.

4.3. ábra Azok aránya, akik az állam egyes kiadási területeire többet költenének (%)

A chi-négyzet próba az egészségügy, nyugdíjak, oktatás, közlekedés, gazdaságfejlesztés, és környezetvédelem területeken jelez statisztikailag számottevő eltérést az állami kiadásokat az adott területen növelni kívánók arányában. Az egészségügy esetében a „B” kérdőívre válaszolók 82%-a válaszolta, hogy az államnak többet kellene költeni a területre, míg az „A” kérdőívre válaszolók esetében alacsonyabb, 73% volt az állami kiadásokat növelni szándékozók aránya. Hasonlóan az egészségüghöz, tíz százalékpont körüli különbség mutatkozott a nyugdíjkiadások és a közlekedési kiadások esetében, és mindkét esetben a „B” kérdőívre válaszolók körében volt magasabb az állami kiadásokat növelni szándékozók aránya. Az oktatás és a környezetvédelem esetében 5-6 százalékpont különbség mutatkozott a „B” kérdőívet megválaszolók javára, míg a gazdaságfejlesztés esetében kisebb, 3%-os volt az eltérés. Összességében tehát azokon a területeken, ahol statisztikailag szignifikáns volt különbség van a kérdőív-típus esetében az „A” kérdőívre válaszolók között minden esetben alacsonyabb volt az állami kiadások növelni szándékozók aránya. Ugyanakkor az 4.1. ábra és 4.3. ábra összehasonlításából látszik, hogy a kérdés adóvonzattal illetve anélkül való megfogalmazása nagyobb különbséget jelent az adott területen az állami kiadásokat növelni kívánók arányában, mint az, hogy melyik kérdőívre válaszol az illető.

Mindez megmutatkozik akkor is, ha azt nézzük, hogy hogyan alakul az összes növelni kívánt kiadási terület száma a különböző kérdőívre válaszolók között. Ahogy az 4.1. táblázat is

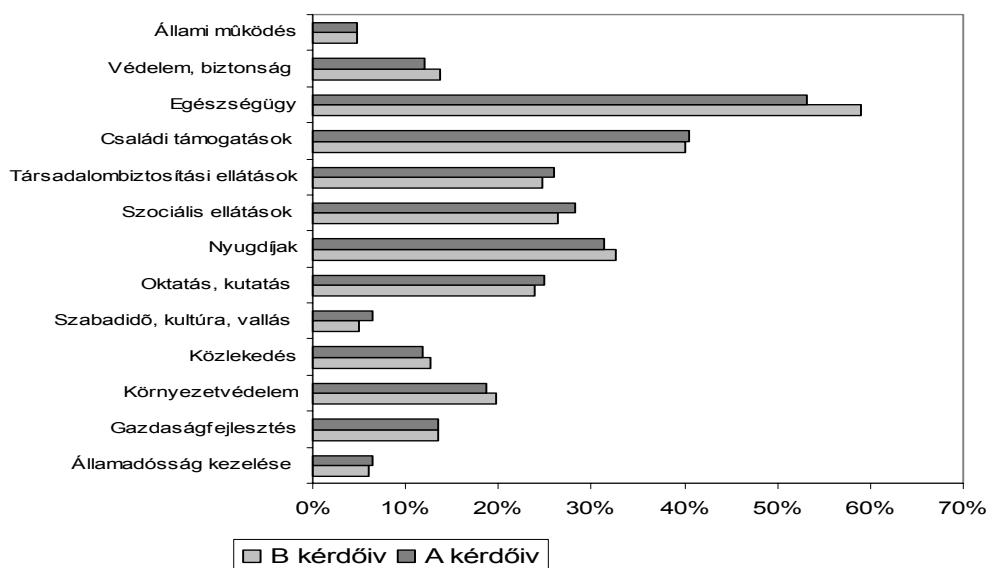
mutatja, az „A” kérdőívre válaszolók körében 5,4 volt a növelni kívánt tételek száma, ami szignifikánsan alacsonyabb, mint a „B” kérdőívre válaszolók körében mért 5,8. Amennyiben a csökkenteni kívánt tételek összesített számát hasonlítjuk össze, akkor viszont nincs lényeges különbség a két csoport között, átlagban mindkét csoport tagjai 1,4 kiadási területen spórolnának. Összességében ezek az eredmények összhangban állnak kiinduló hipotézisünkkel, miszerint az „A” kérdőívre válaszolók között, akik az adótudatosság kérdésblokkot előbb válaszolják meg, mint az újraelosztással kapcsolatos véleményekre vonatkozó kérdéssort, alacsonyabb lesz az állami kiadásokat preferálók aránya.

A következő kérdéssor hasonló volt az előzőhöz, de itt azt kérdezték a válaszadótól, hogy akkor is támogatná-e egy területen az állami kiadások növelését, ha az adóemelés vonna maga után. A kérdés párja pedig arra kérdezett rá, hogy egy adócsökkentés érdekében mely területeken támogatná a kérdezett az állami kiadások csökkentését. Ezek a kérdések tehát az állami kiadások növelésének illetve csökkentésének adóvonzatára is ráirányítják a figyelmet, amikor a válaszadók preferenciáira akarnak rákérdezni. Az állami kiadások növelését adóemelés árán is szükségesnek tartók aránya nem különbözik számottevően a két csoport esetében, kivéve az egészségügy esetét, ahol is az „A” kérdőívet megválaszolók körében 53% volt az állami kiadások növelni szándékozók aránya, ami alacsonyabb a másik csoportra jellemző 59%-os aránnyal. Ugyancsak nem látható eltérés azon területek összes számában, ahol a válaszadó az állami kiadások növelését kívánja (lásd 4.1. táblázat). Mind az „A”, mind a „B” kérdőívet megválaszolók átlagosan 2,8 ilyen területet neveztek meg.

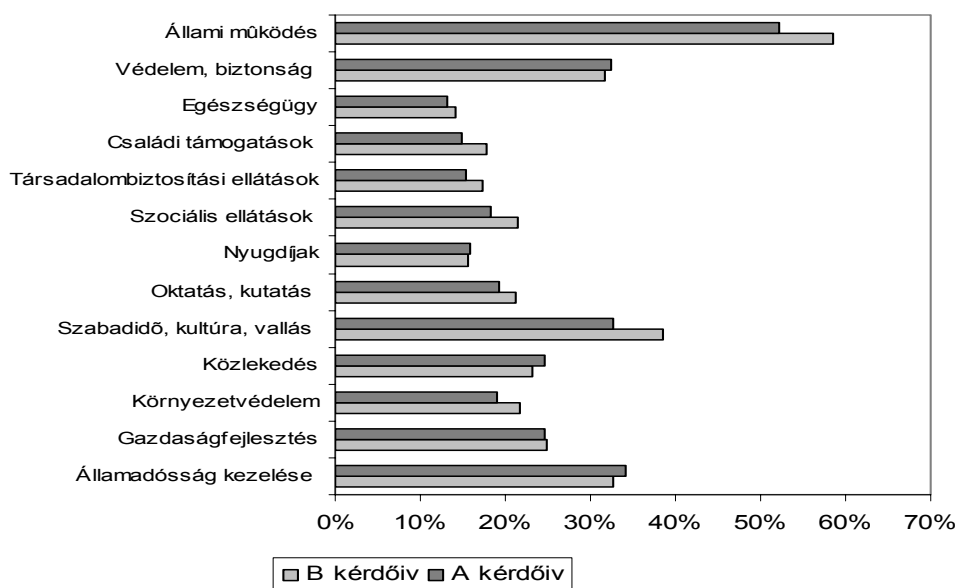
Azt is megkérdeztük a válaszadóktól, hogy egy adócsökkentés érdekében mely területeken fogadnák el az állami kiadások csökkenését. Ennél a kérdésnél már több esetben látható statisztikailag számottevő eltérés a két csoport között. A legnagyobb eltérés az állami működés és a szabadidő, kultúra területeknél mutatkozott. Az állami működésre fordított kiadások csökkentését a „B” kérdőívre válaszolók 59%-a, az „A” kérdőívre válaszolóknak azonban csak 52%-a választotta. A szabadidő esetében 39% és 33% voltak a megfelelő arányok. A családi támogatások, a szociális ellátás és a környezetvédelem területeknél valamivel kisebb volt az eltérés: az „A” kérdőívet megválaszolók körében 3-4%-kal volt alacsonyabb azok aránya, akik az adott területen csökkentenék az állami kiadásokat egy adócsökkentés érdekében. Ezek az eredmények ellentmondanak alapvető hipotézisünknek, miszerint az „A” kérdőívre válaszolók körében az újraelosztás és az állami részvétel támogatása alacsonyabb volna, mert az adótudatosság kérdésblokk megválaszolása felhívja a válaszolók figyelmét ennek adóvonzatára. Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy az „A” kérdőívet megválaszolók körében a kérdésre válaszolni nem tudók 17%-os aránya négy-öt százalékponttal magasabb volt, mint a „B” kérdőívet megválaszolók körében. Az „A”

kérdőívénél tehát az adótudatosság kérdések megválaszolása úgy látszik elbizonytalanította az újraelosztási preferenciák tekintetében a válaszadók egy részét. Az is mutatja, hogy ennél a kérdésnél a „nem tudja” válaszok előfordulásában megmutatkozó eltérés a legfontosabb különbség, hogy a csökkenteni kívánt tételek összes számában nem különbözik számottevően a különböző kérdőíveket megválaszoló két csoport. A csökkenteni kívánt tételek összes száma az „A” kérdőívet megválaszolók körében 3,2, ami alacsonyabb, mint a „B” kérdőívet megválaszolók 3,4-es átlaga. Ahogy a 4.1. táblában látható, az átlagok egyezésére vonatkozó t-próba alapján azonban nem utasíthatjuk el az átlagok egyezésére vonatkozó nullhipotézist.

4.4. ábra Az állami kiadások növelését adóemelés esetén is támogatók aránya

4.5. ábra Egy adócsökkentés érdekében az egyes területeken az állami kiadásokat csökkenteni kívánók aránya

Az állam szerepével és az újraelosztással kapcsolatos következő kérdéssor olyan állítaspárokat fogalmazott meg, amely egy adott kérdésben az állam illetve a piac szerepét hangsúlyozták. Az itt figyelembe vett állítás-párok a következők voltak: az állam kötelessége, hogy munkát biztosítson az embereknek, avagy a foglalkoztatási problémákat a munkaerőpiacra kell bízni; az államnak támogatni kell a hazai termelést avagy a versenyképesség megteremtését a piacra kell bízni; a jövedelmeket egyenlőbben kellene elosztani a társadalomban avagy a hagyni kellene, hogy a jövedelmek eloszlását a munkaerőpiaci teljesítmény szabja meg; az államnak kötelessége, hogy tandíj nélkül is biztosítsa a fiatalok felsőfokú képzését avagy a tanulás az egyéni kereseteket növelő “befektetés”, így az egyénnek is részt kell venni annak finanszírozásában; az államnak meg kell tartania a tulajdonában levő vállalatokat, avagy az államnak privatizálnia kell a vállalatokat; az államnak támogatnia kell a mezőgazdaságot, avagy a mezőgazdaság jövedelmezőségét a piaci viszonyoknak kell meghatározni. A válaszadónak azt kellett megválaszolnia, hogy mennyire az “állampárti” illetve “piacpárti” véleménnyel ért egyet.

A hat állítás-pár közül kettő esetében van statisztikailag számottevő eltérés a különböző szerkezetű kérdőívet megválaszolók között. Az „A” kérdőívre válaszolók között némileg kevesebben vannak, akik a hazai termelés versenyképességének támogatását határozottan állami feladatnak látják, és kicsit többen vannak azok, akik a piac szerepét tartják itt elsődlegesnek. Az „A” kérdőívre válaszolók között 19% a hazai termelés támogatását határozottan állami feladatnak tartók aránya, míg a másik csoport esetében 23% ez az arány. A jövedelemegyenlőtlenségek csökkentése esetében azonban az „A” kérdőívre

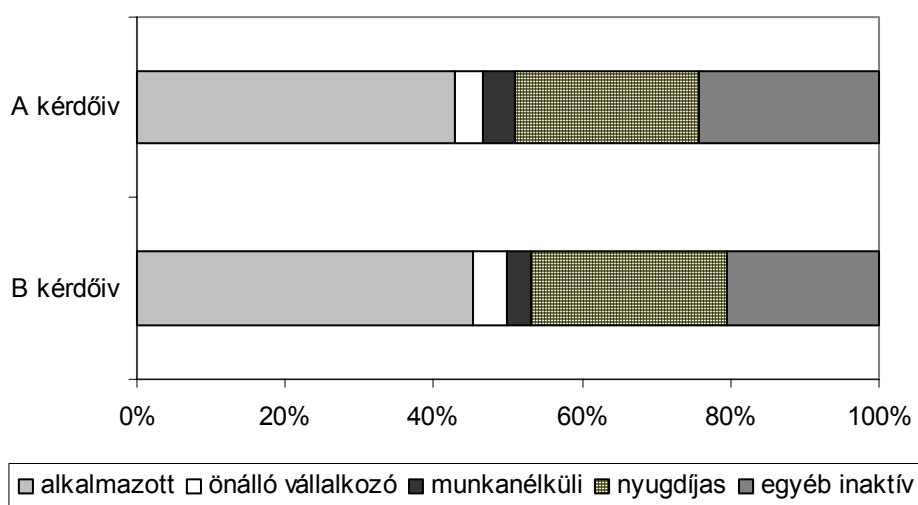
válaszolóik között többen vannak, akik az állam szerepét tartják fontosnak, és kevesebben azok, akik határozottan a piaci megoldást tartják előnyösnek (4% vs 7%). Ugyanakkor még ezekben az esetekben is, amikor a változók megoszlása statisztikailag szignifikánsan eltérő, nagyon kicsi a két csoport közötti különbség. A kérdéssor alapján összesített indexet képeztünk, úgy, hogy nulla átlagú, egységnyi szórású változókká transzformáltuk az egyes változókat, majd ezeknek a változóknak összegzésével képeztük az index pontszámát. Minél nagyobb ennek az indexnek az értéke, annál nagyobb az állami beavatkozás és az újraelosztás iránti igény. Ahogyan a 4.1. táblázat is mutatja, a képzett redisztribúciós index nem jelez számottevő eltérést a különböző kérdőívet megválaszolóik között.

4.4. Eltérések a háttérváltozóknak a két csoport között

Az egyik lehetséges magyarázat a különböző kérdőívre válaszolóik feleleteinek eltérésére, hogy a két csoport különbözik olyan tényezők szerint, amelyek befolyásolják az újraelosztással kapcsolatos véleményeket. Bár véletlen alapján soroltuk be két csoportba a mintába került egyéneket, de előfordulhat, hogy mégis vannak eltérések a két csoport összetételében. Először összehasonlítottuk a kétféle kérdőívet megválaszolóik csoportjának társadalmi, demográfiai változók szerinti összetételét, azután pedig a társadalmi helyzet szubjektív indikátorai illetve az adótudatosság szerinti összetétel eltérését vizsgáltuk.

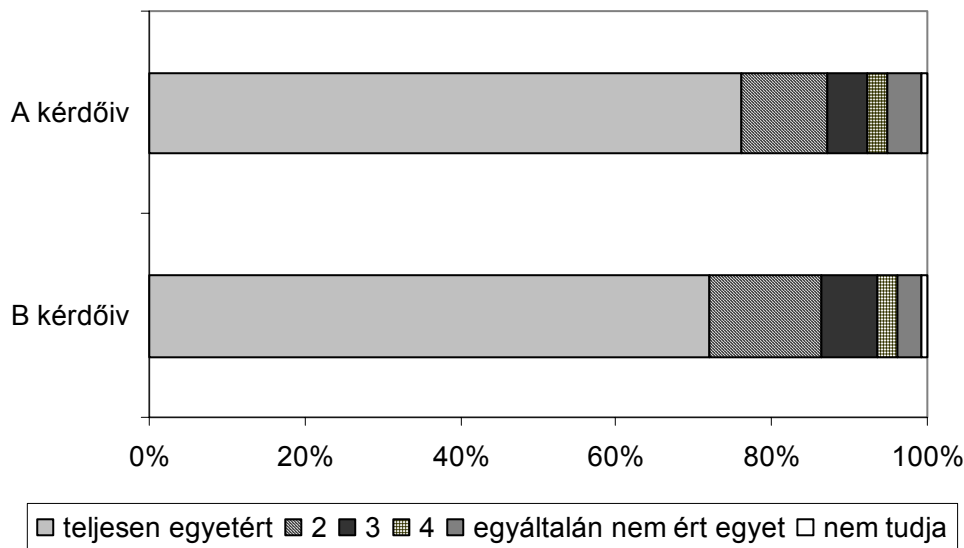
A Függelék táblázata mutatja részletesen a két csoportnak a vizsgált ismérvek szerinti összetételét. A társadalmi, demográfiai változók (nem, életkor, iskolai végzettség, aktivitás, háztartási jövedelem, háztartásméret, településtípus) közül csak a gazdasági aktivitás szerinti összetétele különböző a két csoportnak. Az „A” kérdőívet megválaszolóik között 43% volt az alkalmazottak aránya, ami kismértékben alacsonyabb, mint a másik csoportban mért 45%. Ugyanakkor az egyéb (nem nyugdíjas) inaktívak aránya 24% volt az „A” kérdőívet megválaszolóik körében, ami négy százalékponttal magasabb, mint a B kérdőívet megválaszolóik között. Mivel az inaktívak jellemzően az újraelosztás kedvezményezettjei lehetnek, az alkalmazottak viszont jellemzően sok adót fizetnek, ezért az inaktívak várhatóan inkább újraelosztás-pártiak, mint az alkalmazottak. Ez az eltérés tehát befolyásolhatja a két különböző kérdőívet megválaszolóik csoportjának összehasonlítását.

4.6. ábra A két csoport megoszlása gazdasági aktivitás szerint

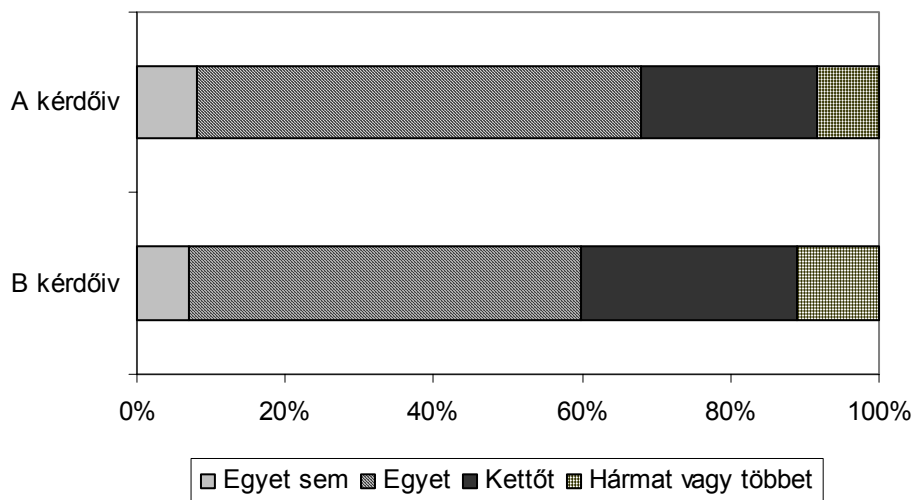
Megvizsgáltuk az egyéneknek a háztartásuk szubjektív anyagi helyzetére vonatkozó változók megoszlásának eltérését is a különböző szerkezetű kérdőíveket megválaszoló csoportok között. Az egyik ilyen változó arra kérte a válaszadókat, hogy sorolják be, hogy véleményük szerint anyai helyzetük alapján a társadalom melyik ötödébe tartoznak. Nem volt lényeges különbség a kérdésre adott válaszok megoszlásában a kétféle kérdőívet megválaszolóknak között. Mindkét csoportban egyharmad körüli volt azok aránya, akik a második illetve a harmadik ötödbe sorolták a háztartásukat anyagi helyzete alapján és mintegy egynegyed volt azok aránya, akik a magyar társadalom legalacsonyabb jövedelmű ötödébe sorolták magukat. A negyedik illetve a legmagasabb jövedelmű ötödbe összesen az „B” kérdőívet megválaszolóknak 5%-a, az „A” kérdőívet megválaszolóknak 3%-a sorolta magát. Egy másik kérdés arra kérte a válaszadókat, hogy, mondják meg véleményük szerint az átlagos magyar háztartáshoz képest kevesebb, vagy több adót fizetnek. A harmadik itt tárgyalt kérdés arra vonatkozott, hogy a válaszadók szerint, amennyiben Magyarországon csökkentenék a jövedelmek eloszlásának egyenlőtlenségeit, akkor ezáltal az ő háztartásuknak a jövedelme növekedne vagy csökkenne. Ezeknek a változóknak a megoszlása sem mutatott statisztikailag szignifikáns eltérést. Ugyanakkor a két csoport tagjai szignifikánsan eltérően értékelik a jövedelmi különbségeket. Ahogy a következő ábra is mutatja, az „A” kérdőívet megválaszolóknak körében magasabb azok aránya, akik teljesen egyetértenek azzal az állítással, hogy a magyarországi jövedelmi egyenlőtlenségek túl nagyok. Az „A” kérdőívet megválaszolóknak között 76% van ezen a véleményen, míg a másik csoportban négy százalékponttal kisebb arányban vallják ezt a nézetet.

4.7. ábra: Mennyire ért egyet az állítással, hogy “Magyarországon a jövedelmi különbségek túl nagyok.”

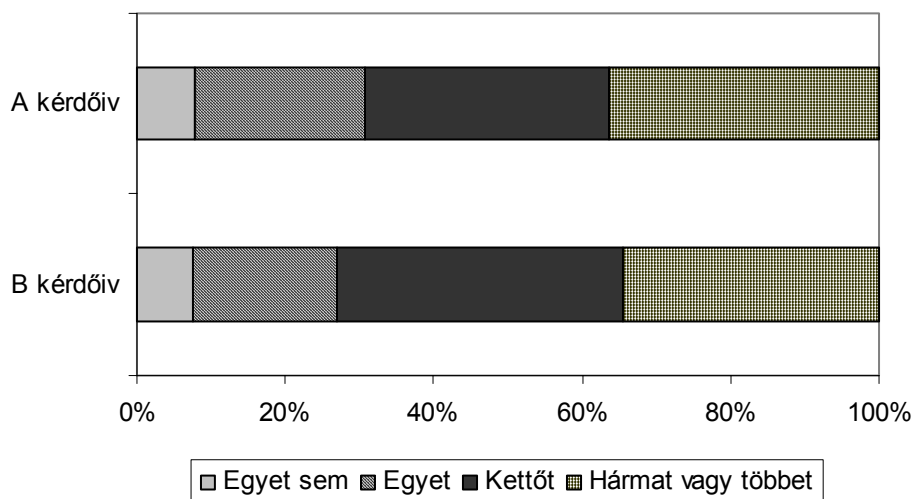

Ugyancsak számottevő eltérés mutatkozik a két csoport között adótudatosság tekintetében. Az adótudatosság mérésére ebben az esetben két változót használtunk, egyrészt az állam bevételi forrásainak ismeretét mérő, másrészt az SZJA-n felüli munkavállalói levonások ismeretét mérő változót. A változók definíciójánál a második fejezethez hasonlóan képeztük az említett állami bevételi források számát mutató változót (lehetséges kategóriák: egyet sem, egyet, kettőt, hármat vagy többet említett) és az említett munkavállalói járulékok számát (hasonló kategóriákkal). A következő két ábra az említett két adótudatosság-indikátor megoszlását mutatja a különböző szerkezetű kérdőívet megválaszolók körében. Mindkét indikátor esetében látható, hogy az „A” kérdőívre válaszolók között alacsonyabb az adótudatosság mértéke. Körükben mintegy egyharmad azok aránya a kik kettő vagy annál több állami bevételi forrást tudtak megnevezni, míg a „B” kérdőívet megválaszolók körében ez az arány 40%. Ezzel párhuzamosan az „A” kérdőívet megválaszolók között többen vannak azok, akik nulla vagy egy állami bevételi forrást említettek. Hasonló a helyzet a munkavállalói járulékok esetében is. A „B” kérdőívre válaszolók 73%-a két vagy több munkavállalói járulékot tudott említeni, az „A” kérdőívre válaszolók körében viszont öt százalékponttal alacsonyabb volt az ilyen választ adók aránya. Amennyiben az adótudatosság befolyásolja az újraelosztás iránti véleményeket, akkor a két csoport közötti adótudatosságbeli különbség hatással lehet a két csoport között az újraelosztási preferenciákban megmutatkozó eltérésre.

4.8. ábra Hány állami bevételi forrást említ?

4.9. ábra Hány munkavállalói járulékot említ?

4.5. Kérdőív-szerkezet hatása a háttérváltozók kiszűrésével

A fejezet harmadik részében bemutattuk, hogy abban az esetben, amikor adóvonzat nélkül kérdezzük rá az egyes területeken az állami kiadások növelésével kapcsolatos véleményekre, akkor egyes esetekben számottevő eltérést tapasztalunk a kétféle szerkezetű kérdőívet megválaszolók között. Ugyanakkor a negyedik részben pedig azt láttuk, hogy annak ellenére, hogy véletlenszerűen soroltuk az „A” illetve a „B” kérdőívet megválaszoló csoportba a kérdezetteket, némely tekintetben a két csoport összetétele között szignifikáns különbség mutatkozott. Ahhoz, hogy megvizsgáljuk, a két csoport között az újraelosztási

preferenciákban megmutatkozó eltérés valóban – ahogy hipotézisünkben megfogalmaztuk – az eltérő kérdőív-szerkezet hatása és nem csak a két csoport eltérő összetételének a következménye, többváltozós elemzést végeztünk. Az alábbiakban regressziós modellek segítségével vizsgáljuk a kérdőív-szerkezetnek az újraelosztási véleményekre való hatását. A regressziós modell lehetővé teszi, hogy az előző részben feltárt összetételi hatásokat kiszűrjük.

Az elemzést nem kiadási tételeként végeztük, hanem a harmadik fejezetben is bemutatott, az újraelosztási preferenciákat összesítve kifejező változók voltak az elemzés függő változói. Az első modell esetében a „Kormány az adókat csökkentse vagy a szociális kiadásokat növelje” kérdésre adott válasz volt a függő változó. A második modellben a azon kiadási területek száma a függő változó, amelyeknél a válaszadó az állami kiadások növekedését tartja szükségesnek. Ebben az esetben azt a kérdést használtuk, ahol a kiadások változtatásának adózással kapcsolatos következményei nem voltak megemlítve. A harmadik és a negyedik modellben a függő változót azon kérdések alapján képeztük, ahol a kiadások változtatásának adóvonzata is említésre került a kérdésben. Tehát a harmadik modellben a függő változó azon kiadási területek száma, ahol a válaszadó még adóemelés árán is szükségesnek tartja az állami kiadások növekedését. A negyedik modellben pedig azon kiadási területek számát magyarázzuk, amelyeknél adócsökkentés esetén a válaszadó elfogadja az állami kiadások csökkentését. Az ötödik modellben az állam versus piac állításpárokra adott válaszok alapján definiált újraelosztási index a függő változó. Ennek részletes leírását lásd a 4.3. fejezetben. A modellek fő magyarázó változója értelemszerűen az a kétértékű változó, amely megmutatja, hogy az illető az „A” vagy a „B” típusú kérdőívre válaszolt. Kontrollváltozóként bevonjuk a 4.4. részben tárgyalt háttérváltozók közül azokat, amelyek szerint különbözött a kétféle kérdőívet megválaszolók csoportja, tehát a gazdasági aktivitást, jövedelemegyenlőtlenségek értékelését és az egyik adótudatosságot kifejező indikátort, a válaszadó által ismert állami bevételi források számát.

A regressziós elemzés eredményei megerősítik a korábban kapott eredményeket. A kérdőív-szerkezet szignifikánsan befolyásolta az újraelosztással kapcsolatos nézeteket, de csak akkor, amikor az adóvonzatra való hivatkozás nélkül kérdeztük a válaszadókat arról, hogy növelnék vagy csökkentenék az adott területen az állami kiadásokat. Ebben az esetben várakozásunknak megfelelően az „A” kérdőívet megválaszolók kevésbé újraelosztás-párti véleményt fogalmaztak meg, mivel kevesebb területen tartják szükségesnek az állami kiadások növelését, mint a „B” kérdőívet megválaszolók. Az csoportátlagok összehasonlításával a 4.3. részben kapott eredményt tehát az összetétel hatások kiszűrése után is fennáll. A többi függő változó esetében regressziós elemzéssel sem mutatható ki a

kérdőív-szerkezet hatása, csakúgy, mint ahogy a csoportátlagok összehasonlítása sem mutatott lényeges különbséget. Tehát abban az esetben sem, amikor az adóvonzatra való hivatkozás mellett kérdeztük, hogy az egyes területeken növelné vagy csökkentené az állami kiadásokat a válaszadó.

4.6. Összefoglalás

Attitűd-vizsgálatok esetén különösen fontos annak vizsgálata, hogy maga a kérdezési módszertan hogyan hat a megfogalmazott véleményekre. Ebben a fejezetben egyrészt azt vizsgáltuk, hogy milyen eltérést okoz az újraelosztás iránti preferenciákban ha a kérdés megszövegezésében egyértelműen hivatkozunk az állami kiadások növekedésének, illetve csökkentésének adózási következményeire. Megállapítottuk, hogy amikor a kiadásnövelés adóvonzatára való hivatkozással kérdezzük a válaszadók preferenciáit, lényegesen alacsonyabb az állami kiadásokat növelni szándékozók aránya, mint a kiadások növelésének adózási következményeit nem említő kérdés esetében.

A másik módszertani kérdés amit vizsgáltunk a kérdőív szerkezetével függött össze. Ha az adótudatosság kérdések megválaszolása önmagában is felhívja a válaszadók figyelmét az állami kiadások adóvonzataira, akkor azok a válaszadók, akik előbb választották meg az adótudatosság kérdéseket és csak utána az újraelosztással kapcsolatos véleményekre vonatkozó kérdéseket várhatóan kevésbé lesznek újraelosztás-pártiak, mint azok, akiket rögtön a kérdőív elején megkérdezzük a preferenciáikról. Abban az esetben beigazolódott ez a feltevés, amikor az újraelosztási preferenciákat olyan kérdéssel mértük, amely nem említett az adózási következményeket. Azokban az esetekben azonban, amikor a kérdések már eleve hivatkoztak az állami kiadások növekedésének illetve csökkenésének adózási következményeire a kérdőív szerkezetének már nem volt ilyen hatása. Bemutattuk azt is, hogy ezek az eredmények akkor is érvényesek, ha kiszűrjük a kétféle kérdőívet megválaszoló csoport eltérő összetételének hatását.

Azt is láttuk, hogy a kérdés adóvonzattal illetve anélkül való megfogalmazása nagyobb különbséget jelent az adott területen az állami kiadásokat növelni kívánók arányában, mint az, hogy milyen szerkezetű kérdőívre válaszol az illető.

5. Az állami újraelosztással kapcsolatos preferenciák magyarázó modelljei (*Keller Tamás*)

5.1. Az állami kiadások függő változói

Tanulmányunk utolsó részében először megpróbáljuk az egyes kiadási tételekkel kapcsolatos preferenciák magyarázó modelljeit felállítani. Koránt sem célunk általános magyarázó modell felállítása, csupán néhány elméletileg alátámasztható szempont alapján próbáljuk megérteni az újraelosztással kapcsolatos preferenciákat. A modellek függő változóját először az állami kiadásokat növelni és változatlanul hagyni kívánók képzik.

A függő változónk viselkedését bizonyos szempontok alapján már bemutattuk. Azt is láttuk, hogy a népességen belül kisebbségben vannak azok, akik bármiféle változtatást szeretnének látni az állami kiadásokban, értsük ezalatt azok növelést vagy csökkentését, bár a kisebb államot preferálók száma az elmúlt tíz évben egyértelműen növekedett.

Magyarázó modelljeinkben azt szeretnénk majd megérteni, miért szeretné az emberek egy csoportja mégis az állami kiadások rendszerének (és ezzel együtt az adórendszernek) a megváltozását. Lényegében egy – a többséghez képest a legtöbb állami kiadást érintő területen – kisebbségben lévő csoport „rendhagyó” viselkedését szeretnék megérteni. Magyarázó modelljeink felállításával kétségtelenül nehéz helyzetben vagyunk, mert a megkérdezettek egyenlőtlenül oszlanak meg a függő változó két kategóriája között. Sokan vannak, akik nem változtatnának, és kevesen, akik változtatnának. Bennünket pedig most az emberek kisebb csoportja érdekel azok, akik a többségtől eltérő módon viselkednek.

5.2. Szocio-ökonómiai magyarázóváltozók

A magyarázó változókat több csoportba osztottuk. Egyrészt bevontuk a modellbe a hagyományos szocioökonómiai jellemzőket. Ezek a megkérdezett neme, életkora, iskolai végzettsége és az a településtípus, amelyen a megkérdezett él. Ezeket a változókat már bemutattuk a tanulmány II. fejezetében.

5.3. Az egyes kiadásokkal kapcsolatos preferenciák – hipotézisek

Mielőtt részletekbe menően elméletileg megalapoznánk a hipotéziseinket, illetve mielőtt megmutatnánk, hogy a hipotéziseink milyen kapcsolatban vannak az empirikus eredményekkel, szeretnénk megszerezni feltételezéseinket.

A hipotéziseink bizonyos szempontból az *önérdekből* vezethetők le. Itt arra gondolunk, hogy azok, akiknek magasabb a jövedelmük, kisebb államot szeretnének, mint az alacsony jövedelműek, hiszen ezek az emberek több adót fizetnek, és kevésbé részesülnek az állami támogatásokból. A *jövedelem*, mint magyarázatlehetőség, egy másik kontextusban úgy is felmerülhet, hogy nem pusztán a jelent, hanem a jövőt is figyelembe vesszük. Azt feltételezzük, hogy nem csak az a fontos, kinek-kinek mekkora jövedelme van most, hanem az is, *milyen anyagi körülményekre számít a jövőben*. Azok, akik bár most nem élnek jó módban, de várakozásaik szerint a jövőben jól fognak élni, minden bizonnyal kevésbé lesznek újraelosztás pártiak, mert arra számítanak, hogy ha majd ők gazdagok lesznek, akkor nekik kell majd jövedelmükből nagyobb mértékben finanszírozni az állami támogatásokat. Az önérdek motiválta újraelosztási preferenciák egy további szempontja lehet azt vizsgálni, hogy vajon azok az emberek, aki úgy érzik, az állami támogatásokból sokat *profitálnak*, jobban fogják-e pártolni az állami újraelosztást. Az, hogy ki milyen mértékben jár jól bizonyos támogatásokkal, attól is függ, hogy vannak-e *potyautasok*, olyan emberek, akik nem járulnak ugyan hozzá egy adott intézmény fenntartásához, de mégis részesülnek belőle. Azt feltételezzük tehát, hogy azok az emberek, akik úgy gondolják, hogy az állam a potyautas-magatartást szankcionálja, mivel jobban biztosítva érzik önmagukat arról, hogy nem fognak elesni a profittól, inkább támogatni fogják az állami kiadások növekedését.

Az önérdeken kívül, részben azzal összefüggésben, azt is feltételezzük, hogy az *informáltság* is közrejátszik a preferenciaválasztásban. Azok az emberek, akiket nagyobb adótudatosság jellemez, vagyis tudják mibe is kerül nekik az állami újraelosztás intézményeinek fenntartása, és milyen jogcímeken vonnak le bruttó fizetésükből, vélhetően kevésbé lesznek újraelosztást pártolók.

5.3.1. AZ ADÓTUDATOSSÁG MINT MAGYARÁZÓVÁLTOZÓ

A magyarázóváltozók másik csoportjába olyan változókat válogattunk be, amelyekkel rendre egy-egy hipotézist szerettünk volna tesztelni. Az egyik ilyen az adótudatosság, mint alternatív magyarázat. Itt a tanulmány III. fejezetében már bemutatott adótudatosság indikátorát használtuk. Ennek a változónak az értékei 0, 1, 2, 3 voltak.

5.3.2. A „POUM” HIPOTÉZIS

Egy következő változóval az úgynevezett POUM hipotézist (Prospect Of Upward Mobility, felfelé mobilitással kapcsolatos várakozás) felfelé szerettük volna tesztelni (Benabou – Ok, 2001). Ebben a hipotézisben lényegében arról van szó, hogy azok, akik most szegények nem biztos, hogy azt szeretnék, hogy a gazdagok jövedelméből sokat vonjon el az állam, mert reménykednek abban, hogy egyszer majd ők is gazdagok lesznek, és ebben az esetben az ő jövedelmüket is sok elvonás fogja érni.

Ennek a hipotézisnek a tesztelésére egy olyan változót hoztunk létre, amely különbsége két másik változónak: nevezetesen a jövőbeli és a közelmúltbeli helyzetértékelésé. Kivontuk egymásból annak a képzeletbeli helyzetértékelésnek a pontszámát, amellyel a megkérdezett saját családjának jövőbeli helyzetét értékelte, és azt a pontszámot, amellyel a közelmúltat jellemezte. Ha ez a különbség pozitív, akkor a megkérdezett bízik abban, hogy helyzete javulni fog, ha pedig negatív, akkor pesszimista, nem bízik helyzete javulásában. A változó értéke a következő megoszlást mutatja (5.1. táblázat).

5.1. táblázat A POUM hipotézist mérő változó megoszlása a mintában

A változó értéke	Gyakoriság	%
-3	1	0,05
-2	26	0,93
-1	345	12,12
0	1728	60,73
1	605	21,26
2	125	4,41
3	13	0,47
4	1	0,03
Összesen	2846	100

A táblázatból látható, hogy azok vannak a legtöbben, akik változatlan helyzetre számítanak, ők közel 61%-át képzik a mintának. A pesszimisták aránya 13,1%, míg az optimisták több mint 26%-t teszik ki a megkérdezetteknek. Mivel a POUM hipotézis azokra vonatkozik, akik reménykednek sorsuk javulásban, ezeket hasonlítottuk azokhoz, akik változatlanul képzeltek jövőbeli helyzetüket.

Létrehoztunk egy olyan változót, amely 1-es értéket vett fel akkor, amikor az 5.1. táblázatban bemutatott változónk pozitív volt, nullát pedig az összes többi esetben. Ezzel a kódolással azokat, akik pozitívan néznek a jövőbe, az összes többi mintában szereplő emberhez viszonyítjuk. Az új változót $p2$ -nek neveztük el. A hipotézis alapján azt várnánk, hogy azok, akik pozitívan néznek a jövő elé, kevésbé értenek egyet az állami kiadások növekedésével, mert az egyúttal az adók növekedését is fogja jelenteni. Az 5.2. táblázatból látható, hogy a hipotézis bizonyos kiadási területek esetében beigazolódott. Ezeket a területeket tartalmazó cellákat a táblázatban besatíroztuk. A táblázat utolsó sorában látható, hogy ezeknek a területeknek az esetében negatív érték szerepel. Az utolsó sorban szerepeltettük ugyanis azt a különbséget, amelyet $p2$ 1-es és 0-ás értékeinek különbségeként kaptunk.

A POUM hipotézis minden bizonnyal azért nem bizonyult általánosnak, mert azokat, akik pozitívan néznek a jövő elé azokhoz viszonyítottuk, akik pesszimisták, vagy éppen semlegesek. Tehát egy csoportba soroltuk lényegében két különböző jövőbeli várakozással rendelkező embertípust. Vélhetően azok, akik ugyanúgy vélekednek a közelmúltról mint a jövőről, azok tehát, akik az 5.1. táblázatban 0 értékkel szerepelnek, bizonyos szempontból torzítják a POUM hipotézist. Az 5.3. táblázatban ezért azokat, akik pozitívan néznek a jövőbe azokhoz viszonyítottuk, akik borúlátók a jövő vonatkozásában, azokhoz, akik az 5.1. táblázatban közölt változó alapján negatív értékkel voltak jellemezhetőek. Ezt a változót $p3$ -nak neveztük. Ebben az esetben már több olyan területet is találunk, ahol igaz a POUM hipotézis. Az eredmények alapján azt mondhatjuk, hogy a POUM hipotézis akkor igazán lényeges, amikor a jövő felé optimistákat a jövő felé pesszimistákkal hasonlítjuk össze.

Várakozásaink szerint a POUM hipotézis az állami kiadások csökkentése esetében is releváns. Az eredményeink azonban nem ezt mutatják. Abban az esetben, amikor az optimistákat hasonlítjuk össze a pesszimistákkal, kevesebb olyan területet kapunk, ami megfelelne a hipotézisnek. Ebben az esetben pozitív számokat várunk a táblázatok utolsó soraiban, ahol a POUM hipotézist tesztelő változó 1-es és 0-ás értékeiben mutatkozó különbségeit tüntettük fel a függő változónak, mivel akik csökkenteni szeretnék az állami kiadásokat minden bizonnyal kevésbé optimista beállítottságúak.

A POUM hipotézist érvényességének bemutatott korlátai ellenére szerepeltetni fogjuk a végső modellben, még hozzá abban a formában, amikor az optimistákat hasonlítjuk az

összes többi megkérdezetthez. Döntésünk azzal indokolható, hogy elképzelhető, hogy más változók hatásától megtisztítva a POUM hipotézisre tisztább eredményeket kapunk.

5.2. táblázat A POUM hipotézis tesztelése az állami kiadások növelése terén, amikor az optimistákat a mintában szereplő többi megkérdezettel hasonlíttjuk össze

	Állami működés	Védelem, biztonság	Egészségügy	Családi támogatások	Társadalombiztosítási ellátások	Szociális ellátások	Nyugdíjak	Oktatás, kutatás	Szabadidő, kultúra, vallás	Közlekedés	Környezetvédelem	Gazdaságfejlesztés	Államadósság kezelése
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) a teljes mintában												
	4,7	12,9	56,1	40,3	25,3	27,3	31,9	24,5	5,7	12,3	19,3	13,5	6,2
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) a p2 változó kategóriáiban												
p2=0	5,1	13,5	57,5	41,2	25,3	27,1	33,0	25,1	5,9	13,0	20,2	13,3	6,5
p2=1	4,2	12,3	58,5	42,1	27,1	29,8	32,0	25,8	5,8	11,9	18,8	15,3	6,0
(p2=1)-(p2=0)	-0,9	-1,2	1,0	0,9	1,8	2,7	-1,0	0,7	-0,1	-1,1	-1,4	2,0	-0,5

5.3. táblázat A POUM hipotézis tesztelése az állami kiadások növelése terén, amikor az optimistákat a pesszimistákkal hasonlíttjuk össze

	Állami működés	Védelem, biztonság	Egészségügy	Családi támogatások	Társadalombiztosítási ellátások	Szociális ellátások	Nyugdíjak	Oktatás, kutatás	Szabadidő, kultúra, vallás	Közlekedés	Környezetvédelem	Gazdaságfejlesztés	Államadósság kezelése
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) a teljes mintában												
	4,7	12,9	56,1	40,3	25,3	27,3	31,9	24,5	5,7	12,3	19,3	13,5	6,2
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) a p3 változó kategóriáiban												
p3=0	6,2	13,7	59,5	41,5	26,0	27,1	29,0	28,9	7,1	14,4	24,0	15,6	8,2
p3=1	4,2	12,3	58,5	42,1	27,1	29,8	32,0	25,8	5,8	11,9	18,8	15,3	6,0
(p3=1)-(p3=0)	-2,0	-1,4	-1,0	0,6	1,1	2,7	3,0	-3,1	-1,3	-2,5	-5,2	-0,3	-2,2

5.4. táblázat A POUM hipotézis tesztelése az állami kiadások csökkentése terén, amikor az optimistákat a mintában szereplő többi megkérdezettel hasonlítjuk össze

	Állami működés	Védelem, biztonság	Egészségügy	Családi támogatások	Társadalombiztosítási ellátások	Szociális ellátások	Nyugdíjak	Oktatás, kutatás	Szabadidő, kultúra, vallás	Közlekedés	Környezetvédelem	Gazdaságfejlesztés	Államadósság kezelése
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) a teljes mintában												
	55,4	32,0	13,6	16,4	16,3	19,9	15,7	20,3	35,6	23,9	20,4	24,7	33,4
	Az állami kiadások csökkenését támogatók aránya (%-ban) a p2 változó kategóriáiban												
p2=0	55,4	31,8	14,5	17,0	17,1	21,2	16,5	20,1	35,4	23,2	20,5	25,2	33,9
p2=1	57,9	34,9	13,1	16,5	16,0	19,2	15,3	22,6	38,8	26,5	21,7	24,5	34,1
(p2=1)-(p2=0)	2,5	3,1	-1,4	-0,5	-1,1	-2,0	-1,2	2,5	3,4	3,3	1,2	-0,7	0,2

5.5. táblázat A POUM hipotézis tesztelése az állami kiadások csökkentése növelése terén, amikor az optimistákat a pesszimistákkal hasonlítjuk össze

	Állami működés	Védelem, biztonság	Egészségügy	Családi támogatások	Társadalombiztosítási ellátások	Szociális ellátások	Nyugdíjak	Oktatás, kutatás	Szabadidő, kultúra, vallás	Közlekedés	Környezetvédelem	Gazdaságfejlesztés	Államadósság kezelése
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) a teljes mintában												
	55,4	32,0	13,6	16,4	16,3	19,9	15,7	20,3	35,6	23,9	20,4	24,7	33,4
	Az állami kiadások csökkenését támogatók aránya (%-ban) a p3 változó kategóriáiban												
p3=0	58,7	32,9	17,6	22,3	21,3	25,8	21,5	19,9	35,0	23,4	17,7	25,5	33,1
p3=1	57,9	34,9	13,1	16,5	16,0	19,2	15,3	22,6	38,8	26,5	21,7	24,5	34,1
(p3=1)-(p3=0)	-0,8	2,0	-4,5	-5,8	-5,3	-6,6	-6,2	2,7	3,8	3,1	4,0	-1,0	1,0

5.3.3. VÁRHATÓ NYERESÉGEK AZ ÚJRAELOSZTÁS KAPCSÁN

Ebben a fejezetben egy, a legtöbb esetben feltételezett, de nem mindig tesztelt, magyarázatot tesztlünk az újraelosztási preferenciák terén. Az újraelosztási preferenciákat magyarázhatjuk a hagyományos gazdagság-szegénység dimenzió alapján. Így nyilvánvalóan a gazdag emberek kevésbé lesznek újraelosztás pártiak, mint a szegények. A gazdagok ugyanis az állam közbeavatkozása nélkül, közvetlenül is, meg tudják vásárolni a piacon azokat a szolgáltatásokat, amelyeket a szegények az államtól várnak. A POUM hipotézis már egy lépéssel tovább megy a gazdagság-szegénység dimenzión. A hipotézis alapján azt sejtjük, hogy nem csak az a fontos *most* ki gazdag vagy szegény, hanem az is, hogy ki *reméli* azt, hogy a jövőben gazdag lesz, vagy akár szegény. Most tesztelendő hipotézisünkben szeretnénk egy lépéssel tovább menni a POUM hipotézisen. Azt gondoljuk – lényegében a POUM hipotézis alapján –, hogy nem csak az a fontos az újraelosztási preferenciák megértésénél, hogy az emberek miként ítélik meg jövőbeli helyzetüket, hanem az is, miként ítélik meg jövőbeli nyereségeiket vagy veszteségeiket. Amikor ugyanis valaki arról dönt, hogy szeretne-e gondoskodó államot, azt is mérlegeli, hogy azok a típusú gondoskodások, amelyeket az állam nyújt vajon érintik-e őt. Ha érintik az illetőt az állami kiadások, nyereséges pozícióba juttatják, hiszen az általa – és mások által is – befizetett adót visszakapja állami támogatások formájában. Lényegében nagyobb a nyeresége, mint a költségei. Mindezek alapján hasznosnak fogja tartani az állami újraelosztást. Az az ember pedig, aki úgy érzi, az állami kiadások nem őt érintik, lényegében ahhoz járul hozzá, hogy az állam az ő adójával más embereket támogasson.

A nyereség, költség és hasznosság fogalmai egyrészt megnyitják az utat a hipotézis olsoni alapokra való helyezésére. Az Olsonra való utalás játékelméleti konstellációra utalna. A rendelkezésünkre álló adatbázis azonban nem engedi meg a probléma játékelméleti végiggondolását. Ugyanakkor nem ennek az elemzésnek a keretei között, hanem a későbbiekben célunk a probléma ilyen irányú elemzése is. A lehetséges olsoni párhuzamot most csak vázlatosan egy lábjegyzetben fejtjük ki.⁸

⁸ Olson egy kollektív jószág hasznát (H) a kollektív jószág által biztosított nyereség (\bar{E}) és fenntartására fordított költség (K) különbségeként határozza meg ($H = \bar{E} - K$). Mindhárom fogalom egyéni – individuális – és csoportos megközelítésben is létezik. Egyéni haszon (H_i) például a kollektív jószág hasznossága egy adott egyénre nézve, vagyis az hogy a kollektív jószág összes hasznából (H_{cs}) mennyire részesedik az adott individuum. Ebből látható, hogy az egyéni hasznosságok eredője az adott jószág csoport számára vett hasznossága: $H_{cs} = \sum_i H_i$, ahol n a csoport tagjainak száma. Olson a továbbiakban úgy érvel, hogy H_i csak abban az esetben létezik, ha $\bar{E} > K_i$, ez teljesen triviális, hiszen $H_i = \bar{E} - K_i$. Az egyenlőtlenség teljesülése esetén mondhatjuk azt, hogy a kollektív jószág fennmarad, mivel ebben az esetben a kollektív jószág biztosításából származó személyes nyereség meghaladja a jószág megszerzésével járó költségeket (Olson, 1997: 39). A $H_i = \bar{E} - K_i$ egyenletből K_i -t kezelhetjük az adóknak, mint a kollektív jószág fenntartásához szükséges egyéni hozzájárulás. A későbbi elemzéseknek, mivel K_i ismert, \bar{E} -re kell vonatkoznia, vagyis arra, mitől függenek az egyéni nyereségek.

Hipotéziseink tesztelésére két változót hoztunk létre. Nézzük először az első jelzőszámot, amely azt méri, hogy válaszadónk mennyire érzi úgy, hogy az állami kiadások őt érintik. Az Állam és polgárai kérdőív megkérdezte a válaszadókat, hogy saját megítélésük szerint hol helyezkednek el a társadalomban, vagyis a társadalom melyik kvintilisében tartoznak. Ezek után arra is megkértük az embereket, mondják meg, szerintük melyik kvintilist éri a legtöbb állami támogatás. Abban az esetben, ha a megkérdezettek azt a kvintilist jelölték meg a legkedvezményezettebbnek, amelybe önmagukat sorolták, új változónk, amely a *nyer* nevet viselte, 1-es értéket vett fel, az összes többi esetben pedig 0-t. A mintákban mindössze 15% tartja magát nyereségesnek, 85% pedig nem, ha a nyereségességet a megjelölt módon definiáljuk. Amennyiben hipotézisünk helyes, az állami kiadások növelésével inkább egyet fognak érteni, akik önmagukat nyereségesnek tartják, és kevésbé fognak egyetérteni az adók csökkentésével.

Az 5.6. táblázat visszaigazolni látszik hipotézisünket. Azok, akik önmagukat az állami kiadások terén kedvezettként gondolják el, inkább szeretnék növelni az állami kiadásokat, szemben azokkal, akik nem várnak nyereséget az újraelosztástól. Az 5.7. táblázat azonban váratlan eredményeket hoz. Azok, akik nyereséget várnak el, szinte minden területen az adók csökkenését szeretnék. Az, hogy mi lehet a jelenség hátterében hosszabb vizsgálatot igényelne. Esetleg azok az emberek, akik nyereségesnek tartják magukat, kevésbé adótudatosak. A felemás végeredmények ellenére, kíváncsiak vagyunk arra, hogy a többi változóval együtt szerepeltetve, igazolódni fog-e a nyereségességről vagy önérdekről megfogalmazott hipotézisünk. Ezért a *nyer* nevű változót is szerepeltetjük majd a végső magyarázó modellben.

Az, hogy ki mennyire vár nettó nyereséget, azzal is összefüggésben lehet, hogy mennyire van szankcionalizálva az úgynevezett potyautas mentalitás, vagyis az, hogy valaki egy adott jószág fenntartásához ugyan nem járul hozzá, mégis szeretne részesülni a jószág által biztosított nyereségekből. Nézzük tehát most a másik változónkat, amelyet azért hoztunk létre, hogy megláthassuk, vajon az emberek mennyire tartják szankcionálva a potyautas mentalitást. A kérdezés során megkérdezetteinket több képzeletbeli szituációba helyeztük. Az egyik ilyen szituációban arra kértük, mondják meg, milyen büntetésre számíthat az, aki feketén dolgozik és lebukik. Azokat, akik erre a *komoly pénzbírással*, vagy *ennél is súlyosabb büntetéssel* válaszoltak, 1-gyel kódoltuk; a többieket 0-val (azokat, akik szerint csak figyelmeztetés vagy enyhe pénzbírság róható ki az ilyen viselkedés után). Az így létrejött *szankc* elválasztja egymástól azokat az embereket, akik tartanak a potyautas magatartás szankcionálásától azoktól, akik nem tartanak ettől. Az így létrehozott változónk szerint a népesség 37,7%-ban fél a potyautas magatartás szankcionálásától, 62,3%-ban

pedig nem. Feltételezésünk szerint, azok akik félnek a szankcionálástól – úgy gondolják a potyautasok szankcionálva lesznek – biztosítva érzik magukat arról, hogy részesülni fognak abból, amihez hozzájárulnak. Vagyis ezek az emberek úgy gondolják, a szankciók megvédik őket a potyautasoktól, így garantálva érzik, hogy egyéni hozzájárulásaik nem vesznek kárba. Ennek a gondolatnak alapján valószínű, hogy az állami kiadások növekedését inkább fogják támogatni, csökkenését pedig kevésbé fogják preferálni azok, akik súlyos szankcionálásra számítanak a potyautas magatartás kapcsán.

A hipotézis tesztelését az 5.8. és 5.9. táblázatokban végeztük el. Az 5.8. táblázat visszaigazolta feltevésünket, az 5.9. táblázat azonban megcáfolta. Mivel azonban a szankcióktól félők és nem félők között nagyobb a pozitív különbség az állami kiadások növelése területén a hipotézisünknek megfelelően, mint amekkora a negatív különbség ugyanezen két csoport között a kiadások csökkentése területén – ami ellenkezik várakozásainkkal –, a hipotézist az állami kiadások növelése estében elfogadjuk. A végső magyarázó modellben is szerepeltetni fogjuk ezt a változót, mivel elképzelhető, hogy a többi változóval együtt szerepeltetve pontosabban fogjuk látni azt, amit a szankciókra vonatkozó hipotézis alapján sejtünk.

5.6. táblázat Az állami kiadások növelése és a *nyer* nevű változó kapcsolata

	Állami működés	Védelem, biztonság	Egészségügy	Családi támogatások	Társadalombiztosítási ellátások	Szociális ellátások	Nyugdíjak	Oktatás, kutatás	Szabadidő, kultúra, vallás	Közlekedés	Környezetvédelem	Gazdaságfejlesztés	Államadósság kezelése
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) a teljes mintában												
	4,7	12,9	56,1	40,3	25,3	27,3	31,9	24,5	5,7	12,3	19,3	13,5	6,2
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) a nyer változó kategóriáiban												
nyer=0	4,6	12,4	55,2	40,2	24,9	26,6	31,6	24,4	5,9	12,5	19,3	13,5	6,3
nyer=1	5,5	16,1	61,6	42,4	27,9	30,7	34,4	25,6	4,4	11,1	18,9	13,2	6,1
(nyer=1)-(nyer=0)	0,9	3,7	6,4	2,2	3,0	4,1	2,8	1,2	-1,5	-1,4	-0,4	-0,3	-0,2

5.7. táblázat Az állami kiadások csökkentése és a *nyer* nevű változó kapcsolata

	Állami működés	Védelem, biztonság	Egészségügy	Családi támogatások	Társadalombiztosítási ellátások	Szociális ellátások	Nyugdíjak	Oktatás, kutatás	Szabadidő, kultúra, vallás	Közlekedés	Környezetvédelem	Gazdaságfejlesztés	Államadósság kezelése
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) a teljes mintában												
	55,4	32,0	13,6	16,4	16,3	19,9	15,7	20,3	35,6	23,9	20,4	24,7	33,4
	Az állami kiadások csökkenését támogatók aránya (%-ban) a nyer változó kategóriáiban												
nyer=0	55,0	31,9	12,9	15,7	15,9	19,4	14,7	20,3	34,8	23,5	19,9	24,6	33,2
nyer=1	57,3	32,5	17,8	19,5	18,3	22,5	20,4	20,2	39,8	25,5	22,5	25,4	33,9
(nyer=1)-(nyer=0)	2,3	0,6	4,9	3,8	2,4	3,1	5,7	-0,1	5,0	2,0	2,6	0,8	0,7

5.8. táblázat Az állami kiadások növelése és a *szankc* nevű változó kapcsolata

	Állami működés	Védelem, biztonság	Egészségügy	Családi támogatások	Társadalom-biztosítási ellátások	Szociális ellátások	Nyugdíjak	Oktatás, kutatás	Szabadidő, kultúra, vallás	Közlekedés	Környezet-védelem	Gazdaságfejlesztés	Államadósság kezelése
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) a teljes mintában												
	4,7	12,9	56,1	40,3	25,3	27,3	31,9	24,5	5,7	12,3	19,3	13,5	6,2
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) a szankc változó kategóriáiban												
szankc=0	4,3	12,1	51,4	36,8	24,1	25,6	29,9	22,9	5,5	11,2	17,8	13,3	6,0
szankc=1	5,4	14,3	63,8	46,1	27,4	30,1	35,2	27,2	6,0	14,0	21,7	13,9	6,6
(szankc=1)-(szankc=0)	1,1	2,2	12,4	9,3	3,3	4,5	5,3	4,3	0,5	2,8	3,9	0,6	0,6

5.9. táblázat Az állami kiadások csökkentése és a *szankc* nevű változó kapcsolata

	Állami működés	Védelem, biztonság	Egészségügy	Családi támogatások	Társadalom-biztosítási ellátások	Szociális ellátások	Nyugdíjak	Oktatás, kutatás	Szabadidő, kultúra, vallás	Közlekedés	Környezet-védelem	Gazdaságfejlesztés	Államadósság kezelése
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) a teljes mintában												
	55,4	32,0	13,6	16,4	16,3	19,9	15,7	20,3	35,6	23,9	20,4	24,7	33,4
	Az állami kiadások csökkenését támogatók aránya (%-ban) a szankc változó kategóriáiban												
szankc=0	54,9	32,4	13,1	16,4	16,1	18,7	15,0	19,8	36,2	23,8	20,5	25,2	33,9
szankc=1	56,3	31,6	14,5	16,4	16,6	21,8	16,8	21,2	34,6	24,1	20,2	24,0	32,3
(szankc=1)-(szankc=0)	1,4	-0,8	1,4	0,0	0,5	3,1	1,8	1,4	-1,6	0,3	-0,3	-1,2	-1,6

5.4. Az egyes kiadásokkal kapcsolatos preferenciák magyarázó modellje

Az eddigiekben rengeteg oldalról körüljártuk azt, hogy mivel magyarázható, ha valaki az állami kiadások növelését szeretné, és azt is kimutattuk, mivel hozható kapcsolatba, ha valaki az állami kiadások csökkentését szeretné. Előzetes várakozásainkat bizonyos esetekben alátámasztották az adatok, más esetekben megcáfoltuk hipotéziseinket az adatok alapján. Nehéz dolgunk van akkor, amikor az állami kiadások változtatást szeretnénk magyarázni, mert a népesség kis része preferálna bármiféle változtatást, legyen az akár a kiadások növelése, akár azok csökkentése.

Mielőtt a modell adatait bemutatnánk, röviden összefoglaljuk az egyes magyarázóváltozók lehetséges értékeit:

	Dummy Változók	Lehetséges értékek	
Életkor	ekor6_2	1=30-39	0=többi kategória
	ekor6_3	1=40-49	0=többi kategória
	ekor6_4	1=50-59	0=többi kategória
	ekor6_5	1=60-69	0=többi kategória
	ekor6_6	1=70+	0=többi kategória
Iskola	szakmun	1=szakmunkás	0=többi kategória
	erett	1=érettségi	0=többi kategória
	felso	1=felsőfokú	0=többi kategória
Jövedelem	jov_med2	1=50-80%	0=többi kategória
	jov_med3	1=80-120%	0=többi kategória
	jov_med4	1=120-200%	0=többi kategória
	jov_med5	1=+200%	0=többi kategória
Gyerekszám	gyerek1	1=egy gyerek	0=többi kategória
	gyerek2	1=két gyerek	0=többi kategória
	gyerek3	1=három gyerek	0=többi kategória
Gazdasági aktivitás	gkat1	1 = alkalmazott	0 = a többi kategória
	gkat2	1 = önálló vállalkozó	0 = a többi kategória
	gkat3	1 = munkanélküli	0 = a többi kategória
	gkat4	1 = nyugdíjas	0 = a többi kategória
Településtípus	bp	1= Budapest	0 = a többi kategória
	megyesz	1 = megyeszékhely	0 = a többi kategória
	varos	1 = város	0 = a többi kategória
Nem	nem	0=férfi	1=nő
Jövőre vonatkozó várakozások	p2	0=pesszimista	1=optimista
Újraelosztás nyertese	nyer	0=veszteséges	1=nyereséges
Potyautas szankció	szankc	0=nem fél a szankciótól	1=fél a szankciótól
Adótudatosság		0,1,2,3	

A hipotéziseink pedig a következők voltak:

- Adótudatosság: az, aki adótudatos, kisebb valószínűséggel növeli az állami kiadásokat.
- Az alacsonyabb jövedelműek nagyobb valószínűséggel növelnék az állami kiadásokat.
- POUM: Aki reméli, hogy felfelé mozdul el, kevésbé valószínű, hogy szeretné növelni az állami kiadásokat
- Nyereségesség: Akik önmagukat nyereségesnek tartják, valószínűbb, hogy növelnék az állami kiadásokat.
- Szankcionálás: Akik félnek a szankcionálástól, valószínűbb, hogy növelnék az állami kiadásokat.

Az eredményeinket az 5.10. táblázat tartalmazza. A táblázat felépítését tekintve már ismerős a 3.8. és 3.9. táblázatok miatt. A táblázat elején – annak első blokkjában – az olvasható, hogy azok, akik az állami kiadások növelését szeretnék, a minta hány százalékát képzik. Ez a sor a függő változónk eloszlásáról ad visszajelzést. Magyarázó modellünk arra vonatkozik, hogy az állami kiadások területei szerint miért van a népességen belül a megadott százalékban olyan ember, aki az állami kiadások növelését szeretné.

A táblázat következő blokkjában a függő változóra illesztett modell tulajdonságai láthatóak. A *szignifikancia* sorában található az olvasható, hogy a modell által kimutatott eredmények csak a véletlennek köszönhetőek, vagy szisztematikus – a független változóban tömörített – okokra vezethetőek vissza. A táblázatban csak azokat a modelleket szerepeltettük, amelyek legalább $p=0,05$ szinten (vagy annál kisebb mértékben) szignifikánsak voltak. A *Nagelkerke-féle R^2* azt mutatja meg, hogy a modellekkel mekkora részét tudtuk megmagyarázni az adatoknak. A táblázatból látható, hogy az állami működés, illetve a védelem és biztonság területét érintő állami kiadások növelésére illesztett modellen kívül, egyik modell sem a véletlen műve. Az is látható, hogy a független változók bevonásával továbbra is viszonylag kis részét tudjuk megérteni annak, miért szeretnének az emberek az állami kiadások növelését az adott területeken. A legjobb magyarázóerővel rendelkező modellt a nyugdíjakra fordított állami kiadások növelésére sikerült illeszteni, itt majdnem 15%-ban tudtuk megérteni az általunk bevont magyarázóváltozókkal azt, hogy miért szeretnék az emberek az állami kiadások növelését.

A táblázat következő – harmadik blokkjában – az olvashatjuk ki, hogy hány százalékkal változik a függő változó 1-gyel kódolt kategóriájába tartozás esélye a független változó egységnyi növekedésére. Esélyen itt is az ún. „odds”-ot értjük, vagyis ha a függő változó 1-

gyel kódolt kategóriájába tartozás valószínűsége p , akkor $p/(1-p)$ mennyiséget. Itt minden egyes becsült paramétert szerepeltettünk a táblázatban, azokat azonban, amelyek legalább $p=0,05$ szinten szignifikánsak voltak szürkére satíroztuk be. Mivel a településtípus és a gazdasági aktivitás kategóriáit a modellbe való beléptetés előtt dummy változókká alakítottuk át, egy kategória redundáns információt fejezett ki mindkét esetben. Ezeket a kategóriákat (az életkor esetében a 18-29 évesek, az iskolai végzettség esetében a legfeljebb 8 általános iskolai osztályt végzettek, a jövedelem esetében a medián 50%-nál kevesebbel rendelkezők, a gazdasági aktivitás esetében az egyéb inaktívok, a településtípus esetében pedig a községben élők) a program kihagyta. A táblázatból látható, hogy a hagyományos szocio-ökonómiai változók viszonylag jól magyaráznak. Ezt abból tudjuk, hogy viszonylag sok cellát satírozhattunk be szürkére, tehát ezek a paraméterek a választott p -érték mellett szignifikáns eredményeket adtak.

A szocio-ökonómiai változók jelentősebbnek bizonyulnak, mint azok a változók, amelyekben a hipotéziseinket teszteltük. A hipotéziseket tesztelő változók esetében több a satírozatlan cella. Látható, hogy és a nyereségességet tesztelő hipotézis a többi változóval együtt szerepeltetve nem igazolódik. A POUM hipotézisre (p_2 változó) közlekedés területén kaptunk érvényes választ. A válasz egyben megfelel annak, amit hipotézisünk alapján sejtettünk. A potyautas-magatartás szankcionálására vonatkozó hipotézisünk bizonyos területek esetében visszaigazolódt, és az kaptuk, amit a hipotézis alapján vártunk. Akik félnek a szankcionálástól, valószínűbb, hogy növelnék az állami kiadásokat. Az adótudatosságról megfogalmazott hipotézisünk is kaptunk érvényes válaszokat, itt azonban az oktatás területén eltérő eredményt kaptunk attól, amit a hipotézisben megfogalmaztunk. Az adótudatosság – ha azt a bruttó fizetésből történő levonások ismeretével definiáljuk – várakozásaink szerint negatív kapcsolatban kell legyen az állami kiadások növelésének vágyával. A nyugdíjak és az államadósság kezelése esetében igazolódt is ez a várakozásunk. Az oktatás esetében azonban minél adótudatosabbak az emberek, annál nagyobb eséllyel szeretnék az oktatási kiadások növelését.

Nézzük most meg, az általunk választott magyarázóváltozók milyen kapcsolatban vannak azzal, hogy valaki az állami kiadások csökkentését szeretné. Ezeket az eredményeket a 22. táblázatban összegeztük. Az 5.11. táblázat felépítését tekintve teljesen ugyanúgy strukturált, mint az 5.10. táblázat.

Hogyan tudjuk magyarázni tehát az állami kiadások csökkentésének vágyát a kiválasztott magyarázóváltozókkal? Az 5.11. táblázatot szemlélve látszik, hogy mások azok az állami kiadásra vonatkozó területek, amelyeket az általunk választott szignifikanciaszint mellett tudunk valamilyen szisztematikus tényezővel megmagyarázni. Ha a *Nagelkerke-féle* R^2

mutatókat összehasonlítjuk az állami kiadások növelésének területeire vonatkozó R^2 mutatóval, látható, hogy az állami kiadások csökkenésének preferálást kevésbé tudjuk magyarázni a kiválasztott magyarázóváltozókkal.

Ami azonban kutatásunk szempontjából lényeges eredmény, hogy a POUM hipotézisünkre néhány terület esetében várakozásainknak megfelelő választ kapunk. Azok, akik úgy érzik, hogy a jövőben jobb körülmények között fognak élni, mint most élnek, a szociális ellátások és a nyugdíjak területén inkább szeretnék csökkenteni az állami kiadásokat. Az adótudatosság esetében a várakozásainknak megfelelő eredményeket kapunk a családi támogatások és a gazdaságfejlesztés területén. A szocio-ökonómiai változók esetében a leginkább a településtípus alapján különíthetünk el csoportokat a megkérdezettek között.

5.10. táblázat Az állami kiadások növelésére vonatkozó magyarázó modellek

	Állami működés	Védelem, biztonság	Egészségügy	Családi támogatások	Társadalombiztosítási ellátások	Szociális ellátások	Nyugdíjak	Oktatás, kutatás	Szabadidő, kultúra, vallás	Közlekedés	Környezetvédelem	Gazdaságfejlesztés	Államadósság kezelése
	Az állami kiadások növelését támogatók aránya (%-ban) a teljes mintában												
	4,7	12,9	56,1	40,3	25,3	27,3	31,9	24,5	5,7	12,3	19,3	13,5	6,2
	Az állami kiadások növelését támogatók regressziós becslése, a modell adatai												
-2 Loglikelihood			2267,325	2358,989	2057,225	2082,825	2056,038	2027,738	824,755	1391,916	1773,522	1452,683	773,474
Chi négyzet			64,681	86,742	39,302	41,900	198,283	73,460	30,255	40,252	59,392	39,416	45,542
Szignifikancia			0,000	0,000	0,001	0,000	0,000	0,000	0,017	0,001	0,000	0,001	0,000
Nagelkerke féle R2			0,049	0,064	0,032	0,033	0,147	0,058	0,044	0,040	0,051	0,039	0,069
	Az állami kiadások növelését támogatók regressziós becslése, a paraméterek adatai (100*(Exp B-1))												
ekor6_2			-0,284	66,442	39,292	42,599	31,640	-2,028	29,728	-26,381	21,783	31,874	-12,920
ekor6_3			-11,431	-8,858	18,778	42,500	60,642	-11,703	-22,124	-49,860	8,330	1,288	-46,267
ekor6_4			-7,650	-18,021	52,673	5,350	165,104	-23,856	-19,001	-49,991	27,755	47,771	-75,737
ekor6_5			-2,261	-15,566	55,105	39,548	170,714	-24,724	-34,911	-60,467	31,752	65,969	-28,024
ekor6_6			-2,689	5,214	67,355	39,644	164,333	-8,916	-29,977	-57,297	74,255	145,955	-52,119
szakmun			-6,584	31,679	-14,016	-32,514	4,945	-5,053	23,486	-6,003	-14,870	6,625	-20,690
erett			-12,806	-10,174	3,814	-5,926	-15,080	54,850	93,003	48,674	18,841	6,890	46,914
felso			-5,145	-0,338	-1,306	-31,130	-20,510	116,727	223,551	30,303	12,710	49,874	19,024
jov_med2			-13,650	-32,698	-4,122	-11,890	35,302	-10,489	96,230	-20,301	-25,815	32,425	-34,503
jov_med3			-5,668	-38,476	-22,657	-31,327	29,855	-20,670	0,930	-27,312	-11,477	6,150	-48,958
jov_med4			-30,923	-47,247	-29,491	-30,289	4,893	-15,956	16,895	-37,262	-23,706	7,645	-39,052
jov_med5			-12,474	-30,603	-3,315	-27,621	28,690	17,055	-59,609	-27,924	12,829	66,875	-49,548
gyerek1			-2,827	23,250	-13,820	-8,569	11,444	6,427	-28,209	-23,879	-18,553	1,017	22,775
gyerek2			-7,405	51,430	3,446	-3,426	10,305	52,117	-9,388	5,225	7,926	42,296	193,716
gyerek3			8,388	63,036	-6,928	-1,121	-7,603	64,490	-33,185	-1,573	-1,842	9,682	7,254
gkat1			-12,895	-15,014	0,321	-14,965	-47,795	-7,158	-4,641	4,084	-5,232	-31,645	-0,437
gkat2			-56,018	-43,344	-23,430	-47,601	-65,785	-53,788	-13,604	-50,070	-26,996	-47,385	13,111

	Állami működés	Védelem, biztonság	Egészségügy	Családi támogatások	Társadalombiztosítási ellátások	Szociális ellátások	Nyugdíjak	Oktatás, kutatás	Szabadidő, kultúra, vallás	Közlekedés	Környezetvédelem	Gazdaságfejlesztés	Államadósság kezelése
gkat3			-45,052	-50,847	-0,198	-15,804	-69,403	-57,726	-54,375	-7,298	-30,682	41,649	-17,051
gkat4			-26,607	-13,505	-9,561	-13,877	5,402	11,566	57,891	54,752	13,940	-40,090	55,951
bp			10,736	90,258	48,503	67,346	125,999	-9,843	-12,425	22,192	142,721	13,270	94,890
megyesz			42,528	63,132	-30,035	-1,654	9,304	0,950	-13,332	36,962	96,102	36,616	75,850
varos			62,015	96,362	-30,375	-15,227	3,742	23,851	-51,849	30,251	94,633	-17,933	-35,216
Nem			33,033	23,629	-8,760	4,614	-8,479	-17,610	-45,647	-26,563	-23,571	-40,030	-12,239
p2			-6,417	-3,792	13,770	14,714	10,639	-4,139	-5,312	-29,595	0,355	22,286	-24,301
nyer			29,353	-9,188	-0,046	5,045	-5,028	20,096	-14,183	-13,659	-25,741	-0,024	-17,050
szankc			44,073	38,962	19,430	14,823	21,320	2,726	8,593	13,999	17,265	4,545	9,423
Adótudatosság			-4,748	0,089	-4,638	-13,577	-15,853	20,202	-7,206	-3,180	9,750	13,954	-29,888
Konstans			85,010	-40,641	-55,812	-31,593	-62,159	-74,931	-91,458	-66,679	-84,786	-89,276	-82,730

Megjegyzés: A modellek közül csak azokat szerepeltettük, amelyek legalább $p=0,05$ szinten szignifikánsak voltak, a szírozott cellák legalább $p=0,05$ szinten szignifikáns szinten szignifikáns paraméterekre utalnak.

5.11. táblázat Az állami kiadások csökkenésére vonatkozó magyarázó modellek

	Állami működés	Védelem, biztonság	Egészségügy	Családi támogatások	Társadalombiztosítási ellátások	Szociális ellátások	Nyugdíjak	Oktatás, kutatás	Szabadidő, kultúra, vallás	Közlekedés	Környezetvédelem	Gazdaságfejlesztés	Államadósság kezelése
	Az állami kiadások csökkentését támogatók aránya (%-ban) a teljes mintában												
	55,4	32,0	13,6	16,4	16,3	19,9	15,7	20,3	35,6	23,9	20,4	24,7	33,4
	Az állami kiadások csökkentését támogatók regressziós becslése, a modell adatai												
-2 Loglikelihood	2164,986	2235,485		1607,433	1627,416	1789,223	1554,712	1802,882		1969,821	1831,283	2009,390	
Chi négyzet	47,287	40,566		60,807	45,239	59,710	57,005	62,312		64,055	61,926	41,472	
Szignifikancia	0,009	0,045		0,000	0,015	0,000	0,001	0,000		0,000	0,000	0,037	
Nagelkerke féle R2	0,037	0,032		0,056	0,042	0,052	0,054	0,054		0,053	0,053	0,034	
	Az állami kiadások csökkentését támogatók regressziós becslése, a paraméterek adatai (Exp B)												
ekor6_2	21,416	-29,936		-16,590	-16,860	-27,539	-13,558	25,464		8,007	3,786	-13,931	
ekor6_3	18,012	4,166		-15,416	-15,403	-24,335	18,789	42,387		-29,302	3,905	-25,624	
ekor6_4	-2,969	-11,249		-5,113	-6,538	-5,733	51,417	7,947		-7,919	-0,765	-18,602	
ekor6_5	-14,667	0,591		-20,682	4,323	-18,070	11,836	-12,108		-17,002	-23,204	-18,843	
ekor6_6	8,871	30,890		37,217	-5,301	-22,588	54,391	5,413		8,611	-0,640	-11,826	
szakmun	-13,092	-4,434		-42,800	-13,180	-45,429	-40,101	-34,612		-17,767	-40,176	-26,859	
erett	8,827	1,005		-32,148	-1,769	-30,916	-34,921	-26,154		4,024	-8,889	-24,256	
felso	-12,628	-8,525		-26,011	27,058	-32,686	-24,401	-5,700		2,794	-8,022	-11,233	
jov_med2	1,556	-17,256		-0,415	33,983	46,518	16,217	-34,238		30,689	10,314	11,199	
jov_med3	-18,821	-16,328		33,428	73,220	93,826	52,041	-11,243		40,074	58,349	16,070	
jov_med4	-8,859	-1,232		8,385	66,121	90,719	34,549	-20,221		28,821	25,476	14,186	
jov_med5	41,390	-19,282		-8,196	12,401	57,383	9,454	-29,525		89,101	8,495	24,861	
gyerek1	-8,082	-20,051		-3,045	-10,318	0,492	1,802	-25,709		-22,479	-11,412	-22,117	
gyerek2	1,618	-11,056		-7,171	-10,813	0,567	-5,709	-33,286		-24,939	-15,794	13,297	
gyerek3	-10,262	7,512		44,074	53,118	74,980	34,961	-13,150		16,882	-9,873	-8,002	
gkat1	-7,466	-7,516		-13,020	-13,951	-20,214	-10,928	-4,675		-14,718	-4,515	7,015	
gkat2	-42,193	-29,761		-21,529	-42,856	-27,313	-4,917	42,210		-10,946	-18,452	-13,838	

	Állami működés	Védelem, biztonság	Egészségügy	Családi támogatások	Társadalombiztosítási ellátások	Szociális ellátások	Nyugdíjak	Oktatás, kutatás	Szabadidő, kultúra, vallás	Közlekedés	Környezetvédelem	Gazdaságfejlesztés	Államadósság kezelése
gkat3	-6,600	23,909		15,967	15,948	43,860	-6,841	22,136		164,827	13,422	104,659	
gkat4	4,684	-22,340		-15,364	-21,575	-24,737	-1,211	-11,997		-28,211	-16,980	-8,096	
bp	-21,142	22,018		74,419	62,583	94,387	31,809	22,940		22,818	65,076	31,448	
megyesz	-40,341	40,029		19,933	-2,428	10,052	-18,415	35,815		23,998	18,598	-2,168	
varos	-48,142	-19,816		140,093	80,603	54,810	76,298	149,356		108,042	115,037	28,147	
Nem	-11,259	-6,855		7,098	-5,805	-13,232	6,661	-1,506		-12,323	-14,874	-21,248	
p2	-6,764	-0,220		30,330	29,353	41,717	39,024	-8,235		-4,294	18,873	20,675	
nyer	-0,974	15,676		-8,012	2,916	3,619	-14,895	36,369		3,818	3,899	15,233	
szankc	11,337	10,323		10,260	-2,399	-5,703	-1,849	-5,387		3,008	16,752	12,053	
Adótudatosság	-1,937	4,061		17,808	-5,708	-4,773	5,565	0,750		-2,991	8,488	17,402	
Konstans	-8,855	111,677		205,989	238,247	253,439	249,056	330,615		153,362	129,727	123,462	

Megjegyzés: A modellek közül csak azokat szerepeltettük, amelyek legalább $p=0,05$ szinten szignifikánsak voltak, a satírozott cellák legalább $p=0,05$ szinten szignifikáns szinten szignifikáns paraméterekre utalnak.

5.5. Az állami újraelosztással kapcsolatos általános beállítottságok (*Tóth István György*)

Az állami kiadások egyes tételeivel kapcsolatos preferenciák elemzése után ebben a fejezetben az állami újraelosztással kapcsolatos általános attitűdöket elemezzük. Az attitűdök mérésére abból a kérdéssorból készítünk egy az állami újraelosztás iránti keresletet mérő indexet, amelyben egyes területeken az állam versus piac opciókat kellett értékelniük a megkérdezetteknek. Az un. redisztribúciós index képzése ugyanúgy történt, ahogy azt a 4.1. fejezetben leírtuk: a munkanélküliségi biztosítás, a jövedelem újraelosztás, a felsőoktatás-finanszírozás, a hazai termelés illetve a mezőgazdaság támogatása illetve az állami vállalatok privatizálása kapcsán külön-külön felhúzott négyfokú skálák mentén történő egyetértés adta meg azokat az egyes pontokat, amelyeknek az összegzése révén a képzett index kialakult. Ez adja a kialakított modellek magyarázandó változóját.

Az újraelosztással kapcsolatos preferenciák magyarázatára egyszerű többváltozós OLS regressziós modelleket futtattunk. A modellek abban különböznek egymástól, hogy a magyarázó változók mely csoportjait vonják be az elemzésbe. Az eredményeket az 5.12. táblázat mutatja be.

Az alapmodell csak a kontrollváltozókat tartalmazza. Ide a megkérdezett neme, életkora (tízéves kohorszokban), iskolai végzettsége (négy iskolai szinten) mellett a lakóhely településtípusa (három kétértékű változó Budapestre, városra és falura, a megyeszékhely kategória kihagyásával) kerültek be, valamint a kérdőív típusa (aszerint, hogy a kérdőív elején vagy a végén szerepelt az állami újraelosztással kapcsolatos kérdésblokk). Az alapmodellben zömmel a várt összefüggéseket találjuk: (egyéb tényezők változatlansága mellett) az iskolázottság gyakorol legnagyobb hatást (még hozzá negatívát, tehát minél magasabb a kérdezett iskolázottsági szintje, annál kisebb a redisztribúció iránti kereslete). A települési lejtőn egy sajátos U alakú összefüggés látszik, a budapestiek és a falusiak esetében kisebb, a városiak esetében pedig nagyobb az újraelosztási index értéke. Érdeemes kiemelni, hogy az életkor hatása nem szignifikáns (a modellben szereplő hatértékű tipológia mellett kipróbáltuk egy durvább, háromértékű csoportosítást is, valamint kísérleteztünk a nem lineáris eshetőségek feltérképezése érdekében külön az egyes kohorszok mentén kétértékű változók bevezetésével is, sikertelenül). Szintén nem szignifikáns a kérdőív design hatása. Ez utóbbi eredmény konzisztens azzal, amit korábban az ezzel kapcsolatos 4. fejezetben találtunk. Ami érdekes és némiképpen meglepő, az az, hogy a kérdezett nemének szignifikáns hatása van az újraelosztási preferenciákkal kapcsolatos attitűdre: a nők

nagyobb, a férfiak kisebb államot preferálnának. Érdeemes megjegyezni, hogy ezek a változók a többi modellben is megtartják magyarázó erejüket (az alapmodellben találtak megfelelő irányban, az új változók bevonásának eredményeképpen kissé csökkenő mértékben, leszámítva a város-változót, amely a többi modellben már az egyébként elég szigorú 1 százalékos valószínűségi szinten elveszti szignifikanciáját).

Az alapmodellt több lépésben bővítettük ki az egyéni önérdeteket reprezentáló különböző változókkal. Az első kibővített modellbe így került bele a kérdezett jövedelme (a medián százalékában meghatározott öt jövedelmi kategória szerint, ahol az alsóba a medián felénél kevesebb jövedelemmel rendelkező szegények, a felsőbe pedig a medián kétszeresénél többel rendelkező jómódúak kerültek) és munkaerőpiaci státusa (a kihagyott alkalmazotti kategória mellett a modell a nyugdíjasokra, a munkanélküliekre, az inaktívakra és az önállóakra képzett kétértékű változókat tartalmazza). Ezen a két változón kívül kapott még helyet egy sajátos önérdet-változó: arra a kérdésre adott válasz, hogy a megkérdezett egy esetleges jövedelem egyenlősítő állami törekvés eredményeképpen magát mennyire sorolná a nettó nyertesek közé (négy értékű változó). A jövedelem hatása szignifikáns és negatív: minél magasabb a kérdezett jövedelme, annál kisebb mértékben mondható állami újraelosztás-pártinak. Az állami újraelosztással kapcsolatos nyereség-várakozás a várt irányban hat: minél inkább tartja valaki magát potenciális nyertesnek, annál inkább az újraelosztással járó megoldásokat fogja támogatni.

A második kibővített modellbe az elmúlt időszakban megélt jövedelemváltozás (hogy alakult a megkérdezett és családja anyagi helyzete az elmúlt egy évben, a modellben négyfokúvá konvertált skála szerint) került be új változóként. Eszerint a megélt/érezelt/vélt jövedelem változás szignifikánsan és negatívan hat az újraelosztási preferenciákkal kapcsolatos állásfoglalásra. Minél nagyobb mértékben értékeli valaki a saját helyzetét lecsúszónak, annál nagyobb mértékben áll az "állami" opció mellé. Megjegyzendő, hogy ennek a változónak a bevonása viszonylag jelentős mértékben „gyengíti” a jövedelem és az újraelosztási nyereség hatását.

A harmadik kibővített modell az előbbieket mellett egy általános jövedelem-várakozással kapcsolatos változót emel be: azt, hogy a kérdezett elképzelése szerint az elkövetkező egy évben javulónak várja-e a saját illetve a családja anyagi helyzetét. Ez a változó szignifikáns és negatív: minél inkább jövedelem növekedésre számít valaki, annál kisebb mértékben áll az újraelosztási opció mellé. Azt, hogy ez a POUM hipotézis igazolása-e, egy következő vizsgálatban úgy lehetne tesztelni, hogy megnézzük, eltérő-e a kapott összefüggés meredeksége a jelenlegi jövedelem különböző szintjein.

A negyedik kibővített modell az eddigiekhez képest két „világnézeti” változót von be. Az első egy kifejezetten ideológiai jellegű kérdésre adott válasz alapján képződik (mennyire ért egyet a megkérdezett azzal, hogy az egyéneknek nagyobb mértékben kellene felelősséget vállalniuk a saját sorsuk alakulásában vagy az államnak kellene ebben nagyobb szerepet játszania). A második pedig a kockázattal kapcsolatos attitűdöt méri (egy olyan kérdés révén, hogy két lehetséges állásajánlat közül a megkérdezett véleménye szerint a nagyobb várható értékű bizonytalanabb jövedelmet hozó állást vagy pedig az alacsonyabb volatilitású de szerényebb jövedelmet hozó állást kellene-e elfogadni). A kockázatvállalással kapcsolatos változó nem szignifikáns, a másik, ideológiai preferenciákat tükröző változó viszont igen, méghozzá meglehetősen erős összefüggést is mutat az újraelosztási preferenciákkal. Bizonyos nagyobb absztrakciós szinten persze az egyéni felelősségvállalással kapcsolatos attitűd és az újraelosztási preferencia természetesen egy töről fakad, de a modellből úgy látszik, hogy az általános gazdaságfilozófiai attitűd egyben az újraelosztási preferenciákat is meghatározza.

Végezetül az ötödik kibővített modell egy új változót tartalmaz: azt, hogy a megkérdezettnek milyen a kialakult egyenlőtlenségi rendszerrel kapcsolatos véleménye (túlságosan nagynak tartja az egyenlőtlenségeket, vagy nem). Ez a változó is szignifikáns és pozitív: azok fogják nagyobb mértékben támogatni az állami újraelosztási opciót, akik egyébként elégedetlenek a kialakult egyenlőtlenségek mértékével.

Összefoglalva és az utolsó modell eredményei alapján „újraolvasva” a lefuttatott regressziók eredményeit, a következőket találjuk.

Az állami újraelosztással kapcsolatos általános preferenciákat elsősorban a megkérdezettek általános gazdaság-és társadalompolitikai beállítottsága, világnézeti predispozíciója szabja meg. Ennek a kialakulása nyilván szocializációs tényezők, életút, foglalkozási pálya és sok más által befolyásolt, de mindenesetre az általános paternalizmus attitűd nagyon erős hatást gyakorol az állam/piac opciók közötti választásra. Nagyon fontos az iskolázottság szerepe. A magasabb iskolázottságúak kisebb mértékben preferálják az állami megoldásokat (természetesen egyéb tényezők változatlansága mellett és természetesen azzal a megszorítással, hogy az értelmiségen belül is nagyfokú, de ebben az elemzési keretben nem vizsgálható heterogenitást gyaníthatunk). Az állami újraelosztással kapcsolatos preferenciákra jelentős szerepet gyakorol a megkérdezettek jövedelme, de annak nem csak a ténylegesen realizált összege, hanem a jövedelmek percipiált dinamikája is (a múltban „megélt” jövedelem dinamika ugyanúgy, mint a jövőben várható jövedelemváltozás mértéke). Önmagában a foglalkoztatási helyzet (a megkérdezett egyének munkaerőpiaci státusa) a

többszörös kontextusban nem mutat szignifikáns hatást. Általában a Budapestiek és a falusiak kisebb mértékben preferálják az állami megoldásokat. A nők a férfiakhoz képest inkább vannak az állami újraelosztást igénylő intézményi opciók mellett.

Az itt ismertetett modellhez nagyon hasonlót futtattunk le a Társi Háztartás Monitor 2003-as hulláma alapján is (azért ezen, mert ez volt az a hullám, amelyik nagyon hasonló változószervezettel rendelkezett). Az eredmények (amelyeket az 5.13. táblázat tartalmaz, nagyon hasonlóak, hiszen az egyes változók esetében a kapcsolat iránya és erőssége nagyon közel áll egymáshoz, bár a jelen tanulmányban fent bemutatott modellek magyarázó értéke lényegesen jobb, mint amit a Monitorban találtunk és a talált kapcsolatok szigorúbb feltételek mellett is szignifikánsak az Állam és Polgári legutóbbi vizsgálatában.

5.12. táblázat Az állami újraelosztás iránti magyarázó modell eredményei (OLS regressziók béta együtthatói)

	alapmodell	1. Modell	2. Modell	3. Modell	4. Modell	5. Modell
jövedelem		-0,100	-0,075	-0,085	-0,082	-0,078
önálló foglalkozás		-0,031	-0,029	-0,030	-0,022	-0,018
munkanélküli		0,033	0,026	0,038	0,026	0,025
nyugdíjas		0,018	0,028	0,020	0,028	0,035
inaktív		0,020	0,015	0,009	0,009	0,011
újraelosztási nyereség-várakozás		0,120	0,109	0,109	0,090	0,078
érezélt múltbeli jövedelmi változás			-0,135	-0,083	-0,074	-0,063
jövedelem várakozás				-0,093	-0,076	-0,076
paternalizmus-attitűd					0,226	0,223
kockázat attitűd					-0,023	-0,023
egyenlőtlenség averzió						0,084
neme	0,101	0,098	0,092	0,091	0,074	0,073
életkor	0,026	0,046	0,030	0,026	-0,003	-0,011
iskola	-0,193	-0,148	-0,138	-0,133	-0,116	-0,113
Budapest	-0,109	-0,088	-0,090	-0,086	-0,091	-0,092
város	0,071	0,044	0,043	0,047	0,040	0,028
község	-0,103	-0,141	-0,129	-0,109	-0,101	-0,113
kérdőív design	0,029	0,036	0,031	0,030	0,029	0,025
korrigált R2	0,080	0,107	0,124	0,124	0,175	0,181
Standard Error	328,9	328,2	325,0	323,2	319,8	318,6
F =	38,3	24,2	26,4	23,8	28,7	28,1
n	3008	2520	2517	2410	2220	2219

Forrás: TÁRKI Háztartás Monitor, 2003.

Megjegyzés: vastagítva: $p < 0,01$, dőlt betű: $p < 0,05$ szinten szignifikáns együtthatók. A normál betűvel jelölt együtthatók nem szignifikánsak.

5.13. táblázat OLS beta együtthatók a TÁRKI Háztartás Monitor alapján (függő változó redistribúciós index)

	1. Modell	2. Modell	3. Modell	4. Modell	5. Modell
jövedelem	-0,095	-0,077	-0,065	<i>-0,057</i>	<i>-0,056</i>
Aktív háztartásfő	-0,065	-0,059	-0,051	<i>-0,050</i>	-0,052
jövedelem változása		-0,074	-0,056	<i>-0,045</i>	<i>-0,040</i>
Jövőbeni jövedelem			-0,065	<i>-0,048</i>	<i>-0,045</i>
Hedonizmus preferencia				-0,016	-0,015
Kockázattvállalási attitűd				-0,068	-0,064
Paternalizmus				0,102	0,094
Egyenlőtlenség-averzió					0,096
Életkor	0,021	0,016	0,016	0,005	0,005
Nem	-0,046	-0,052	-0,051	<i>-0,039</i>	<i>-0,037</i>
Iskola	-0,127	-0,125	-0,121	-0,111	-0,110
Településtípus	-0,019	-0,020	-0,023	-0,020	-0,024
Korrigált R négyzet	0,056	0,060	0,064	0,076	0,085
n=	3166	3110	3078	2958	2958

Forrás: TÁRKI Háztartás Monitor, 2003.

Megjegyzés: vastagítva: $p < 0,01$, dőlt betű: $p < 0,05$ szinten szignifikáns együtthatók. A normál betűvel jelölt együtthatók nem szignifikánsak.

Irodalom

- Benabou, R.–Ok, E. A. (2001): Social Mobility and the Demand for Redistribution: The POUM Hypothesis. <http://ideas.repec.org/p/cvs/starer/98-23.html>
- Cullis, J. és Ph. Jones (2003): Közpénzügyek és közösségi döntések. Budapest: Aula.
- Csontos, L. – Kornai J. – Tóth I. Gy. (1996): Az állampolgár, az adók és a jóléti rendszer fogalma — Egy kérdőíves felmérés tanulságai. Századvég, Új Folyam 2: 3-28.
- Csontos L. és Tóth I. Gy. (1996): Az állam és polgárai: fiskális csapdák és államháztartási reform az átmeneti gazdaságban. Kézirat. Budapest: TÁRKI.
- Ferge, Zs. (1996): Az adótudatosságról és az állam felelősségéről. Századvég, Új Folyam 3. 154-162.
- Janky B. és Tóth I. Gy. (1999): Adótudatosság, fiskális illúziók és az egészségbiztosítás reformjával kapcsolatos vélemények. Kutatási beszámoló az Állam és polgárai II kutatás adatfelvétele alapján. Kézirat. Budapest: TÁRKI.
- Hirschman, A. O. (1973). The Changing Tolerance for Income Inequality. The Quarterly Journal of Economics, (87) 4, 544-566
- Király, J. (1997): Az ingyenebéd alkonya. Századvég, Új Folyam 4: 122-127.
- Molnár, Gy. – Kapitány Zs. (2006): Mobilitás, bizonytalanság és szubjektív jóllét Magyarországon. Közgazdasági Szemle, LIII. évf., 2006. október 845–872. o. epa.oszk.hu/00000/00017/00130/pdf/1molnar-kapitany.pdf
- Olson, M. (1997): A kollektív cselekvés logikája. Osiris Kiadó, Budapest
- Puviani, A. (1903): Teoria della illusione finanziaria. Palermo
- Sági, M. (2006): Az állam és a piac közti határok eltolódása: lakossági attitűdök, viselkedési modellek megváltozása, kizsorítási hatások és rések a magánszektor számára. Kutatási jelentés. A kutatást a CIB Bank megbízásából a TÁRKI Alapítvány végezte.
- Tóth, I. Gy. (2000): Előrejutás a társadalmi ranglétrán: egy magyarázatkísérlet. In: Spéder Zs. – Tóth P. P. (szerk.): Emberi viszonyok. Cseh-Szombathy László tiszteletére. Budapest, Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég Kiadó. 223-246. o.

- Tóth, I. Gy. (2006): Tolerance for inequalities in measured and perceived income distribution: tunnel effect, reference group shifts and kill biased transition in Hungary, 1987-2005. Paper Prepared for the 29th General Conference of The International Association for Research in Income and Wealth Joensuu, Finland, August 20-26, 2006
- Tóth, I. Gy. (2007): Tolerance for inequalities and the demand for redistribution in Hungary, 1987-2005. Revised version of a paper first submitted to the 29th IARIW General Conference, held in Joensuu, Finland 20 – 26 August, 2006

Függelék

F1. táblázat Hány bevételi forrást említett?

	Egyet sem	Egyet	Legalább kettőt	Összesen	N=
Összesen	7,2	56,6	36,3	100,0	2998
NEM	7,2	56,6	36,2	100,0	3000
férfi	6,1	55,7	38,2	100,0	1398
nő	8,2	57,3	34,5	100,0	1602
ÉLETKOR	7,2	56,6	36,3	100,0	2999
18-29	5,7	57,0	37,3	100,0	598
30-39	7,2	55,3	37,5	100,0	595
40-49	4,8	51,0	44,3	100,0	420
50-59	5,5	53,4	41,1	100,0	599
60-69	5,6	62,8	31,5	100,0	390
70+	15,9	62,2	21,9	100,0	397
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	7,2	56,6	36,1	100,0	2996
legfeljebb általános iskola	12,9	63,9	23,2	100,0	836
szakmunkásképző	5,3	62,2	32,4	100,0	879
befejezett középfokú	5,5	51,7	42,8	100,0	873
felsőfokú	3,2	40,4	56,4	100,0	408
JÖVEDELEM (mediánjövedelem %-ában)	7,2	56,0	36,8	100,0	2539
-50	13,6	53,8	32,5	100,0	286
50-80	7,3	60,8	31,9	100,0	536
80-120	6,4	59,3	34,4	100,0	847
120-200	6,1	52,2	41,7	100,0	738
200+	3,8	41,7	54,5	100,0	132
GAZDASÁGI AKTIVITÁS	7,2	56,8	36,1	100,0	2962
alkalmazott	5,7	52,5	41,7	100,0	1306
önálló, vállalkozó	1,6	48,8	49,6	100,0	125
munkanélküli	7,1	57,5	26,5	100,0	113
nyugdíjas	10,7	62,7	33,3	100,0	754
egyéb inaktív	6,9	59,8	36,1	100,0	664

F2. táblázat Egy alkalmazott bruttó fizetéséből munkahelyén, az SZJA-n kívül, vonnak-e le más jogcímen is pénzt?

	Igen	Nem	Nem tudja	Összesen	N=
Összesen	<i>77,5</i>	<i>7,6</i>	<i>14,9</i>	<i>100,0</i>	<i>3007</i>
NEM	<i>77,5</i>	<i>7,6</i>	<i>14,9</i>	<i>100,0</i>	<i>3007</i>
férfi	78,0	7,8	14,2	100,0	1402
nő	77,0	7,5	15,5	100,0	1605
ÉLETKOR	<i>77,5</i>	<i>7,6</i>	<i>14,9</i>	<i>100,0</i>	<i>3008</i>
18-29	76,5	7,2	16,3	100,0	600
30-39	87,7	4,2	8,1	100,0	595
40-49	87,7	5,4	6,9	100,0	423
50-59	83,2	7,0	9,7	100,0	597
60-69	72,7	8,7	18,6	100,0	392
70+	49,1	15,5	35,4	100,0	401
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	<i>77,4</i>	<i>7,7</i>	<i>14,9</i>	<i>100,0</i>	<i>3005</i>
legfeljebb általános iskola	59,7	11,5	28,8	100,0	841
szakmunkásképző	80,9	6,8	12,3	100,0	880
befejezett közép fokú	84,8	6,3	8,9	100,0	876
felsőfokú	90,7	4,4	4,9	100,0	408
JÖVEDELEM (mediánjövedelem %-ában)	<i>77,6</i>	<i>8,0</i>	<i>14,4</i>	<i>100,0</i>	<i>2544</i>
-50	72,9	9,2	18,0	100,0	284
50-80	74,3	8,9	16,7	100,0	538
80-120	78,4	7,0	14,6	100,0	848
120-200	78,7	8,5	12,8	100,0	742
200+	89,4	6,1	4,5	100,0	132
GAZDASÁGI AKTIVITÁS	<i>77,5</i>	<i>7,6</i>	<i>15,0</i>	<i>100,0</i>	<i>2969</i>
alkalmazott	89,8	4,1	6,0	100,0	1307
önálló, vállalkozó	90,4	4,0	5,6	100,0	125
munkanélküli	77,2	10,5	12,3	100,0	114
nyugdíjas	61,0	11,5	27,5	100,0	757
egyéb inaktív	69,5	10,1	20,4	100,0	666

F3. táblázat Hány munkavállalói járulékot említett?

	Egyet sem	Egyet	Kettőt	Legalább hármat	Összesen	N=
Összesen	<i>7,7</i>	<i>21,6</i>	<i>37,7</i>	<i>33,0</i>	<i>100,0</i>	<i>2333</i>
NEM	<i>7,7</i>	<i>21,6</i>	<i>37,7</i>	<i>33,0</i>	<i>100,0</i>	<i>2332</i>
férfi	6,9	21,3	38,7	33,2	100,0	1094
nő	8,4	21,9	36,8	32,9	100,0	1238
ÉLETKOR	<i>7,7</i>	<i>21,6</i>	<i>37,7</i>	<i>33,0</i>	<i>100,0</i>	<i>2333</i>
18-29	7,9	22,9	45,6	23,6	100,0	458
30-39	7,3	13,6	36,2	42,9	100,0	522
40-49	3,8	17,3	33,4	45,6	100,0	371
50-59	6,4	20,1	33,8	39,6	100,0	497
60-69	9,8	31,1	39,9	19,2	100,0	286
70+	16,1	37,2	38,2	8,5	100,0	199
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	<i>7,6</i>	<i>21,6</i>	<i>37,6</i>	<i>33,1</i>	<i>100,0</i>	<i>2330</i>
legfeljebb általános iskola	12,9	29,9	38,2	19,0	100,0	505
szakmunkásképző	6,3	24,0	36,5	33,1	100,0	712
befejezett középfokú	7,5	17,2	40,0	35,3	100,0	743
felsőfokú	3,2	14,6	34,3	47,8	100,0	370
JÖVEDELEM (mediánjövedelem %-ában)	<i>7,4</i>	<i>22,5</i>	<i>36,6</i>	<i>33,5</i>	<i>100,0</i>	<i>1975</i>
-50	12,1	24,3	33,5	30,1	100,0	206
50-80	7,5	22,8	37,3	32,3	100,0	399
80-120	6,8	22,5	36,3	34,4	100,0	666
120-200	7,5	22,2	38,1	32,3	100,0	586
200+	2,5	19,5	33,9	44,1	100,0	118
GAZDASÁGI AKTIVITÁS	<i>7,7</i>	<i>21,6</i>	<i>37,9</i>	<i>32,9</i>	<i>100,0</i>	<i>2306</i>
alkalmazott	4,2	16,7	35,9	43,2	100,0	1174
önálló, vállalkozó	5,3	14,0	41,2	39,5	100,0	114
munkanélküli	13,5	18,0	29,2	39,3	100,0	89
nyugdíjas	12,0	32,8	38,4	16,7	100,0	466
egyéb inaktív	11,7	25,1	43,0	20,3	100,0	463

F4. táblázat Hány munkaadói járulékot említett?

	Egyet sem	Egyet	Kettőt	Legalább hármat	Összesen	N=
Összesen	<i>41,7</i>	<i>25,0</i>	<i>21,6</i>	<i>11,8</i>	<i>100,0</i>	<i>2988</i>
NEM	<i>41,7</i>	<i>25,0</i>	<i>21,6</i>	<i>11,8</i>	<i>100,0</i>	<i>2988</i>
férfi	39,6	24,7	23,1	12,6	100,0	1394
nő	43,5	25,2	20,2	11,1	100,0	1594
ÉLETKOR	<i>41,7</i>	<i>25,0</i>	<i>21,6</i>	<i>11,8</i>	<i>100,0</i>	<i>2991</i>
18-29	46,9	24,8	19,9	8,4	100,0	593
30-39	35,6	23,7	25,4	15,3	100,0	595
40-49	31,9	23,8	25,5	18,8	100,0	420
50-59	33,5	27,8	23,5	15,2	100,0	597
60-69	44,7	27,6	19,9	7,8	100,0	387
70+	62,4	21,6	13,0	3,0	100,0	399
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	<i>41,6</i>	<i>25,0</i>	<i>21,6</i>	<i>11,8</i>	<i>100,0</i>	<i>2985</i>
legfeljebb általános iskola	60,5	22,4	13,2	3,8	100,0	833
szakmunkásképző	38,8	25,9	23,3	11,9	100,0	879
befejezett középfokú	36,9	25,1	24,2	13,8	100,0	868
felsőfokú	19,3	27,9	29,4	23,5	100,0	405
JÖVEDELEM (mediánjövedelem %-ában)	<i>40,3</i>	<i>26,0</i>	<i>22,1</i>	<i>11,6</i>	<i>100,0</i>	<i>2527</i>
-50	51,8	23,6	12,5	12,1	100,0	280
50-80	42,6	24,4	22,0	11,0	100,0	537
80-120	40,8	25,7	22,6	10,9	100,0	844
120-200	36,5	28,3	24,4	10,8	100,0	734
200+	24,2	27,3	27,3	21,2	100,0	132
GAZDASÁGI AKTIVITÁS	<i>41,8</i>	<i>25,1</i>	<i>21,5</i>	<i>11,7</i>	<i>100,0</i>	<i>2950</i>
alkalmazott	30,9	27,1	26,6	15,3	100,0	1304
önálló, vállalkozó	22,1	22,1	31,1	24,6	100,0	122
munkanélküli	46,0	16,8	21,2	15,9	100,0	113
nyugdíjas	54,5	24,5	15,6	5,3	100,0	750
egyéb inaktív	51,6	23,4	16,5	8,5	100,0	661

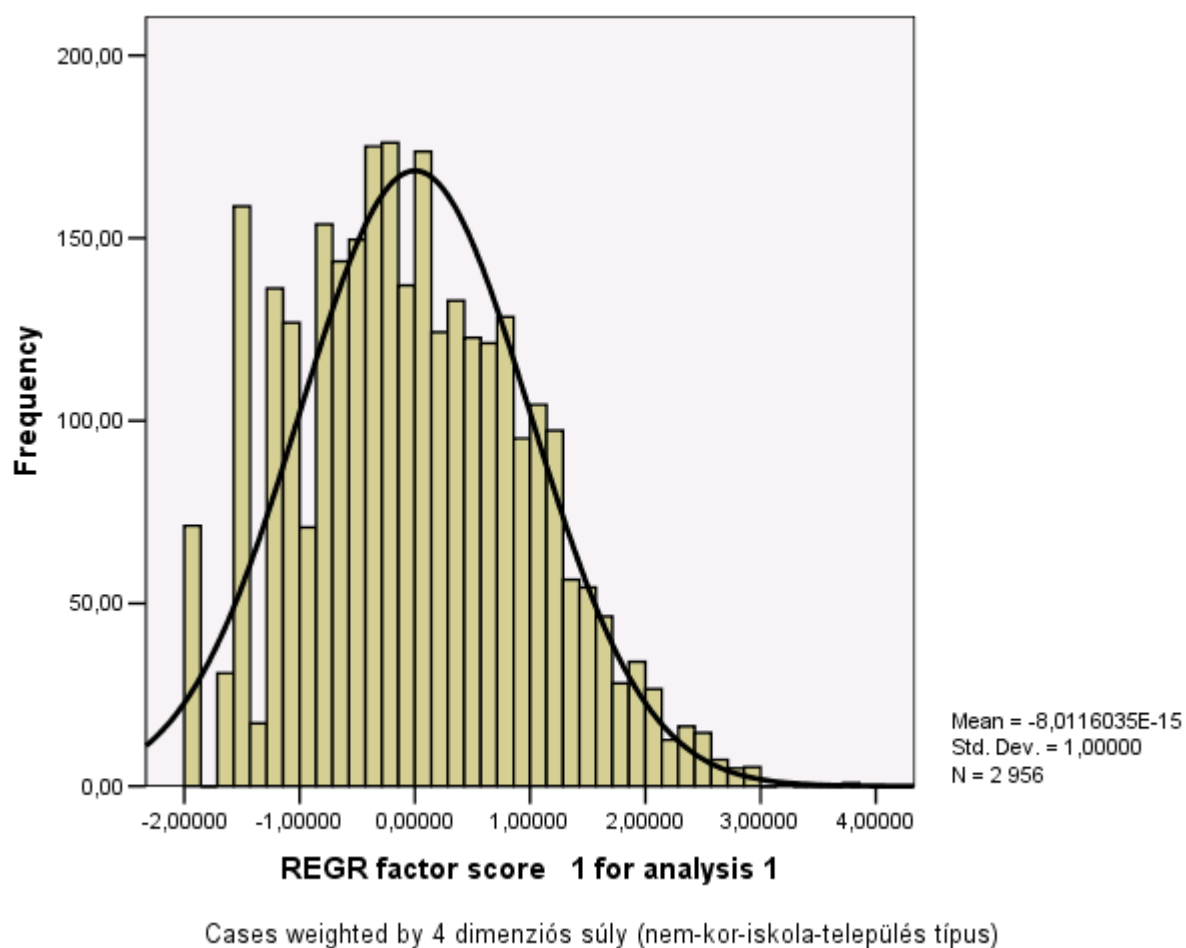
F5. táblázat Hány kiadási tételt említettek? (N=716)

	Egyet sem	Egyet	Kettőt	Hármát	Legalább négyet	Összesen	N=
Összesen	<i>16,2</i>	<i>29,9</i>	<i>24,2</i>	<i>17,0</i>	<i>12,7</i>	<i>100,0</i>	<i>2991</i>
NEM	<i>16,2</i>	<i>29,9</i>	<i>24,2</i>	<i>17,0</i>	<i>12,7</i>	<i>100,0</i>	<i>2991</i>
férfi	15,2	29,3	26,9	16,0	12,7	100,0	1391
nő	17,1	30,4	21,9	17,9	12,7	100,0	1600
ÉLETKOR	<i>16,2</i>	<i>29,9</i>	<i>24,2</i>	<i>17,0</i>	<i>12,7</i>	<i>100,0</i>	<i>2993</i>
18-29	17,4	31,4	25,9	15,9	9,4	100,0	598
30-39	11,8	31,9	20,6	17,1	18,6	100,0	592
40-49	16,7	24,8	24,0	22,4	12,1	100,0	420
50-59	14,8	28,0	24,3	19,9	13,0	100,0	593
60-69	13,6	31,5	29,0	12,3	13,6	100,0	390
70+	24,8	31,5	22,3	13,5	8,0	100,0	400
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	<i>16,2</i>	<i>29,9</i>	<i>24,2</i>	<i>17,0</i>	<i>12,7</i>	<i>100,0</i>	<i>2989</i>
legfeljebb általános iskola	25,7	31,2	23,7	12,7	6,8	100,0	837
szakmunkásképző	15,5	31,7	22,4	17,9	12,5	100,0	875
befejezett középfokú	11,7	29,9	25,3	19,1	14,1	100,0	871
felsőfokú	7,6%	23,9	26,6	19,5	22,4	100,0	406
JÖVEDELEM (mediánjövedelem %-ában)	<i>15,6</i>	<i>30,2</i>	<i>24,9</i>	<i>17,0</i>	<i>12,2</i>	<i>100,0</i>	<i>2534</i>
-50	23,4	33,6	21,0	15,0	7,0	100,0	286
50-80	19,2	32,3	22,9	16,2	9,4	100,0	532
80-120	15,1	30,9	24,3	15,6	14,2	100,0	848
120-200	12,5	28,5	26,2	20,0	12,8	100,0	736
200+	5,3	19,7	37,9	18,2	18,9	100,0	132
GAZDASÁGI AKTIVITÁS	<i>16,1</i>	<i>29,9</i>	<i>24,3</i>	<i>17,1</i>	<i>12,6</i>	<i>100,0</i>	<i>2955</i>
alkalmazott	12,0	27,8	25,8	19,7	14,7	100,0	1303
önálló, vállalkozó	14,5	27,4	20,2	19,4	18,5	100,0	124
munkanélküli	25,7	33,0	12,8	12,8	15,6	100,0	109
nyugdíjas	19,2	30,6	26,0	13,3	10,9	100,0	754
egyéb inaktív	19,2%	33,2	22,1	16,4	9,0	100,0	665

F6. táblázat. A főkomponens-elemzés fő eredményei

KMO-teszt	0,678 (>0,5)
Bartlett χ^2 -teszt (szf=3)	1393 (szig. 0,000)
Az első főkomponens által magyarázott variancia-hányad	47,3%
A kiinduló változók korrelációja az első főkomponenssel	
– az állam bevételi forrásai	0,680
– az SZJA-n felüli levonások a bruttó bérből	0,741
– munkaadói levonások	0,752
– a társadalombiztosítás kiadásai	0,563

F1. ábra. Adótudatosság -főkomponens

F7. táblázat. Adótudatosság-főkomponens leíró statisztikái, szocio-ökonómiai ismérvek szerinti bontásban (%)

	Minimum	Maximum	Átlag	Szórás	
Összesen	-1,901	3,715	0,000	1,000	2956
NEM	-1,901	3,715	0,000	1,000	2956
férfi	-1,901	2,964	0,053	1,000	1375
nő	-1,901	3,715	-0,046	0,998	1581
ÉLETKOR	-1,901	3,715	0,000	1,000	2956
18-29	-1,901	3,715	-0,093	0,983	589
30-39	-1,901	2,964	0,224	0,994	591
40-49	-1,901	2,805	0,335	0,943	414
50-59	-1,901	2,932	0,172	0,983	590
60-69	-1,901	2,617	-0,173	0,913	381
70+	-1,901	3,216	-0,644	0,845	391
ISKOLAI VÉGZETTSÉG	-1,901	3,715	-0,000	1,000	2954
legfeljebb általános iskola	-1,901	2,643	-0,544	0,860	819
szakmunkásképző	-1,901	2,769	0,022	0,923	869
befejezett középfokú	-1,901	3,216	0,188	0,956	862
felsőfokú	-1,901	3,715	0,653	0,967	405
JÖVEDELEM (mediánjövedelem %-ában)	-1,901	3,715	0,009	1,003	2506
-50	-1,901	2,690	-0,282	1,015	279
50-80	-1,901	2,643	-0,093	0,940	529
80-120	-1,901	3,216	0,011	1,000	840
120-200	-1,901	3,715	0,097	1,007	726
200+	-1,696	2,812	0,538	0,963	132
GAZDASÁGI AKTIVITÁS	-1,901	3,715	-0,004	0,996	2920
alkalmazott	-1,901	3,715	0,313	0,952	1293
önálló, vállalkozó	-1,901	2,895	0,559	1,007	122
munkanélküli	-1,901	2,527	-0,032	1,134	109
nyugdíjas	-1,901	3,216	-0,411	0,891	741
egyéb inaktív	-1,901	2,527	-0,268	0,910	656

F8.táblázat: Az állam egyes kiadási területeire Ön többet, ugyanannyit vagy kevesebbet költene? (%)

	Többet	Ugyanannyit	Kevesebbet	Nem tudja		Összesen	
Állami működés, törvénykezésre a jelenlegihez képest mennyit kellene költeni?							
B kérdőív	12,5	37,6	43,3	6,6	100,0	1500	
A kérdőív	13,0	40,1	38,4	8,4	100,0	1504	0,029
Védelem, biztonság a jelenlegihez képest mennyit kellene költeni?							
B kérdőív	34,8	47,3	13,0	4,9	100,0	1501	
A kérdőív	35,1	43,3	14,2	7,4	100,0	1504	0,013
Egészségügyre a jelenlegihez képest mennyit kellene költeni?							
B kérdőív	82,0	12,6	1,6	3,9	100,0	1503	
A kérdőív	72,5	20,0	1,5	6,0	100,0	1503	0,000
Családi támogatásokra a jelenlegihez képest mennyit kellene költeni?							
B kérdőív	68,2	26,7	1,5	3,7	100,0	1501	
A kérdőív	65,9	26,4	0,9	6,9	100,0	1504	0,000
Társadalombiztosítási ellátásokra a jelenlegihez képest mennyit kellene költeni?							
B kérdőív	55,0	37,8	3,0	4,2	100,0	1501	
A kérdőív	51,7	38,3	3,0	7,0	100,0	1503	0,007
Szociális ellátásokra a jelenlegihez képest mennyit kellene költeni?							
B kérdőív	52,2	36,4	6,4	4,9	100,0	1501	
A kérdőív	51,1	37,3	5,0	6,6	100,0	1505	0,071
Nyugdíjakra a jelenlegihez képest mennyit kellene költeni?							
B kérdőív	59,1	35,4	1,1	4,4	100,0	1502	
A kérdőív	50,0	38,1	5,8	6,1	100,0	1499	0,000
Oktatás, kutatásra a jelenlegihez képest mennyit kellene költeni?							
B kérdőív	52,3	38,6	4,3	4,8	100,0	1500	
A kérdőív	46,6	41,5	5,4	6,5	100,0	1500	0,060
Szabadidő, kultúra, vallásra a jelenlegihez képest mennyit kellene költeni?							
B kérdőív	19,7	57,0	18,2	5,1	100,0	1501	
A kérdőív	22,7	54,9	15,6	6,8	100,0	1501	0,017
Közlekedésre a jelenlegihez képest mennyit kellene költeni?							
B kérdőív	39,3	47,9	8,1	4,6	100,0	1500	
A kérdőív	30,2	53,1	9,4	7,3	100,0	1502	0,000
Környezetvédelemre a jelenlegihez képest mennyit kellene költeni?							
B kérdőív	50,8	39,1	5,0	5,1	100,0	1501	
A kérdőív	45,3	42,5	5,4	6,8	100,0	1503	0,010
Gazdaságfejlesztés, tartalékra a jelenlegihez képest mennyit kellene költeni?							
B kérdőív	40,3	43,6	8,1	7,9	100,0	1501	
A kérdőív	36,7	44,5	11,0	7,8	100,0	1504	0,028
Államadósság kezelésére a jelenlegihez képest mennyit kellene költeni?							
B kérdőív	18,8	49,4	21,6	10,2	100,0	1500	
A kérdőív	20,2	49,1	20,8	9,9	100,0	1505	0,795

F9.táblázat: Mely területeken támogatná az állami kiadások növelését abban az esetben is, ha emiatt az adók növekednének?

	Választotta	Nem választotta	Nem tudja		Összesen	
Állami működés, törvénykezés területén támogatná az állami kiadások növekedését						
B kérdőív	4,8	85,6	9,6	100	1498	
A kérdőív	4,7	83,4	12,0	100	1503	0,129
Védelem, biztonság területén támogatná az állami kiadások növekedését						
B kérdőív	13,8	76,6	9,6	100	1498	
A kérdőív	12,0	76,0	11,9	100	1504	0,068
Egészségügy területén támogatná az állami kiadások növekedését						
B kérdőív	59,0	31,3	9,6	100	1499	
A kérdőív	53,1	34,9	11,9	100	1505	0,004
Családi támogatások területén támogatná az állami kiadások növekedését						
B kérdőív	40,2	50,2	9,6	100	1499	
A kérdőív	40,4	47,6	11,9	100	1505	0,096
Társadalombiztosítási ellátások területén támogatná az állami kiadások növekedését						
B kérdőív	24,6	65,7	9,6	100	1498	
A kérdőív	26,0	62,1	11,9	100	1505	0,056
Szociális ellátások területén támogatná az állami kiadások növekedését						
B kérdőív	26,3	64,0	9,6	100	1498	
A kérdőív	28,2	59,9	11,9	100	1505	0,038
Nyugdíjak területén támogatná az állami kiadások növekedését						
B kérdőív	32,6	57,8	9,7	100	1498	
A kérdőív	31,3	56,8	11,9	100	1504	0,124
Oktatás, kutatás területén támogatná az állami kiadások növekedését						
B kérdőív	24,0	66,4	9,6	100	1498	
A kérdőív	25,0	63,1	11,9	100	1504	0,075
Szabadidő, kultúra, vallás területén támogatná az állami kiadások növekedését						
B kérdőív	4,9	85,4	9,7	100	1496	
A kérdőív	6,5	81,6	11,9	100	1504	0,019
Közlekedés területén támogatná az állami kiadások növekedését						
B kérdőív	12,7	77,6	9,7	100	1495	
A kérdőív	11,8	76,3	12,0	100	1503	0,117
Környezetvédelem területén támogatná az állami kiadások növekedését						
B kérdőív	19,7	70,6	9,7	100	1495	
A kérdőív	18,8	69,3	12,0	100	1503	0,127
Gazdaságfejlesztés, tartalék területén támogatná az állami kiadások növekedését						
B kérdőív	13,6	76,7	9,7	100	1498	
A kérdőív	13,5	74,6	12,0	100	1503	0,128
Államadósság kezelése területén támogatná az állami kiadások növekedését						
B kérdőív	5,9	84,4	9,7	100	1495	
A kérdőív	6,5	81,5	12,0	100	1502	0,092

F10.táblázat: Mely területeken értene egyet az állami kiadások csökkentésével, ha ezáltal csökkenhetnének az adók?

	Választotta	Nem választotta	Nem tudja		Összesen	
Állami működés, törvénykezés területén támogatná az állami kiadások csökkenését						
B kérdőív	58,5	29,0	12,4	100	1499	
A kérdőív	52,3	30,9	16,8	100	1501	0,000
Védelem, biztonság területén támogatná az állami kiadások csökkenését						
B kérdőív	31,7	55,8	12,4	100	1498	
A kérdőív	32,4	50,8	16,9	100	1497	0,001
Egészségügy területén támogatná az állami kiadások csökkenését						
B kérdőív	14,0	73,5	12,5	100	1496	
A kérdőív	13,2	70,0	16,8	100	1501	0,003
Családi támogatások területén támogatná az állami kiadások csökkenését						
B kérdőív	17,8	69,8	12,5	100	1496	
A kérdőív	14,9	68,2	16,9	100	1497	0,001
Társadalombiztosítási ellátások területén támogatná az állami kiadások csökkenését						
B kérdőív	17,2	70,3	12,4	100	1499	
A kérdőív	15,4	67,7	16,9	100	1498	0,002
Szociális ellátások területén támogatná az állami kiadások csökkenését						
B kérdőív	21,5	66,1	12,4	100	1500	
A kérdőív	18,2	64,9	16,8	100	1499	0,001
Nyugdíjak területén támogatná az állami kiadások csökkenését						
B kérdőív	15,5	72,0	12,4	100	1499	
A kérdőív	15,8	67,3	16,8	100	1499	0,002
Oktatás, kutatás területén támogatná az állami kiadások csökkenését						
B kérdőív	21,3	66,3	12,4	100	1499	
A kérdőív	19,3	63,8	16,9	100	1498	0,002
Szabadidő, kultúra, vallás területén támogatná az állami kiadások csökkenését						
B kérdőív	38,6	49,0	12,4	100	1500	
A kérdőív	32,6	50,5	16,9	100	1497	0,000
Közlekedés területén támogatná az állami kiadások csökkenését						
B kérdőív	23,1	64,5	12,4	100	1499	
A kérdőív	24,6	58,5	16,9	100	1495	0,000
Környezetvédelem területén támogatná az állami kiadások csökkenését						
B kérdőív	21,8	65,8	12,4	100	1500	
A kérdőív	18,9	64,2	16,9	100	1497	0,001
Gazdaságfejlesztés, tartalék területén támogatná az állami kiadások csökkenését						
B kérdőív	24,9	62,7	12,4	100	1500	
A kérdőív	24,6	58,5	16,9	100	1497	0,002
Államadósság kezelése területén támogatná az állami kiadások csökkenését						
B kérdőív	32,6	55,0	12,4	100	1500	
A kérdőív	34,1	49,0	16,9	100	1497	0,000

F11.táblázat: Inkább az államnak a felelősségébe tartoznak az alábbi területek vagy inkább piacra kellene bízni ezek megoldását? (állítaspárok)

	Határozottan állami	Inkább állami	Inkább piaci	Határozottan piaci	NT		Összesen	
Munkát biztosítson a munkanélkülieknek								
B kérdőív	41,2	35,4	14,6	6,9	1,9	100	1471	
A kérdőív	43,7	34,2	15,1	4,6	2,4	100	1461	0,083
Hazai termelés versenyképességének támogatása								
B kérdőív	22,7	29,3	31,7	15,0	1,2	100	1473	
A kérdőív	19,1	32,1	29,5	17,3	2,1	100	1459	0,008
Jövedelmi egyenlőtlenségek csökkentése								
B kérdőív	42,5	33,8	15,4	6,6	1,7	100	1473	
A kérdőív	44,0	33,1	15,3	4,2	3,5	100	1462	0,002
Tanulás finanszírozása								
B kérdőív	36,5	33,2	19,9	10,4	0,0	100	1416	
A kérdőív	33,2	35,5	20,5	10,7	0,0	100	1404	0,311
Állami vállalatok tulajdona								
B kérdőív	48,8	33,3	12,5	5,3	0,0	100	1398	
A kérdőív	49,8	34,3	11,4	4,5	0,0	100	1378	0,568
Hazai mezőgazdaság támogatása								
B kérdőív	44,7	30,8	14,1	5,6	4,8	100	1472	
A kérdőív	43,0	33,9	14,5	3,8	4,8	100	1462	0,109

F12.táblázat: A két csoport összetétele demográfiai, társadalmi háttérváltozók szerint

	B kérdőív	A kérdőív	Teljes minta	Chi2 szignif,(p)
Neme				0,311
Férfi	45,7	47,5	46,6	
Nő	54,3	52,5	53,4	
Összesen	100,0	100,0	100,0	
Korcsoportok				0,611
18-29	19,2	20,6	19,9	
30-39	20,0	19,5	19,8	
40-49	13,4	14,7	14,1	
50-59	20,3	19,5	19,9	
60-69	12,9	13,2	13,0	
70 és idősebb	14,2	12,5	13,4	
Összesen	100,0	100,0	100,0	
Iskolai végzettség				0,778
Max, 8 általános	27,4	28,6	28,0	
Szakmunkásképző	30,1	28,5	29,3	
Érettségi	28,9	29,3	29,1	
Felsőfokú	13,6	13,5	13,6	
Összesen	100,0	100,0	100,0	
Gazdasági aktivitás				0,034
Alkalmazott	45,2	42,8	44,0	
Önálló vállalkozó	4,7	3,7	4,2	
Munkanélküli	3,3	4,4	3,8	
Nyugdíjas	26,3	24,8	25,5	
Egyéb inaktív	20,5	24,3	22,4	
Összesen	100,0	100,0	100,0	
Egy főre jutó háztartási jövedelem				0,274
<0,5medián	11,2	11,2	11,2	
0,5medián-0,8medián	20,2	22,1	21,1	
0,8medián-1,2medián	32,7	34,1	33,4	
1,2medián-2medián	30,1	28,2	29,1	
2medián<	5,9	4,4	5,2	
Összesen	100,0	100,0	100,0	
Háztartás létszáma				0,854
1 fős	14,7	13,8	14,3	
2 fős	28,1	27,0	27,5	
3 fős	23,6	24,8	24,2	
4 fős	22,2	22,8	22,5	
5+ fős	11,4	11,7	11,5	
Összesen	100,0	100,0	100,0	
Település típusa				0,339
Budapest	17,2	18,6	17,9	
Megyeszékhely	26,2	24,2	25,2	
Város	22,9	24,6	23,8	
Község	33,7	32,6	33,1	
Összesen	100,0	100,0	100,0	

F13.táblázat A két csoport összetétele szubjektív változók és adótudatosság szerint

	B kérdőív	A kérdőív	Teljes minta	Chi-négyzet szignifikancia
Az Ön véleménye szerint az átlagos magyar háztartáshoz képest Önök mennyit adóznak?				
Sokkal több adót fizetnek	3,2	4,2	3,7	0,332
Több adót fizetnek	12,7	11,6	12,1	
Ugyanannyit fizetnek	54,2	54,3	54,3	
Kevesebb adót fizetnek	12,4	11,0	11,7	
Sokkal kevesebb adót fizetnek	5,8	5,5	5,7	
Nem tudja	11,7	13,3	12,5	
Összesen	100,0	100,0	100,0	
Növekedne, vagy csökkenne az Ön jövedelme, ha a jövedelmek egyenlőbbek lennének?				
Biztosan csökkenne	0,2	0,4	0,3	0,174
Valószínűleg csökkenne	3,7	3,7	3,7	
Körülbelül ugyanennyi maradna	34,2	35,9	35,1	
Valószínűleg növekedne	34,9	31,0	32,9	
Egészen biztosan növekedne	15,8	15,8	15,8	
Nem tudja	11,2	13,2	12,2	
Összesen	100,0	100,0	100,0	
Véleménye szerint Ön és családtagjai melyik csoportba tartoznak?				
Alsó ötöd	24,4	26,2	25,3	0,173
Második ötöd	32,6	33,7	33,1	
Középső ötöd	34,6	33,9	34,3	
Negyedik ötöd	3,4	2,2	2,8	
Felső ötöd	1,3	0,7	1,0	
Nem tudja	3,7	3,3	3,5	
Összesen	100,0	100,0	100,0	
Jövedelmi különbségek Magyarországon túl nagyok, Mennyire ért egyet ezzel?				
Teljesen egyetért	72,1	76,0	74,0	0,007
2	14,4	11,2	12,8	
3	7,1	5,0	6,1	
4	2,5	2,7	2,6	
Egyáltalán nem ért egyet	3,2	4,4	3,8	
Nem tudja	0,7	0,8	0,7	
Összesen	100,0	100,0	100,0	
Hány állami bevételi forrást tud megnevezni?				
Egyet sem	7,1	8,0	7,5	0,000
Egyet	52,8	59,9	56,4	
Kettőt	29,1	23,7	26,4	
Hármat vagy többet	11,0	8,4	9,7	
Összesen	100,0	100,0	100,0	
Hányféle munkavállalói járulékot tud megnevezni?				
Egyet sem	7,5	7,9	7,7	0,027
Egyet	19,6	22,8	21,2	
Kettőt	38,5	32,8	35,7	
Hármat vagy többet	34,5	36,5	35,5	
Összesen	100,0	100,0	100,0	

F14.táblázat: A kérdőív-szerkezet és az újraelosztási preferenciák kapcsolata (OLS regresszió)

	B	Std. hiba	B	Std. hiba
Függő változó : adócsökkentés vagy szociális kiadások				
Konstans	3,989	0,065	3,895	0,205
Állam és Polgárai "A" változat	-0,070	0,093	-0,087	0,092
A jövedelemegyenlőtlenségek túl nagyok (ref.kat. teljesen egyetért)				
Egyetért, közömbös			0,153	0,117
Nem ért egyet, egyáltalán nem ért egyet			0,061	0,185
Adótudatosság (ref.kat. egyetlen állami bevételi forrást nem ismer)				
egy bevételi forrást ismer			-0,363	0,199
Kettőnél is több bevételi forrást ismer			-0,482	0,204
Gazdasági aktivitás (ref.kat.: alkalmazott)				
Önálló			-0,361	0,209
Munkanélküli			0,592	0,201
Nyugdíjas			0,879	0,115
Egyéb inaktív			0,921	0,117
Kiigazított R2	0,000			0,039
Std. hiba	2,409			2,360

Megjegyzés: A vastagon szedett együtthatók 5%-os szignifikancia-szinten szignifikáns hatásokat jelölnek, míg a dőlt betűvel szedett együtthatók 10%-os szinten szignifikánsak.

F15.táblázat A kérdőív-szerkezet és az újraelosztási preferenciák kapcsolata (OLS regresszió)

	B	Std. hiba	B	Std. hiba
Függő változó : területek száma, ahol állami kiadásokat növelni akarja				
Konstans	5,833	0,083	4,739	0,239
Állam és Polgárai "A" változat	-0,425	0,118	-0,478	0,118
A jövedelemegyenlőtlenségek túl nagyok (ref.kat. teljesen egyetért)				
Egyetért, közömbös			-0,501	0,152
Nem ért egyet, egyáltalán nem ért egyet			0,479	0,243
Adótudatosság (ref.kat. egyetlen állami bevételi forrást nem ismer)				
egy bevételi forrást ismer			1,426	0,228
Kettőnél is több bevételi forrást ismer			1,354	0,237
Gazdasági aktivitás (ref.kat.: alkalmazott)				
Önálló			-0,673	0,270
Munkanélküli			-0,118	0,257
Nyugdíjas			-0,385	0,146
Egyéb inaktív			0,144	0,151
Kiigazított R2	0,004			0,026
Std. hiba	3,223			3,183

Megjegyzés: A vastagon szedett együtthatók 5%-os szignifikancia-szinten szignifikáns hatásokat jelölnek, míg a dőlt betűvel szedett együtthatók 10%-os szinten szignifikánsak.

F16.táblázat A kérdőív-szerkezet és az újraelosztási preferenciák kapcsolata (OLS regresszió)

	B	Std. hiba	B	Std. hiba
Függő változó : területek száma, ahol adóemelés mellett is növelni akarja az állami kiadásokat				
Konstans	2,798	0,066	2,329	0,191
Állam és Polgárai "A" változat	-0,025	0,093	-0,029	0,094
A jövedelemegyenlőtlenségek túl nagyok (ref.kat. teljesen egyetért)				
Egyetért, közömbös			-0,030	0,121
Nem ért egyet, egyáltalán nem ért egyet			0,292	0,193
Adótudatosság (ref.kat. egyetlen állami bevételi forrást nem ismer)				
egy bevételi forrást ismer			0,344	0,182
Kettőnél is több bevételi forrást ismer			0,486	0,190
Gazdasági aktivitás (ref.kat.: alkalmazott)				
Önálló			-0,184	0,216
Munkanélküli			-0,028	0,205
Nyugdíjas			0,159	0,117
Egyéb inaktív			0,264	0,121
Kiigazított R2	0,000			0,002
Std. hiba	2,548			2,543

Megjegyzés: A vastagon szedett együttthatók 5%-os szignifikancia-szinten szignifikáns hatásokat jelölnek, míg a dőlt betűvel szedett együttthatók 10%-os szinten szignifikánsak.

F17.táblázat A kérdőív-szerkezet és az újraelosztási preferenciák kapcsolata (OLS regresszió)

	B	Std. hiba	B	Std. hiba
Függő változó : területek száma ahol adócsökkenés érdekében csökkentené az állami kiadásokat				
Konstans	3,371	0,084	3,078	0,244
Állam és Polgárai "A" változat	-0,221	0,119	-0,197	0,120
A jövedelemegyenlőtlenségek túl nagyok (ref.kat. teljesen egyetért)				
Egyetért, közömbös			0,175	0,154
Nem ért egyet, egyáltalán nem ért egyet			0,099	0,246
Adótudatosság (ref.kat. egyetlen állami bevételi forrást nem ismer)				
egy bevételi forrást ismer			0,398	0,233
Kettőnél is több bevételi forrást ismer			0,437	0,242
Gazdasági aktivitás (ref.kat.: alkalmazott)				
Önálló			0,271	0,276
Munkanélküli			-0,454	0,262
Nyugdíjas			-0,245	0,149
Egyéb inaktív			-0,225	0,154
Kiigazított R2	0,001			0,003
Std. hiba	3,243			3,242

Megjegyzés: A vastagon szedett együttthatók 5%-os szignifikancia-szinten szignifikáns hatásokat jelölnek, míg a dőlt betűvel szedett együttthatók 10%-os szinten szignifikánsak.

F18.táblázat A kérdőív-szerkezet és az újraelosztási preferenciák kapcsolata (OLS regresszió)

	B	Std. hiba	B	Std. hiba
Függő változó : Redisztribúciós index				
Konstans	-4,684	7,202	-18,110	20,353
Állam és Polgárai "A" változat	9,356	10,178	3,053	10,052
A jövedelemegyenlőtlenségek túl nagyok (ref.kat. teljesen egyetért)				
Egyetért, közömbös			-94,226	12,924
Nem ért egyet, egyáltalán nem ért egyet			-115,717	20,658
Adótudatosság (ref.kat. egyetlen állami bevételi forrást nem ismer)				
egy bevételi forrást ismer			28,884	19,396
Kettőnél is több bevételi forrást ismer			0,201	20,175
Gazdasági aktivitás (ref.kat.: alkalmazott)				
Önálló			-57,532	23,085
Munkanélküli			52,564	21,995
Nyugdíjas			47,988	12,444
Egyéb inaktív			52,542	12,874
Kiigazított R2	0,000			0,040
Std. hiba	279,260			272,832

Megjegyzés: A vastagon szedett együttthatók 5%-os szignifikancia-szinten szignifikáns hatásokat jelölnek, míg a dőlt betűvel szedett együttthatók 10%-os szinten szignifikánsak.